T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Mine ŞEN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Nagehan KESKİN

İZMİR - 2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Dolaylı Ve Dolaysız Vergilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği" adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

…../...../2019

Mine ŞEN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Dolaylı Ve Dolaysız Vergilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği

Mine ŞEN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı
İktisat Programı

Vergiler, devletin egemenlik gücüne dayalı olarak elde ettiği en önemli kamu geliridir. Vergiler aynı zamanda devletin ekonomik hedeflerine ulaşmak için kullandığı etkin bir maliye politikası aracıdır. Devletin en önemli hedeflerinden biri olan ekonomik büyüme hedefine ulaşılması için vergiler bir araç olarak kullanılabilmektedir. Vergiler, amacına uygun olarak, etkin ve adil bir şekilde uygulanırsa ekonomik büyüme başta olmak üzere çeşitli makro değişkenleri olumlu yönde etkilemesi mümkündür. Ancak vergilerin amacına uygun, etkin ve adil bir şekilde uygulanmaması durumunda ekonomide olumsuz etkiler meydana getirmesi de söz konusu olabilmektedir. Vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi vergilerin türüne göre de değişebilmektedir. Bu bağlamda özellikle dolaylı vergiler ile dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri farklılık gösterebilmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'de toplam vergi gelirleri ile dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin, ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini zaman serisi verilerine dayalı eşbütünleşme yöntemi aracılığıyla analiz etmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye ekonomisinde 1990-2017 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak, değişkenler arasındaki ilişkiler sınır testi ve ARDL yaklaşımı ile araştırılmıştır. Vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin incelenmesi için oluşturulan modellerde, ekonomik büyüme üzerinde etkili temel makro ekonomik değişkenlerden enflasyon oranı, fiziki sermaye oranı ve beşeri sermaye oranı da açıklayıcı değişkenler olarak dikkate alınmıştır. Analiz sonuçlarına göre; uzun dönemde toplam vergi gelirleri

ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilerken, dolaylı vergilerin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği, dolaysız vergilerin ise ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Kısa dönemde ise hem toplam vergi gelirleri hem de dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Gelirleri, Ekonomik Büyüme, ARDL Yaklaşımı, Sınır Testi.

ABSTRACT

Master's Thesis

The Impact of Indirect and Direct Taxes On The Economic Growth: The Case of Turkey

Mine ŞEN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Economy

Economy Program

Taxes, collected by means of the power of sovereignty of governments, are the most important type of income for governments. By the same taken, taxes are also very efficient financial tools in attaining economic objectives of governments. In meeting the objectives of economic growth which is one of the most prominent goals of any government, taxes are being used as financial means. If taxes are being managed in accordance with its purpose of existence, being efficient and just, it is very likely that it would have a positive impact on macro variables, and economic growth in particular. However, in a reverse situation where the collection of taxes are done injustly an inefficiently, negative results likely to take place. The impact of taxes on economic growth may differ depending on the type of taxes. In this regard, especially, the impacts of direct and indirect taxes on economic growth may vary.

In this paper, the aim has been the analysis of the impact of direct and indirect overall tax revenues on the economic growth in Turkey, by means of the method of co-integration based on time series. In this pursuit, the data collected between 1990-2017 has been used and correlation between the variables has been investigated by virtue of bound test ARDL approach. In the models that are designed to enables crutiny for the impact of tax revenues on economic growth, constituents of fundamental macro economics, the rate of inflation, the rate of physical capital and human capital have been taken into consideration as basic explanatory variables. According to the results of the

analysis, it has been deduced that, in the long run, indirect taxes has a positive impact on the economic growth whereas overall tax revenue has a negative impact on the economic growth and direct taxes has no reliable impact on economic growth. On the other hand, in the short term, the impact of all three categories; total tax revenue, direct tax reveneue and indirect tax revenue has been resulted insignificant.

Keywords: Tax Revenue, Economic Growth, ARDL Approach, Bound Test.

DOLAYLI VE DOLAYSIZ VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii
YEMİN METNİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER viii
KISALTMALAR xii
TABLOLAR LİSTESİ xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ xv

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
VERGİLER VE EKONOMİK BÜYÜME: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. VERGİYE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR 3
1.1.1. Verginin Tanımı 3
1.1.2. Verginin Amaçları 4
1.1.3. Verginin Özellikleri 6
1.1.4. Vergiyle İlgili Temel Kavramlar 6
1.1.4.1. Verginin Konusu 6
1.1.4.2. Verginin Matrahı 7
1.1.4.3. Vergi Mükellefi (Yükümlüsü) ve Vergi Sorumlusu 7
1.1.4.4. Vergiyi Doğuran Olay 8
1.1.4.5. Vergi Tarifesi ve Vergi Oranı 9
1.1.4.6. Vergi Tarhı, Tebliği, Tahakkuku ve Tahsili 10
1.1.4.7. Vergi Yükü 11
1.1.4.8. Vergilerin Sınıflandırılması 12
1.1.4.8.1. Tek Vergi- Çok Vergi Sınıflandırması 12

1.1.4.8.2. Vergilerin Konusuna Göre Sınıflandırılması 12
1.1.4.8.3. Vergilerin Ödeme Araçlarına Göre Sınıflandırılması 13
1.1.4.8.4. Vergilerin Matrahlarına Göre Sınıflandırılması 13
1.1.4.8.5. Vergilerin Ekonomik Kaynaklara Göre Sınıflandırılması 14
1.1.4.8.6. Dolaysız ve Dolaylı Vergiler Sınıflandırması 14
1.1.5. Dolaysız ve Dolaylı Vergiler 15
1.1.5.1. Dolaysız Vergiler 15
1.1.5.1.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler 15
1.1.5.1.1.1. Gelir Vergisi 16
1.1.5.1.1.2. Kurumlar Vergisi 17
1.1.5.1.2. Servet Üzerinden Alınan Vergiler 18
1.1.5.1.2.1. Motorlu Taşıtlar Vergisi 18
1.1.5.1.2.2. Emlak Vergisi 19
1.1.5.1.2.3. Veraset ve İntikal Vergisi 20
1.1.5.2. Dolaylı Vergiler 21
1.1.5.2.1. Katma Değer Vergisi 21
1.1.5.2.2. Özel Tüketim Vergisi 23
1.1.5.2.3. Gümrük Vergisi 24
1.1.5.2.4. Damga Vergisi 25
1.1.5.2.5. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi 26
1.1.5.2.6. Özel İletişim Vergisi 27
1.1.5.2.7. Şans Oyunları Vergisi 27
1.2. EKONOMİK BÜYÜME İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR 28
1.2.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı ve Hesaplanması 28
1.2.2. Ekonomik Büyümenin Kaynakları 29
1.2.2.1. Fiziki Sermaye 30
1.2.2.2. Emek 30
1.2.2.3. Doğal Kaynaklar 31
1.2.2.4. Teknolojik Gelişme 31

İKİNCİ BÖLÜM
VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.1. VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜMEYİ ETKİLEME KANALLARI 33
2.1.1. Vergilerin Tasarruf ve Yatırım Üzerindeki Etkileri 33
2.1.1.1.Dolaysız Vergilerin Tasarruf ve Yatırım Üzerindeki Etkileri 35
2.1.1.1.1.Gelir Vergisi 35
2.1.1.1.2.Kurumlar Vergisi 37
2.1.1.1.3. Servet Vergisi 37
2.1.1.2.Dolaylı Vergilerin Tasarruf ve Yatırım Üzerindeki Etkileri 38
2.1.1.2.1.Katma Değer Vergisi 39
2.1.1.2.2.Özel Tüketim Vergisi 40
2.1.2. Vergilerin Tüketim Üzerindeki Etkileri 41
2.1.3. Vergilerin Emek Arzı Üzerindeki Etkileri 42
2.1.4. Vergilerin Ulusal Gelir Üzerindeki Etkileri 44
2.1.5. Vergilerin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri 46
2.1.6.Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri 46
2.1.7. Vergilerin Deflasyonist ve Enflasyonist Sürece Etkileri 48
2.1.8.Arz Yönlü İktisat Teorisi ve Vergi Yaklaşımı: Laffer Eğrisi 49
2.2. EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİNDE VERGİNİN YERİ 53
2.2.1. Harrod-Domar Büyüme Modeli 55
2.2.2. Neoklasik Büyüme Modeli 57
2.2.3. İçsel Büyüme Modelleri 62
2.3. TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜME VE VERGİLERİN GELİŞİMİ 67
2.3.1. Türk Vergi Sistemi ve Türkiye'de Vergilerin Gelişimi 67
2.3.2. Türkiye'de Ekonomik Büyüme Sürecinin Gelişimi 74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
VERGİ GELİRLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TÜRKİYE ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ANALİZ

3.1. TÜRKİYE'DE VERGİ GELİRLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ İNCELEYEN AMPİRİK ÇALIŞMALAR 83
3.1.1. Literatür Taraması: Türkiye 83
3.1.2. Literatür Taraması: Uluslararası 89
3.2. EKONOMETRİK YÖNTEM 93
3.2.1. Zaman Serilerinde Durağanlık 93
3.2.1.1. Yapısal Kırılmaları Dikkate Almayan Birim Kök Testleri 94
3.2.1.1.1. Genelleştirilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi 94
3.2.1.1.2.Phillips Perron (PP) Testi 95
3.2.1.1.3.Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) Testi 97
3.2.1.2.Yapısal Kırılmayı Dikkate Alan Birim Kök Testi: Zivot – Andrews Testi 97
3.2.2.Eşbütünleşme Analizi: Sınır Testi ve ARDL Yaklaşımı 99
3.3. VERİ SETİ 101
3.4. UYGULAMA BULGULARI 108
3.4.1. Birim Kök Analizi 108
3.4.2. Eşbütünleşme İlişkisinin Test Edilmesi 112
3.4.3.Uzun Dönem Katsayılarının Tahmini 117
3.4.4.Kısa Dönem Katsayılarının Tahmini 120

SONUÇ 126
KAYNAKÇA 129

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADF	Genişletilmiş Dickey Fuller
ARDL	Autoregressive Distributed Lag
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
BSMV	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
DV	Damga Vergisi
EBSO	Ege Bölgesi Sanayi Odası
EKK	Ekonomik Koordinasyon Kurulu
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IMF	International Monetary Fund
IMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDV	Katma Değer Vergisi
KGF	Kredi Garanti Fonu
KPSS	Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin
MTV	Motorlu Taşıtlar Vergisi
MTVK	Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu
MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ÖİV	Özel İletişim Vergisi
ÖTV	Özel Tüketim Vergisi
PP	Phillips Perron
PTT	Posta ve Telgraf Teşkilatı
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
ŞOV	Şans Oyunları Vergisi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksine
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
VECM	Vector Error Correction Model

VİV	Veraset ve İntikal Vergisi
VUK	Vergi Usul Kanunu
HDM	Hata Düzeltme Modeli

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Başlıca Büyüme Teorileri ve Özellikleri s.53
Tablo 2: Türkiye'de 1980-1990 Dönemi Vergi Gelirleri (% GSYİH) s.69
Tablo 3: Türkiye'de 1990-2017 Dönemi Vergi Gelirleri (TL) s.69
Tablo 4: Çalışmada Kullanılan Değişkenlere İlişkin Açıklamalar s.102
Tablo 5: Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler s.107
Tablo 6: ADF Birim Kök Testi Sonuçları s.109
Tablo 7: Phillips-Perron Birim Kök Testi Sonuçları s.109
Tablo 8: KPSS Birim Kök Testi Sonuçları s.110
Tablo 9: Zivot-Andrews Birim Kök Test Sonuçları s.111
Tablo 10: Modellere İlişkin Optimal Gecikme Uzunlukların Belirlenmesi s.114
Tablo 11: Sınır Testi Sonuçları s.116
Tablo 12: Model 1 İçin Uzun Dönem ARDL Modeli Tahmin Sonuçları ve Hesaplanan Uzun Dönem Katsayıları s.118
Tablo 13: Model 2 İçin Uzun Dönem ARDL Modeli Tahmin Sonuçları ve Hesaplanan Uzun Dönem Katsayıları s.119
Tablo 14: Model 3 İçin Uzun Dönem ARDL Modeli Tahmin Sonuçları ve Hesaplanan Uzun Dönem Katsayıları s.120
Tablo 15: Model 1 İçin ARDL Modeline Dayalı Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları s.122
Tablo 16: Model 2 İçin ARDL Modeline Dayalı Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları s.122
Tablo 17: Model 3 İçin ARDL Modeline Dayalı Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları s.123

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Emek Arz Eğrisi s. 43
Şekil 2: Vergilerin Ulusal Gelir üzerindeki Etkisi s. 45
Şekil 3: Laffer Eğrisi s. 51
Şekil 4: Solow Modelinde Vergi s. 61
Şekil 5: Toplam Vergi Gelirleri İçinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Payı (%) s. 71
Şekil 6: 1990-2017 Yılları GSYİH Büyüme Oranları (%) s. 79
Şekil 7: Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Zaman Boyunca İzledikleri Seyri Gösteren Grafikler (1990-2017) s. 103
Şekil 8: Uzun Dönem Modelleri İçin CUSUMQ ve CUSUMQ^2 Grafikleri s. 124
Şekil 9: Kısa Dönem Modelleri İçin CUSUMQ ve CUSUMQ^2 Grafikleri s. 124

GİRİŞ

Vergiler, devletin kamu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla vatandaşlardan cebri olarak aldığı kamu gelirlerinin içinde en önemlisidir. Değişen devlet ihtiyaçlarıyla öncelikli olarak mali amaçlarla alınan vergi, daha sonra ekonomik ve sosyal amaçlarla da alınmaya başlamıştır. Vergiler aynı zamanda bazı ekonomik hedeflere ulaşmak için etkin bir maliye politikası aracı olarak da kullanılmaktadır. Devlet, maliye politikası aracı olarak dolaylı ve dolaysız vergilerden de yararlanmaktadır. Vergiler koşullara uygun, adil ve etkin bir biçimde kullanılırsa büyümeyi arttırabildiği gibi, tam tersine uygulanırsa da büyüme üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir.

Geçmişten günümüze değin ülkelerin temel makro ekonomik hedeflerinin başında yer alan ekonomik büyüme; bir ülkede belli bir dönemde üretim faktörlerinin miktarının ve/veya üretim faktörlerinin verimliliğinin artması yoluyla reel hasılanın artmasını ifade etmektedir. Özellikle sermaye birikimi yetersiz olan gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerle aralarındaki farkı kapatabilmeleri için ekonomik büyümenin sağlanması ve sürdürülebilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle ekonomik büyüme konusu farklı yönleri ile pek çok çalışmaya konu olmuştur. Ekonomik büyümeyi, ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler açısından ele alan pek çok çalışmada bir maliye politikası aracı olarak vergileri görmek mümkündür. Vergiler ülkede uygulanmakta olan vergi sisteminin yapısındaki farklılıklara da bağlı olarak, farklı kanallar yoluyla ekonomik büyümeyi olumlu ya da olumsuz olarak etkileyebilmektedir.

Bu çalışmanın amacı dolaylı ve dolaysız vergi ayrımından hareketle Türkiye'de vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Bu konuda literatürde çok fazla çalışma yapılmış olmasına rağmen, çalışmanın son yılları kapsayan verileri içermesi, yöntem olarak ARDL analizini tercih etmesi ve analize ekonomik büyümeyi ölçmeye yardımcı farklı makro değişkenlerin eklemesi yönleriyle diğerlerinden ayrılmaktadır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda, vergiye ilişkin temel kavramlardan bahsedilmekte ve Türk Vergi Sistemi'nde de yer alan vergi türleri, dolaylı ve dolaysız vergiler kapsamında incelenmektedir. İkinci kısımda ise ekonomik büyüme ile ilgili temel kavramlar

açıklanmaktadır. İkinci bölümde ise vergi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla önce vergilerin ekonomik büyümeyi etkileme kanalları ele alınmakta; daha sonra temel büyüme modellerinde verginin yerine değinilmektedir. İkinci bölümün son kısmında ise, Türk Vergi Sistemi ve Türkiye'de vergilerin gelişimi ile Türkiye'de ekonomik büyüme sürecinin gelişimi hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise, Türkiye'de 1990-2017 döneminde toplam vergi gelirleri ile dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri ampirik olarak analiz edilmiştir. Bu çerçevede ilk olarak, vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz eden ulusal ve uluslararası düzeydeki ampirik çalışmalar özetlenmiştir. İkinci olarak, çalışmada kullanılan ekonometrik yöntem açıklanmıştır. Daha sonra ise çalışmada kullanılan veri seti tanıtılarak elde edilen ampirik bulgulara yer verilmiştir. Sonuç bölümü ise ampirik analiz bulgularından hareketle yapılan genel değerlendirmelere ve politika önerilerine ayrılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
VERGİLER VE EKONOMİK BÜYÜME: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. VERGİYE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

1.1.1. Verginin Tanımı

Vergi kavramı maliye teorisinde en çok üzerinde durulan konudur. Vergi en kısa ve temel olarak, devletin toplumu oluşturan kişi ve kurumlardan, ödeme güçlüklerine göre, kamu hizmetlerinin sağlanması için, karşılıksız ve cebri olarak aldığı iktisadi değerler olarak tanımlanmaktadır (Pehlivan, 2003: 95).

Vergi, kamu gelirlerini meydana getiren kalemler içerisinde en önemlisidir ve geçmişten günümüze kadar farklı görüşler tarafından değişik şekillerde tanımlanmıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir: Tanınmış maliyeci İngiliz Hugh Dalton'a göre vergi, "Otorite sahibi kamunun kabul ettirdiği zorunlu yükümlülüklerdir". Fransız yazar Lucien'in vergi kavramının tüm unsurlarını içeren modern verginin tanımınına göre vergi:

> *"Vergi, devletin, mahalli idarelerin ve diğer kamu kudretine sahip diğer toplulukların, gördükleri kamu hizmetlerinin gerektirdiği giderleri karşılamak üzere, esas olarak gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinden ve bazı kamu hukuku tüzel kişilerinden belli bir yarar karşılığı olmaksızın, onların mali güçlerine göre, kamu zoruyla, kesin olarak aldığı paralardır"* (Edizdoğan ve diğerleri, 2011: 147).

Gerloff 'a göre ise en kapsamlı şekliyle vergi, "Kamusal mali ihtiyaçların karşılanması veya kamu ekonomisine ait diğer gayelerin, özellikle iktisadi ve sosyal amaçların gerçekleştirilmesi için zorunlu olarak ve özel bir karşılık gözetilmeksizin kamu tüzel kişilerince diğer ekonomik birimlere yüklenen ödemelerdir". Haller' e göre vergi, "Kamu hizmetleri ile herhangi bir şekilde ilişki haline getirilmeksizin zorunlu bir mali yükümlülük olarak tahsil edilen ve siyasi karar sürecinde çoğunluğun çıkarlarına göre belirtilen devlet görevlerinin gerçekleştirilmesine katkıda bulunan bir araçtır" şeklinde tanımlanmıştır (Turhan, 1998: 21-22). Musgrave ise vergiyi daha iktisadi olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre vergi, "Devletlerin sosyal nitelikli mal ve hizmetler için gereksinim duyduğu malların satın alımını ve kamu çalışanlarına yapılan ödemeleri karşılayabilmek için egemenlik gücüne dayanarak gerçekleştirdikleri bir kaynak transferidir" (Odabaşı, 2007: 35).

Vergi kavramına ilişkin Klasik ve modern maliyeciler de farklı tanımlamalar yapmışlardır. Klasik maliyeci Gaston Jez'e göre vergi, "Bireylerden kamu giderlerini karşılamak için, cebri, nihai ve karşılıksız olarak istenen parasal bir yükümlülüktür". Modern maliyecilere göre ise vergi, bireylerden kamu harcamalarını karşılamak veya devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahale edebilmesi için, cebri, nihai ve karşılıksız olarak, doğrudan doğruya istenen, parasal bir yükümlülüktür. Modern maliyecilerin yaptıkları bu tanımla klasiklere iki önemli katkısı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi verginin sadece mali amaçla değil aynı zamanda bunun sosyal ve ekonomik amaçla da alındığı; ikincisi katkısı ise, verginin bireylerden direkt alındığına değinilmesidir (Türk, 2010: 111).

Yukarıda yer alan tanımlarda birbirine benzer yapılar söz konusu iken bazıları vergiyi dar ya da geniş anlamda ele almış, bazıları ise verginin özelliklerinin bir kısmına veya tamamına yer vermiştir. Vergiyi günümüzdeki amaç ve fonksiyonlarını dikkate alarak tanımlayacak olursak, vergi; devletin ve yetkili diğer kamu kuruluşlarının, yüklendikleri fiskal ve ekstrafiskal görevleri gerçekleştirmek amacıyla, cebren, karşılıksız olarak ve egemenlik gücüne dayanarak gerçek veya tüzel kişilerden aldığı para şeklindeki iktisadi değerlerdir (Akdoğan, 2011: 122).

1.1.2. Verginin Amaçları

Verginin amacı denilince ilk akla gelen, kamu harcamalarını finanse etmektir. Fakat günümüzde devlet anlayışının ve devletin amaçlarının değişmesiyle birlikte verginin fonksiyonlarında da farklılıklar meydana gelmiştir. Vergi, sadece kamu giderlerini finanse etmek yani mali amaçları gerçekleştirmek için değil, mali olmayan amaçları da gerçekleştirmek için de konulmuştur. Mali olmayan amaçlar ise ekonomik, sosyal, dini ve ahlaki amaçlar şeklinde sıralanabilir.

Vergilemenin klasik amacı; elde edilen gelir ile gereksinim duyulan bütçe eşitliğini sağlamak, yani kamu harcamalarını finanse edebilmektir. Vergilemenin bilinen en eski ve temel amacı ise; mülk ve teşebbüs gelirleri, şerefiyeler, harçlar ve kamu borçları ile finanse edilemeyen kamu ihtiyaçlarını karşılamaktır. Vergilemenin esas amacı da devletin gereksinim duyduğu kamu gelirlerini karşılamaktır (Akdoğan, 2011: 104).

Verginin mali amacı, toplumu oluşturan kişilere kamusal nitelikteki mal ve hizmetleri bir bedeli olmadan sağlamak için gerekli finansman kaynağını elde etmektir. Vergiler, öncelikle milli savunma hizmetleri ve benzer şekilde asayiş-yargı gibi iç güvenlik hizmetlerinin de temel kaynağıdır. Bu nedenle devlet temel görevlerini yerine getirebilmek üzere finansman kaynağı bulmak için verginin mali fonksiyonunu kullanmaktadır.

Verginin ekonomik amacı ise, devletin ana iktisadi amaçlara erişmek için bir araç olarak kullanılmasıdır (Pehlivan, 2003: 107). Korunmak ve geliştirmek istenen alanlarla ilgili vergi teşviki, önlenmek istenen alanlarla ilgili vergileri ağırlaştırmak gibi uygulanan politikalarla, vergi aynı zamanda iktisat politika aracı olarak kullanılıp ekonomik sonuçlar yaratılmaktadır. Vergiyi araç olarak kullanan başlıca iktisadi amaçlar ise; yatırımları teşvik etmek, ödemeler dengesini sağlamak, üretimi ve tüketimi teşvik etmek veya azaltmak, tasarrufları arttırmak, ekonomik istikrarı gerçekleştirmek, atıl kapasiteyi önlemek, spekülasyonu engellemek vb. şeklinde sıralanabilir (Edizdoğan ve diğerleri, 2011: 151).

Verginin sosyal amacı, gelir ve servet eşitsizliklerini önlemeye yöneliktir (Devrim, 1998: 204). Toplumda gelir dağılımının adaletli olmaması, gelir grupları arasında uçurum farklılıklar bulunması, toplumun bir bölümünün asgari geçimini karşılayacak kadar gelirinin olmaması, işsizlik, konut problemi ve bunun gibi diğer sebepler söz konusu olduğunda devlet gelir dağılımına müdahale ederken en önemli araç olan vergi ile müdahale yoluna gitmektedir (Pehlivan, 2003: 107). Ayrıca verginin bu sosyal amacı, vergi konusunun ve matrahın belirlenmesi, vergi oranlarının tespit edilmesinde önemli derecede etkili olmaktadır. Bunun yanı sıra vergi yukarıda sayılan amaçların dışında, özellikle alkollü içecekler, tütün ve uyuşturucu gibi maddelerin kullanımını azaltmak için özel tüketim vergilerini araç olarak kullanıp, bu maddelerin tüketimini düşürerek, toplumun sağlık ve ahlakını korumak amacıyla yani ahlaki amaçlarla da kullanılmaktadır (Edizdoğan ve diğerleri, 2011: 153).

1.1.3. Verginin Özellikleri

Verginin tanımından yola çıkılarak verginin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

-Vergi, devlet tarafından alınır.

-Vergi, kamu giderlerini finanse etmek amacıyla alınır.

-Vergi, toplumu oluşturan birey ve kurumlardan ödeme güçleri göz önünde bulundurularak alınır.

-Vergi, karşılıksızdır.

-Vergi, netice itibariyle iktisadi bir değerdir (Pehlivan, 2003: 101,102).

-Vergi kesindir. Çünkü devlet vergiyi borçlanmada yaptığı gibi geri ödemez.

-Vergi zora dayanan bir ödemedir. Bu öğe gelişi güzel olarak değil, devletin egemenlik hakkına dayalı olarak, yasa ile düzenlenmiştir (Kalenderoğlu, 2006: 59).

1.1.4. Vergiyle İlgili Temel Kavramlar

Verginin de kendisine özgü kavramları ve terminolojisi bulunmaktadır. Vergi teorisini daha iyi anlayabilmek için bu kavramların bilinmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda, bu kısımda vergiyle ilgili temel kavramlara yer verilmiştir.

1.1.4.1. Verginin Konusu

Verginin konusu en kısa haliyle, üzerinden vergi alınan her şey olarak tanımlanabilir (Devrim, 1998: 242). En geniş anlamıyla ise verginin konusu, verginin üzerine konulduğu, doğrudan veya dolaylı olarak kaynağını oluşturduğu ekonomik unsurdur. Farklı bir deyişle, verginin uygulandığı yani üzerine konulduğu bir fiziki varlık, bir olay, bir fiil veya bir işlemdir. Örneğin; gelir vergisinin konusu gerçek kişilerin elde ettiği gelirler, kurumlar vergisinin konusu kurumların gelirleri, arazi vergisinin konusu Türkiye'de yer alan araziler, bina vergisinin konusu Türkiye sınırlarında yer alan binalar, gümrük vergisinin konusu yurtdışından ithal edilen mallar ve satış vergilerinin konusu ise satılan mallardır (Edizdoğan ve diğerleri, 2011: 154).

Verginin neyin üzerinden alınacağını kanun koyucu tespit eder ve kanunlarda yer almayan herhangi bir unsur veya işlem nedeniyle vergi alınamaz. Bunun yanı sıra verginin konusu göz önünde bulundurulduğunda bazı ekonomik unsurların ya da işlemlerin kıyas yapılarak vergilendirilmesi mümkün değildir.

1.1.4.2. Verginin Matrahı

Verginin matrahı, verginin üzerinden hesaplandığı miktar ya da değerdir. Verginin matrahının hesaplanabilmesi için, verginin konusunun, verginin alınmasına esas ve miktarının ne olması gerektiğinin ve ne işlem yapılması gerektiğinin bilinmesi gerekir. Bu da kanun koyucu tarafından yasalarda belirtilir. Her vergi bir matraha sahiptir ve bu matraha bir vergi tarifesi uygulanır. Verginin matrahı bir sermaye ya da emek kazancının tutarı olabileceği gibi bir gayrimenkulün değeri, gümrükten geçen mallar, tereke veya miras payının değeri ya da harcama meblağıdır (Akdoğan, 2003: 143).

Vergi matrahı hesaplaması, spesifik vergi ve ad valorem vergi olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Spesifik verginin matrah ölçütleri, fiziki ölçütlerdir. Fiziki ölçütler; ağırlık, metre, yaş, hacim ve benzeri ölçütlerdir. Ad valorem verginin matrahı ise ekonomik, parasal büyüklükler ve değerlerdir. Yani ad valorem vergi hesaplanırken değer esas alınmaktadır. Günümüzde değer esasına dayalı ad valorem vergilerin kullanılması daha yaygındır. Çünkü değer ve fiyat artışlarına göre vergi veriminin kendiliğinden artmasını sağlarlar (Nadaroğlu, 1996: 238).

Vergi matrahının belirlenmesinde geçmişten günümüze değin, idarece takdir usulü, dış belirtiler veya karine usulü, götürü usul, beyan usulü gibi yöntemler uygulanmıştır. Bu yöntemlerden beyan usulü ile matrah belirleme yöntemi en modern ve en verimli matrah belirleme yöntemidir (Aydın ve Çaşkurlu, 2013: 215,216).

1.1.4.3. Vergi Mükellefi (Yükümlüsü) ve Vergi Sorumlusu

Mükellef, vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettübeden gerçek veya tüzel kişidir (Vergi Usul Kanunu (VUK), Md. 8). Vergi mükellefi ikiye ayrılmaktadır. Bunlar, kanuni mükellef ve aracı mükelleftir. Kanuni mükellef, kanun koyucu tarafından vergi yasalarında mükellef olarak tanımlanmış olup adına vergi

borcu düşen kişilerdir. Mükellefiyet kişiye bağlı olduğu için özel sözleşmeyle başka kimselere devredilemez (Dikmen, 1973: 71). Ayrıca mükellefiyet bireysel olabildiği gibi müşterek ve zincirleme de olabilir. Vergi yasalarına göre vergi mükellefleri, vergiye ilişkin görevlerini tam ve eksiksiz olarak yerine getirmek zorundadırlar. Aksi takdirde kendilerine çeşitli yaptırımlar uygulanabilir (Akdoğan, 2011: 154). Aracı mükellef ise, kanuni mükellefi olduğu vergiyi başkasına aktaran kişidir. Örneğin, katma değer vergisinde kanuni mükellef, vergiye tabi malı satan veya hizmeti sunan kişidir fakat mükellefi olduğu vergiyi, sattığı mal veya hizmetin fiyatına dahil ederek alıcıya yükler. Yani mükellef bu verginin aracısı konumundadır.

Vergi sorumlusu, vergi ödenmesi açısından alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişidir (VUK, Md.8). Vergi sorumlusu, vergi kanunlarına göre vergi mükellefi olmamasına rağmen, vergi mükellefi adına vergiyi ödemek ve vergiyle ilgili diğer şekli görevlerini yapmak zorundadır (Pehlivan, 2003: 110). Vergi sorumlusuna örnek olarak, işverenlerin yanında çalıştırdıkları işçiler için yaptıkları ödemelerden kesinti yapmaları ve vergi dairesine ödemeleri gösterilebilir. Bu durumda vergi mükellefi çalışan işçidir ve vergi nedeniyle onun mal varlığında azalma meydana gelir. Yani işveren kendi kazancı nedeniyle kanuni mükellef olmasının yanı sıra yanında çalıştırdığı işçilerin vergisini kesip ödemesi nedeniyle vergi sorumlusudur (Akdoğan, 2003: 155).

1.1.4.4. Vergiyi Doğuran Olay

Vergi kanunlarına göre başlangıçta, verginin mükellefi ve konusu belirlenir. Fakat devletin vergi alacağının oluşması için, sadece verginin mükellefinin ve konusunun tespit edilmiş olması yeterli değildir. Dolayısıyla, devlet açısından vergi alacağının, mükellef için ise vergi borcunun oluşması için vergiyi doğuran olayın tanımlanmış olması gerekir. VUK' a göre vergiyi doğuran olay, "Vergi alacağı vergi kanunlarının vergiyi bağladıkları olayın vukuu veya hukuki durumun tekemmülü ile doğar" şeklinde tanımlanmıştır (VUK, Md.19). Yani, devletin somut bir vergi alacağı elde edebilmesi için vergiyi doğuran olay olabildiğince açık şekilde belirtilmeye çalışılmıştır (Pehlivan, 2003: 111). Ayrıca VUK madde 9'da "Mükellefiyet ve vergi sorumluluğu için kanuni ehliyet şart değildir. Vergiyi doğuran olayın kanunlarla yasak edilmiş bulunması mükellefiyeti ve vergi sorumluluğunu kaldırmaz" hükmü yer almaktadır (VUK, Md. 9).

Vergiyi doğuran olay, vergi uygulamasında çok farklı şekil ve belirtiler gösterir. Örneğin, bina vergisinde vergiyi doğuran olay, hukuki durumun tamamlanmasıdır. Bina vergisinin konusu Türkiye sınırları içinde yer alan binalardır. Binanın vergisi, sahibine, intifa hakkı bulunuyorsa bundan yararlanan kimseye; tüm bunlar yoksa binayı sahip gibi kullanan veya işgal eden kimseye aittir. Yani bu örnekte vergiyi doğuran olay, sahiplik, intifa hakkı veya bilfiil kullanma ve işgal etme (tutma) gibi durumlardır (Edizdoğan ve diğerleri, 2011: 170-171).

Vergiyi doğuran olayın zamanının tam olarak saptanması; verginin konusu, matrahı ve oranının mükellefler ve alacaklı vergi idaresi için doğru ve sağlıklı olarak hesaplanması açısından oldukça önem teşkil etmektedir. Ayrıca vergiyi doğuran olay, zamanaşımı ve dönem tespiti açısından da hukuki sonuçlar doğurması sebebiyle de önemlidir (Tosuner ve Arıkan, 2010: 81).

1.1.4.5. Vergi Tarifesi ve Vergi Oranı

Vergi tutarını hesaplayabilmek için matraha uygulanması gereken ölçülere vergi tarifesi denir. Vergi borcunu hesaplayabilmek için öncelikle vergi matrahını bilmek gerekir. Vergi matrahı üzerinden ne kadar vergi alınacağı ise vergi tarifesi ile hesaplanır. Bu hesaplamanın yapılabilmesi için matrahın hacim, kilogram, gibi spesifik değerler üzerinden alınması spesifik tarife; matrahın parasal bir değer şeklinde tespit edilmesi durumunda ise ad volerem tarifedir.

Tarife şekilleri, sabit (düz) oranlı tarife, artan oranlı tarife ve azalan oranlı tarife olmak üzere üçe ayrılır:

-Sabit oranlı tarife, vergi matrahının her seviyesinden aynı oranda verginin alınması olup, bu tarifede vergi ile ödeme gücü arasında bir ilişki bulunmamaktadır (Akdoğan, 2003: 164). Bu tarifede vergi miktarı, vergi matrahının doğrusal bir fonksiyonudur. Vergi oranı sabitken, matrah artarsa, vergi oranı da artar.

-Artan oranlı tarife, vergi miktarının yükselmesiyle, vergi oranın da beraber yükseldiği tarifedir. Bu tarife kişisel gelir vergisinde, vergilemede adaletin sağlanması ve devlet açısından da optimal vergi hasılatı elde edilmesi açısından sıkça kullanılmaktadır (Pehlivan, 2003: 118).

-Azalan oranlı tarife ise vergi matrahının artmasına rağmen vergi oranın azaldığı tarifedir. Yani azalan oranlı tarife, artan oranlı tarifenin tam tersidir (Akdoğan, 2003: 166).

Vergi tarifesinin en temel unsuru vergi oranıdır ve bir vergide birden fazla oran olabilir (Nadaroğlu, 2000: 238). Vergi oranı, vergi matrahının belli bir yüzdesi biçiminde tanımlanabilir. Vergi borcu hesaplanırken, mükellefe ilişkin vergi matrahı bazen farklı dilimlere ayrılır ve her bir dilime değişik vergi oranı uygulanır. Bu durumda, ödevliye ait hesaplanan vergi miktarının, toplam vergi miktarına oranı ile ortalama vergi oranı hesaplanır. Buna göre, bir ödevlinin toplam vergi miktarının toplam vergi matrahına oranı ortalama vergi oranıdır. Vergi oranı ile ilgili bir diğer kavram olan marjinal vergi oranı ise, bir ödevlinin, vergi miktarındaki artış ile vergi matrahındaki artış miktarının birbirine oranıdır (Pehlivan, 2003: 115).

1.1.4.6. Vergi Tarhı, Tebliği, Tahakkuku ve Tahsili

Vergi borcunun niteliği, vergi borcunun doğması ve sona ermesi için vergi yasalarında anlatıldığı şekle göre verginin tarh, tebliğ, tahakkuk ve tahsil işlemlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Vergi tarhı, vergi borcunun hesaplanması olup, tarh işlemi genelde vergi dairesi tarafından yapılmaktadır (Eker, 2009: 172). VUK' a göre ise tarh, "Vergi alacağının kanunlarda gösterilen matrah ve nispetler üzerinden vergi dairesi tarafından hesaplanarak bu alacağı miktar itibariyle tesbit eden idari muameledir." şeklinde tanımlanmaktadır (VUK, md. 20).

Verginin tebliği, "Vergilendirmeyi ilgilendiren ve hüküm ifade eden hususların yetkili makamlar tarafından mükellefe veya ceza sorumlusuna yazı ile bildirilmesidir" (VUK, md. 21). Tebliğ ile tahakkuk aşaması başlar. Bu yüzden tebliğ, verginin tarhı ile tahakkuk arasındaki süreci birleştiren bir köprü görevi niteliği taşımaktadır (Akdoğan, 2003: 174).

Verginin tahakkuku ise, "Tarh ve tebliğ edilen bir verginin ödenmesi gereken bir safhaya gelmesidir" (VUK, md. 22). Vergi mükellefe tebliğ edilip vergi kanunlarına göre belirlenen süreler geçtikten sonra mükellef iki yol izleyebilir. Bunlardan ilki yapılan tarhiyata itiraz edilmemesi iken, diğeri de dava yoluyla itiraz

edilmesidir. İtirazın olmadığı durumda vergi, itiraz süresinin bitiminden itibaren vergi dairesince tahakkuk ettirilir. İtiraz durumunda ise yargı organlarının itiraz durumunu karara bağlayıp mükellefe tebliğ etmesi durumunda verginin tahakkuku tamamlanmış olur.

Son aşama olan verginin tahsili de, vergi mükelleflerinin vergi borçlarını usulüne uygun şekilde ödemeleridir. Verginin tahsil edilmesiyle, mükellef açısından borç olan vergi ortadan kalkarken devlet açısından ise alacak hakkı sona ermektedir (Pehlivan, 2003: 125). Vergi borcu, mükellefin vergi bakımından bağlı bulunduğu vergi dairesine ödenmektedir (Aydın ve Çaşkurlu, 2013: 311).

1.1.4.7. Vergi Yükü

Vergi mükellefler için karşılıksız bir ödemedir. Bu nedenle, onu ödeyenler üzerinde bir yük meydana getirmektedir. Yani, mükelleflerin ödediği vergi nedeniyle gelir düzeylerinde bir azalış olmakta ve bu azalış bizi vergi yükü kavramına götürmektedir. Öte yandan her yıl devlet, vergi yoluyla özel kesimden kamu kesimine kaynak aktararak toplum üzerinde bir yük oluşturmaktadır (Eker, 2009: 195-196). Özetle vergi yükü, devletin bir yıl içinde elde ettiği kaynakların ne kadarlık kısmının vergiden ya da diğer kamu gelirlerinden oluştuğunu göstermektedir.

Vergi yükü, ödenen vergiyle gelir arasındaki bir orandır ve şu şekilde hesaplanır:

VY= V/G

Bu eşitlikte VY; vergi yükünü, V; ödenen vergiyi, G ise geliri göstermektedir. Vergi yükü, vergi ödeme gücünü gösteren gelire ve ödenen vergiye göre değişiklik göstermektedir. Buna göre vergi yükü ile ödenen vergi arasında doğru orantılı bir ilişki söz konusuyken, vergi yükü ve vergi ödeme gücü arasında ters orantılı bir ilişki söz konusudur. Vergi yükü ile ödenen vergi ve gelir arasındaki fonksiyonel ilişki VY= f(V,G) olarak gösterilmektedir (Eker, 2009: 199).

1.1.4.8. Vergilerin Sınıflandırılması

Vergiler; konularına, mükellefiyet şekillerine, oranlarına, matrahlarına, tarh ve tahsil usullerine göre farklı şekillerde sınıflara ayrılmıştır.

1.1.4.8.1. Tek Vergi- Çok Vergi Sınıflandırması

Vergilerin bir kişinin elde ettiği gelir, sahip olduğu servet ve yaptığı harcamalarının tamamı üzerinden belli bir oranda tek olarak alınması tek vergi sınıflandırmasını oluşturmaktadır. Öte yandan, vergilerin kişinin elde ettiği çeşitli gelir, sahip olduğu servet ve yaptığı harcamalarından belli bir oranda ayrı ayrı alınması ise çok vergi sınıflandırmasını oluşturmaktadır. Çağımızda devletin, çok büyük meblağlardaki kamu harcamalarını karşılayabilmesi için birçok kaynaktan vergi alması gereklidir. Bu da her kaynağın belirli ölçülere göre vergiye tabi tutulmasıyla mümkün olmaktadır (Eker, 2009: 213).

1.1.4.8.2. Vergilerin Konusuna Göre Sınıflandırılması

Vergi mükelleflerinin şahıslarına, ekonomik durumlarına, ailevi durumlarına göre yapılmakta olan bu ayrıma göre vergiler, şahıs vergileri ve gayrişahsi vergiler olarak ikiye ayrılmaktadır.

Şahsi vergiler, mükellefin şahsi ve ailevi durumunu baz almaktadır. Şahsi vergilerde, mükellefin eş ve çocukları, medeni durumu, ne kadarlık ödeme gücüne sahip olduğu vb. özellikler göz önünde bulundurarak matrahtan indirim yapılmakta ve bu vergilerde genellikle artan oranlı tarife uygulanmaktadır. Subjektif vergi olarak da bilinen şahsi vergiler, mükellefin ödeme gücünü dikkate alması, artan oranlı tarifeli olması ve bunun yanı sıra ücretten, servet ve sermaye gelirlerine göre daha düşük oranda vergi alınması esasına dayanan ayırma kuramını da içinde barındırması nedeniyle adildirler. Gelir vergisi ve veraset ve intikal vergisi şahsi vergilere örnek gösterilebilir (Orhaner, 2000: 180).

Gayrişahsi vergiler ise, mükelleflerin ailevi, ekonomik ve kişisel durumlarının göz önünde bulundurulmadığı, sabit oranlı vergilerdir. Bu vergilerde

kazanç ve iratlar ayrı vergilendirilmektedir. Objektif vergiler de denen gayrişahsi vergilere emlak vergisi ve katma değer vergisi örnek olarak gösterilebilir (Aydın ve Çaşkurlu, 2013: 234).

1.1.4.8.3. Vergilerin Ödeme Araçlarına Göre Sınıflandırılması

Bu tip sınıflandırmada vergiler, ödemenin ne şekilde yapıldığına bakılarak ayni ve nakdi vergiler olarak ikiye ayrılır. Ayni vergiler, toprak mahsulleri vergisinde olduğu gibi verginin bir mal veya fiziki bir hizmet ile yerine getirilmesine dayanmaktadır (Aydın ve Çaşkurlu, 2013: 236). Bu vergiler daha çok para ekonomisinin gelişmediği dönemlerde kullanılmıştır. Günümüzde ise vergiler doğrudan para ile ödenmesinin yanı sıra çek, havale, banka hesabına yatırma vb. yollar kullanılarak da ödenebilmekte ve bu tür ödemelerin de giderek yaygınlaştığı görülmektedir (Erdem ve diğerleri, 1998: 99).

1.1.4.8.4. Vergilerin Matrahlarına Göre Sınıflandırılması

Matrahlarına göre vergiler ikiye ayrılmaktadır. Bunlar, ad valorem-değer vergileri ve spesifik-miktar vergileridir. Verginin matrahı, kıymet esasına dayanıyor ve bu değerler üzerinden oransal olarak vergi alınıyorsa, bu vergiler ad valorem-değer vergileridir. Bu tür vergilere gelir vergisi, kurumlar vergisi, katma değer vergisi örnek verilebilir. Vergi matrahı, vergi konusunun fizik ölçüleri ve maddi miktarı üzerinden hesaplanarak tespit edilip vergi alınıyorsa, bu tür vergilere de spesifik-miktar vergileri denilmektedir. Bu vergiler hesaplanırken, ağırlık, uzunluk, adet, hacim vs. gibi ölçüler dikkate alınmaktadır. Metreküp üzerinden hesaplanan havagazı veya kilovat-saat itibariyle hesaplanan elektrik tüketim vergisi, kilo üzerinden alınan şeker tüketim vergisi spesifik-miktar vergilerindendir (Aksoy, 1998: 309).

1.1.4.8.5. Vergilerin Ekonomik Kaynaklara Göre Sınıflandırılması

Vergiler kişilerin elde ettiği ekonomik değerler üzerinden alınmaktadır. Bu durumda alınan ekonomik kaynaklara göre vergileri servet veya sermaye vergileri, gelir vergileri ve gider vergileri olarak sınıflandırmak mümkündür (Eker, 2009: 217).

1.1.4.8.6. Dolaysız ve Dolaylı Vergiler Sınıflandırması

Vergilerin ayırımında en çok kullanılan ve yaygın hale gelen ayırım, dolaysız-dolaylı vergiler ayrımıdır. Bunun nedeni, diğer bütün ayırımlar özel bir nitelik taşırken, bu ayrım genel bir nitelik taşımaktadır (Edizdoğan ve diğerleri, 2011: 285). Tarihsel olarak, dolaylı ve dolaysız vergiler arasındaki ayrım çok eskilere uzanmakta ve 1900 yıllarında C.J. Bullock tarafından yapılan araştırmalara göre bu ayrımın başlangıcı 16. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Dolaylı ve dolaysız vergi ayrımında birçok ölçü kullanılmakta olup, bunlardan en temel ölçüler idari ölçü ve iktisadi ölçü kriteridir (Akdoğan, 2003: 285). Bu ölçüler şu şekildedir:

İdari Ölçü: Bu ölçü kendi içerisinde de mali örgüt ölçüsü, mali teknik ölçüsü ve karma nitelikteki ölçü olarak üçe ayrılmaktadır. Bunlardan ilki olan mali örgüt ölçüsüne göre, dolaysız vergiler idaresince tarh ve tahsil edilen vergiler dolaysız vergidir. Diğer idareler ve başlıca dolaylı vergiler idarelerince alınan vergiler ise dolaylı vergilerdir (Aksoy, 1998: 311). Mali teknik ölçüsü de F. Neumark tarafından "Cibayet tekniğine dayanarak ayırma" olarak tanımlanmış olup, bu ölçüye göre dolaysız vergiler, daha önce tahmin edilebilen bir matrahtan alınan, diğer bir deyişle servet ya da kazanç ve irat gibi konular üzerinden belirli aralıklarla tahsil edilen vergilerdir. Bu vergilerin tarh ve tahsili her yıl önceden düzenlenen "isme yazılı vergi cetvelleri" aracığıyla olmaktadır. Dolaylı vergilerde ise verginin konusu, geçici ve tesadüfi birtakım olaylardan oluşmakta ve bu sebeple önceden tahmin edilmeleri mümkün olmadığından, ana defterler, cetveller vb.'nden yararlanarak vergiyi tahakkuk ettirmek imkansız olmaktadır. Son olarak da karma nitelikli ölçüde dolaysız vergiler, doğrudan doğruya kişilerle ilgilidir. Servet ve gelir üzerinden alınmakta olup, isme yazılı cetvellere dayanmaktadırlar. Dolaylı vergiler ise; bir

işlem, bir olay veya değişim nedeniyle alınırlar ve düzenli bir biçimde tutulan isme yazılı cetvellere dayanmazlar (Edizdoğan ve diğerleri, 2011: 285,286).

İktisadi Ölçü: Yansıma, bir mükellefin ödediği vergiyi piyasada oluşan arz ve talep koşullarından faydalanarak, fiyat mekanizması aracılığıyla bir başkasına aktarmasıdır. Yansıma kısmen ya da tamamen olabileceği gibi ileriye veya geriye olarak da gerçekleşebilmektedir (Erdem ve diğerleri, 1998: 102). Bu tanım öncülüğünde, bu ölçüye göre yansıtılamayan, yani vergiyi ödeyen kanuni yükümlü ile vergiyi nihai olarak taşıyan kişinin aynı olduğu vergiler dolaysız vergilerdir. Vergi ödeyicisi (yükümlü) tarafından piyasa sürecinde başkalarına devredilen vergiler ise dolaylı vergiler olarak adlandırılmaktadır (Turhan, 1998: 96).

1.1.5. Dolaysız ve Dolaylı Vergiler

Vergilerin en yaygın ve en çok kullanılan ayrımı olan dolaylı ve dolaysız vergiler bu tezin ana temasını oluşturduğundan bu kısımda dolaylı ve dolaysız vergiler detaylandırılarak çeşitlerinden bahsedilecektir.

1.1.5.1. Dolaysız Vergiler

Dolaysız vergiler, gerçek ve tüzel kişilerden elde ettikleri kazanca göre alınmaktadır. Bu vergi türünde, vergi mükellefi olanlar ile vergi borcunu ödeyenler aynıdır. Dolaysız vergilerde vergi mükellefi, üzerine düşen vergi yükünü başkalarına yansıtamaz. Dolaysız vergiler, gelir üzerinden alınan vergiler ve servet üzerinden alınan vergiler olarak ikiye ayrılmaktadır. Gelir üzerinden alınan vergiler, gelir vergisi ve kurumlar vergisidir. Servet üzerinden alınan vergiler ise, motorlu taşıtlar vergisi, veraset ve intikal vergisi ve emlak vergisinden oluşmaktadır.

1.1.5.1.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

Geçmişte kullanılan aşar ve benzeri vergileri bir kenara bırakacak olursak, çağdaş gelir vergilerini gerçek kişilerden alınan gelir vergisi ve kurumlardan alınan kurumlar vergisi olarak ikiye ayırmak mümkündür (Uluatam, 2001: 321).

1.1.5.1.1.1. Gelir Vergisi

Gelir vergisi geçmişten günümüze değin incelendiğinde, normal dönemlerin aksine savaş dönemi gibi ülkelerin ekonomik açıdan zorlandığı dönemlerde ortaya çıkmıştır. Gelir vergisi Dünyada ilk kez İngiltere'de 1799 yılında Fransa ile yapılan Napolyon savaşlarının finansmanı sağlamak için uygulamaya konmuştur (Newman, 1968: 15-17). Gelir vergisi Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde ilk kez 1861 yılında iç savaşların başlamasından önce (Herber, 1972: 148-153), Fransa'da Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yükü gidermek amacıyla 1916 yılında uygulanmaya başlamış, Almanya'da ise Prusya'da uygulanan gelir vergisi 1820 yılında aynı ortamda yasalaşmıştır (Başar, 1963: 14,15). Ülkemizde ise gelir vergisi 1949 yılında kabul edilmiş ve 1950 yılından itibaren yürürlüğe girmiştir. Günümüzde; gelişmiş ülkelerde devletin gelir kaynaklarının en önemlisi gelir vergisidir. Vergi ödeme gücü, gelir ile birlikte hareket etmekte ve gelir unsuru, vergi eşitliğini sağlamada köprü görevi görmektedir (Edizdoğan ve diğerleri, 2011; 261).

Gelir vergisinin konusunu gelir oluşturur. Safi ve yıllık olan gelir subjektif bir kavramdır. Gerçek kişilerin kazanç ve iratları geliri oluşturan unsurlardır. Burada yer alan irat kavramı gerçek bir kişinin sermayesinden, kazanç kavramı ise sadece emek ya da emek ve sermayenin birleşimi ile elde edilen geliri kapsar. İktisadi bir kavram olan gelir; nominal gelir-reel gelir, net gelir-brüt gelir gibi farklı açılardan incelenebilmektedir. Gelir ayrıca mali açıdan da incelenmekte ve iki teoriye göre açıklanmaktadır (Nadaroğlu, 2000: 341). Bunlardan ilki olan kaynak teorisine göre, bir gelirin vergilendirilebilmesi için beşeri veya maddi bir kaynaktan elde edilmesi, yeterli uzunluktaki bir zaman diliminde tekrar etmesi ve kaynağının sürekli olması gerekmektedir. Bu kurama göre gelir, bir akım niteliğinde değerlendirilmiştir. Ayrıca gelir, üretim faktörlerinin üretimi boyunca sağlanan değerler toplamı olarak görülmüştür. Bir diğer teori olan safi artış teorisine göre gelir ise, servet miktarında artış sağlayan her türlü etmendir. Yani bir kişinin geliri, o kişinin belirli bir dönem aralığında tükettiği değerler ile servetinde o dönemin başında ve sonunda ortaya çıkan net artışların toplamıdır (Akdoğan, 2003: 296).

Gelir vergisi dolaysız sübjektif vergiler arasında çağımızda en çok kullanılan ve düzgün bir şekilde uygulanırsa adalet yönünden en güçlü ve verimi çok yüksek

olan bir vergidir. Gelir vergisinin birtakım özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, gelir vergisinin adil olmasıdır. Çünkü şahsileştirme yapmak oldukça mümkündür. En az geçim indirimi, sakatlık, yaşlılık gibi kişisel ve ailevi unsurları göz önünde bulundurarak vergileme yapılması, gelir vergisini adil bir yapıya sokmaktadır. İkinci bir özelliği ise, artan oranlı ve gelir esnekliğine sahip olması nedeniyle, gelir vergisinin verimli olmasıdır. Son olarak da gelir vergisinin kısa dönemde yansıtılması epeyce zordur. Doğrudan doğruya kişilerden alındığı için mal ve hizmetler üzerine konulamamaktadır (Nadaroğlu, 2000: 345,346).

Gelir vergisinin sedüler ve üniter gelir vergileri olmak üzere başlıca iki uygulama biçimi vardır. Sedüler vergi sisteminin esasını, sedül ismi verilen gelir unsurlarının her birinin diğerlerinden bağımsız olarak düşünülmesi ve bunların ayrı ayrı vergilendirilmesi oluşturmaktadır (Kalenderoğlu, 2006: 107). Yani, sedüler vergi sisteminde gelirin türüne göre farklı bir vergilendirme usulü ya da farklı bir vergi tarifesi uygulanmaktadır (Küçük, 2018: 232). Üniter gelir vergileri ise, mükellefin her türlü kazanç ve iratlarını bir araya getirerek vergilendirmeyi öngörmektedir (Akdoğan, 2003: 299,300). Bu tür vergilerde de gerçek kişilerin, gelir kaynaklarından elde ettikleri gelirlerin safi toplamı esas alınmaktadır (Kalenderoğlu, 2006: 107).

1.1.5.1.1.2. Kurumlar Vergisi

Kurumlar vergisi, gelir vergisinin alanına giren gelir öğelerinin, ilgili kanunda belirtilen kurumlar tarafından elde edilmesi durumunda, bu kurumların ayrı hukuki kişilikleri nedeniyle net kazançları üzerinden alınan vergilerdir (Akdoğan, 2003: 302). Bir başka deyişle kurumlar, belli bir dönemdeki ekonomik faaliyetlerinden dolayı gerçek kişiler gibi toplam safi kazançları üzerinden vergi öderler. Gelir vergisi gerçek kişilerin gelirleri üzerinden alınmakta iken kurumlar vergisi genel olarak tüzel kişilerin kazançları üzerinden alınmaktadır. Kurum kazançlarının gelir vergisinden ayrı vergilendirilmesinin esas nedeni, kurum ayrıcalıklarından faydalanan sermaye şirketlerini, ortaklarının sınırlı sorumluluklarından bağımsız olarak ve daha etkili şekilde vergilendirmektir.

Kurumlar vergisi, Almanya, Avusturya, Fransa, Belçika, İtalya, İsviçre ve ABD gibi ülkelerde Birinci Dünya Savaşından sonra yaygınlaşırken ülkemizde 1950

Büyük Vergi Reformu ile kabul edilmiştir. 1950 tarihli ve 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 2006 yılında yürürlükten kaldırılmış ve yerine 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu getirilmiştir (Eker, 2009: 232,233).

Kurumlar vergisinin konusu ülkemizde, anonim, limited, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler, kooperatifler, kamu iktisadi müesseseleri, dernek ve vakıflara ait iktisadi işletmeler, iş ortakları gibi çeşitli kurumların bir hesap dönemi boyunca elde ettikleri net kazançlardır (Edizdoğan, 2011: 266,267). Kurumlar vergisi, genel nitelikte objektif dolaysız bir vergi olduğundan, tek oranlı vergi tarifesinin uygulanmasına daha uygundur.

1.1.5.1.2. Servet Üzerinden Alınan Vergiler

Servet vergileri, özel mülkiyet hakkının uygulandığı kapitalist ve karma ekonomi düzeni uygulayan toplumlarda, gerçek ve tüzel kişilerin belirli bir zaman içinde maliki oldukları, genellikle menkul ve gayrimenkul malların bir bölümünü ya da tümünü, değerleri üzerinden vergilendiren dolaysız vergilerdir. Ülkemizde uygulanan servet vergileri motorlu taşıtlar vergisi, emlak vergisi ve veraset ve intikal vergisidir (Akdoğan, 2003: 306,307).

1.1.5.1.2.1. Motorlu Taşıtlar Vergisi

Motorlu taşıtlar vergisi (MTV), servet vergilerinden özel servet vergisi kapsamında yer almaktadır. Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu (MTVK) madde 1 ‘e göre, “Karayolları Trafik Kanununa göre trafik şube veya bürolarına kayıt ve tescil edilmiş bulunan motorlu kara taşıtları, Ulaştırma Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğüne kayıt ve tescil edilmiş olan uçak ve helikopterler, Motorlu Taşıtlar Vergisine tabidir” (MTVK, Md. 1). Motorlu taşıtlar vergisinin mükellefi, trafik sicili ile Ulaştırma Bakanlığınca tutulan sivil hava taşıtları sicilinde motorlu taşıtları adlarına kayıt ve tescil eden gerçek ve tüzel kişilerdir (MTVK, Md. 3). Taşıtlar, model yılı, cinsi, net ağırlığı, istiap haddi, motor gücü birimi, silindir hacmi ve azami kalkış ağırlığı dikkate alınarak vergilendirilmektedir (Pehlivan, 2011:128; Akdoğan, 2003: 314,315).

MTV, vergi sistemimize 1957 yılında "Hususi Otomobil Vergisi" olarak girmiştir. Bu vergi daha sonra 1963 yılında "Motorlu Kara Taşıtları Vergisi" ne dönüştürülmüştür. 1980 yılında "Motorlu Taşıtlar Vergisi" adını almış ve sonraki yıllarda kapsam olarak genişletilerek, sadece özel otomobillerden alınırken diğer motorlu taşıtlar, uçaklar, helikopterler ve deniz taşıtları gibi diğer motorlu taşıtlardan da alınmaya başlanmıştır (Nadaroğlu, 2000: 235).

1.1.5.1.2.2. Emlak Vergisi

Emlak vergisi, geçmişte uygulanan en eski vergilerindendir. Bu vergi, gerçek veya tüzel kişilerin sahip oldukları bina ve arazilerinden alınan özel nitelikli bir servet vergisidir. Servetin göstergeleri olan bina ve araziler, vergi ödeme gücünün bir karinesi olarak belirlenmiştir. Ayrıca kişiler bu mal varlıklarına sahip olmaları sebebiyle kamusal hizmetlerden yararlanmaktadır. Bu durum da, bu vergilerin alınmasını haklı konuma getirmektedir. Emlak vergisinin yükümlüsü, genellikle bina ve arazilerin sahipleridir. Fakat bina malikinin bundan yararlanma olanağı bulunmuyorsa yani bina ya da arazinin üzerinde intifa hakkı bulunuyorsa, verginin ödenmesinden sorumlu olan intifa hakkı sahibidir. Malik veya intifa hakkı sahibi de bulunmuyorsa, bina ve araziyi sahibi gibi tasarrufunda bulunduran kişi vergi mükellefi olmaktadır (Akdoğan, 2003: 312).

Emlak vergisinde matrah, genellikle bina ve arazinin değeri olmaktadır. Ancak bazı durumlarda matrah gayrisafi irad da olabilmektedir. Örneğin, ülkemizde bina vergisi için matrah gayrisafi irad olarak uzunca bir süre kullanılmış ve bu uygulama 1971'de son bulmuştur. Ayrıca o döneme kadar uygulanmış bu vergide matrah idare tarafından belirlenmiştir. 1971 yılından günümüze kadar uygulanan emlak vergisinde ise matrah, bina ve arazinin vergi değeri olmuştur. Vergi değeri, Emlak Vergisi Kanunu'nda kanunun konusuna giren bina ve arazinin rayiç bedelidir. Rayiç bedel ise bina ve arazinin beyan tarihindeki normal alım satım bedelidir (Nadaroğlu, 2000: 355).

Emlak vergisi, merkezi ve yerel yönetim kuruluşlarınca uygulanabilir. Ayrıca merkezi yönetim kuruluşları vergi hasılatlarının bir kısmını yerel yönetim kuruluşlarına da bırakabilirler. Uygulamada genellikle emlak vergisi yerel yönetim

kuruluşlarınca tarh ve tahsil edilmektedir (Akdoğan, 2003: 312). Ülkemizde de emlak vergisinin tarhı ve tahsili 1985 yılından sonra belediyelere devredilmiştir.

Objektif ve sürekli bir niteliğe sahip olan emlak vergisi, değer üzerinden alınması nedeniyle gelir elastikiyeti yönünden zayıftır. Bu nedenle de ulusal gelirdeki değişiklikleri takip etmesi ve yansıtması zordur. Ekilmeyen arazi ve gelir getirmeyen binalara ait vergilerin ise yansıtılması mümkün değildir (Nadaroğlu, 2000: 355). Ancak emlak vergisinde efektif vergi yükü genelde düşük olduğundan mükellef davranışlarını etkilememesi ve durgunluk dönemlerinde yerel yönetimler için bir gelir kaynağı oluşturması bu verginin olumlu yönleri arasındadır (Akdoğan, 2003: 314).

1.1.5.1.2.3. Veraset ve İntikal Vergisi

Veraset ve intikal vergisi (VİV), modern vergi sistemlerinde servet dağılımını düzenleyici bir işleve sahiptir. Tek bir vergi olmasına rağmen, yapısında iki ayrı vergi barındırmaktadır. Bunlardan birincisi, ölüm nedeniyle (veraset sonucu) meydana gelen servet geçişlerini vergilendirirken, diğeri de sağlar arasında ivazsız (bedelsiz veya karşılıksız) bir şekilde yapılan servet intikallerini vergilendirmektedir (Akdoğan, 2003: 316). Bu iki verginin birlikte uygulanması mecburidir. Çünkü bağış yoluyla elde edilen servet öğelerinin miras yoluyla elde edilmiş gibi gösterilmesi ya da tam tersi şekilde gösterilmesi suretiyle suistimal edilmesi mümkündür. Dolayısıyla bu iki vergi türünün birlikte uygulanması vergi kaçırmayı engellemiş olmaktadır (Nadaroğlu, 2000: 355).

VİV'de vergiyi doğuran olay, ölüm sebebiyle veya karşılıksız olarak yapılan intikallerdir. Verginin matrahı, mükellefin vereceği beyana göre saptanmaktadır. VİV'de verginin konusunu ise, gerçek ve tüzel kişilerin sahip oldukları malların veraset yoluyla veya herhangi bir şekilde karşılıksız olarak bir kişiden diğer bir kişiye ve tüzel kişiye geçmesi oluşturmaktadır. Vergi yükümlüsü, veraset ya da bağış yoluyla bu malları üzerlerine alan gerçek ve tüzel kişilerdir. Vergi yükümlüleri bu şekilde aldıkları malları bir beyanname ile vergi dairesine bildirmek zorundadır (Akdoğan, 2003: 316).

VİV, 1926 yılında 797 sayılı Kanun ile Türk vergi sistemine dahil edilmiş olup 1931 ve 1941'de bu kanun üzerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. 1959 tarihinde yürürlüğe giren 7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu ile eski kanun tamamen yürürlükten kaldırılmıştır. Günümüze kadar gelerek uygulanmasına devam edilen bu vergide, 1980'li ve 1990'lı yıllarda çeşitli değişiklikler yapılmıştır (Edizdoğan ve diğerleri, 2003: 293).

1.1.5.2. Dolaylı Vergiler

Dolaylı vergiler, mal ve hizmet kullanımından kaynaklanan vergiler olup, vergiye tabi mal ya da hizmetlerden faydalanan tüm kişiler, gelir seviyesine bakılmaksızın aynı oranda vergi ödemektedir. Bu tür vergilerde vergi mükellefi ile vergiyi ödeyenler kişiler aynı değildir. Dolaylı vergileri, Katma Değer Vergisi (KDV), Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), Gümrük Vergisi, Damga Vergisi (DV), Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV), Şans Oyunları Vergisi ve Özel İletişim Vergisi (ÖİV) olarak sıralamak mümkündür.

1.1.5.2.1. Katma Değer Vergisi

Katma değer vergisi (KDV), harcamalar üzerinden alınan vergiler arasında en gelişmişi ve modernidir (Eker, 2009:237). KDV, üretim ve dağıtım sürecindeki şirketlerin kendi işgüçleri, makineleri ve donanımlarıyla, diğer şirketlerden edindikleri mal ve hizmetlere kattıkları değerler üzerinden alınmaktadır (Edizdoğan ve Özker, 2003: 304).

KDV'de öncelikle katma değerin ne olduğunu bilmek gerekir. Katma değer, bir şirketin satın aldığı ara malına yaptığı birtakım faaliyetler neticesinde kazandırdığı değer artışı olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeyle katma değer, üretim esnasında yeniden yaratılan ekonomik değerler toplamıdır (Akdoğan, 2003: 345).

KDV, ilk defa 1954 yılında Fransa'da uygulanmıştır. 1968 yılında Avrupa Birliği'nde de kabul edilen Birinci Katma Değer Vergisi direktifi ile uygulanmaya başlamıştır. Günümüzde de başta OECD ve AB ülkeleri olmak üzere birçok gelişmiş

ülkede uygulanmaktadır (Edizdoğan ve diğerleri, 2003: 304). Ülkemizde ise KDV 1984 yılında 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu ile kabul edilip, 1 Ocak 1985 yılında yürürlüğe girmiştir. KDV'nin yürürlüğe girmesiyle birlikte birçok vergi uygulamadan kaldırılmıştır. Bu vergilerden bazıları dâhilde alınan istihsal vergisi, ithalden alınan istihsal vergisi, nakliyat vergisi, PTT hizmetleri vergisi, ilan ve reklam hizmetler vergisi, işletme vergisi, spor toto vergisi ve şeker istihlak vergisidir (Herekman, 2009: 227-228).

KDV, bir malın üretim sürecinden nihai tüketiciye ulaşana kadarki her aşamayı vergilendirmektedir. Bunu yaparken de, sistemin içinde bulunan indirim mekanizması sayesinde, bir önceki aşamada ödenmiş vergiyi indirerek, her aşamada eklenen değeri teorik açıdan vergilendirmiş bulunmaktadır (Akdoğan, 2003: 334,335). KDV, dolaylı bir satış vergisidir. Devletin vergiyi malın satıcısından alması, satıcının da alınan vergiyi malın fiyatına ekleyerek müşterisine aktarması nedeniyle dolaylı bir vergidir. Satış olmadan vergi alacağı da olmayacağı için KDV bir satış vergisidir. Günümüzde dolaylı vergiler; genelde malların satışından alınmaktadır (Bulutoğlu, 2004: 191).

KDV'nin birçok sınıflandırması vardır. Bunlardan en çok kullanılanlar, gayri safi hasıla tipi KDV, gelir tipi KDV ve tüketim tipi KDV'dir. Bu üç tür sınıflandırmaya Carl S. Shoup (1955) ücret tipi KDV'yi de eklemiş ve bir ekonomide dört tip KDV bulunduğunu belirtmiştir (Edizdoğan, 2000: 252). Bu ayrıma göre KDV tiplerini şu şekilde özetleyebiliriz:

Gayri Safi Hasıla Tipi KDV: Firmaların üretimleri esnasında, sermaye varlıkları olarak isimlendirilen sabit varlıkları değerlerinden bir kısmını kaybetmektedir. Gayri safi hasıla tipi KDV, firmanın yarattığı katma değerden söz konusu sabit varlıkların maliyetinin ya da değer aşınmalarının (amortismanlar) düşüşüne olanak vermeyen bir yöntemdir. Bu yöntem yalnızca ticari mal satışlarından ticari mal alışlarının çıkarılmasına olanak tanımaktadır. Bu durumda mikro (işletme, firma) düzeyde matrah M= S-A formülü ile gösterilmektedir. Bu formülde M, matrahı; S, satışları ve A da alışları ifade etmektedir.

Gelir Tipi KDV: Bir firmanın üretim yaparken, üretim sırasında kullandığı sermaye varlığındaki yıpranma, aşınma ve eskime değerlerini firmanın yarattığı katma değerden düşmesi halinde gelir tipi KDV'ye ulaşılmaktadır. Bu durumda

mikro işletmede firma düzeyinde matrah; S-(A+D) formülü ile hesaplanmaktadır. Bu formülde D, amortismanları göstermektedir. Gelir tipi KDV, sermaye mallarına kısmen de olsa matrahtan indirim imkanı sağlaması nedeniyle, gayrisafi hasıla tipi KDV'nin yatırımlar üzerindeki olumsuz etkisini bir miktar da olsa azaltmaktadır.

Tüketim Tipi KDV: Sermaye mallarının alış değerinin amortismanının değil, satın alındıkları yılda tamamıyla satışlardan indirilmesine izin verildiğinde bulunan KDV'ye tüketim tipi KDV adı verilmektedir. Yani tüketim tipi KDV, yatırım malları bedelinin düşürüldüğü KDV tipidir. Mikro düzeyde matrah; M=S – (A+K) formülü ile bulunmakta olup, formülde yer alan K: sabit kıymetlerin değerini ifade etmektedir.

Ücret Tipi KDV: Bu tip KDV'de sermaye gelirlerinin katma değerden indirilmesi söz konusu olup, bu durumda verginin matrahı katma değer içindeki ücret ödemelerinin toplamına eşittir. Mikro düzeyde verginin matrahı; M= Ücretler (W) şeklinde gösterilmektedir (Erdem ve diğerleri, 1998: 183,184).

1.1.5.2.2. Özel Tüketim Vergisi

İktisadi sürecin üretim ve dağıtım aşamalarında veya bunlardan sadece birinde, istisna ve muafiyetler dışındaki bütün mal ve hizmetlerden genel olarak alınan muamele vergisine karşılık, ayrı ayrı belirtilen mal ve hizmetlerden alınan vergilere özel tüketim vergileri (ÖTV) adı verilir (Turhan, 1998: 260).

ÖTV'ye niçin gereksinim duyulduğunu açıklamaya yarayan çeşitli görüşler vardır. Bunlardan ilki; ÖTV'nin toplumun sosyal refahını yükselteceği düşüncesidir. Ancak ÖTV'nin sosyal refahı yükseltebilmesi, gelir vergisinin yapısının etkinlik ve adalet açısından optimal olmamasına bağlıdır. Diğer bir görüş ise dışsallıklardır. Alkollü içki, tütün ve çevre kirliliği doğuran mallar vergilendirilerek, oluşan bu dışsallıklar içselleştirilmeye çalışılmaktadır (Batırel, 2002: 253).

ÖTV, imalatçı düzeyinde uygulanan bazı selektif satış vergilerine başvurarak oluşan bir vergi olup, dolaylı vergilerin bir alt kısmında yer almaktadır. Devlet genellikle gelir sağlamak için talep esnekliği yüksek mallara yönelmektedir. Bu malları genellikle lüks tüketim malları ve keyif verici maddeler oluşturmaktadır. Verginin kapsamı genişletildiğinde, muafiyet ve istisnalar göz önünde

bulundurulduğunda ÖTV, kapsamı daraltılmış genel satış vergilerine benzemektedir. Genel satış vergileri ile ÖTV'yi karşılaştıracak olursak, genel satış vergilerinde genel bir üretim veya satış türüne ait vergileme ilkeleri ve istisnalar uygulanabilir iken, ÖTV vergilediği her bir mal ve mal grubunu ve bunlara uygulanacak vergi oranlarını ayrı ayrı belirtebilmektedir. Bu nedenle, bu iki vergi bu noktada ayrılırlar. Aksi takdirde genel satış vergilerine konu oluşturan her mal ve hizmet ÖTV'nin de konusuna girebilir (Akdoğan, 2003: 352).

Türkiye'de ÖTV, 4760 sayılı ÖTV Kanunu 2002 yılında TBMM tarafından kabul edilmiştir. ÖTV'nin kabulüyle birlikte birçok vergi uygulamadan çıkartılmıştır. Vergilerin sadeleştirilme çabası, vergi açısından Avrupa Birliği (AB) mevzuatının uygulanma isteği ÖTV'nin kabulünde etkili olan faktörlerdir (Edizdoğan ve diğerleri, 2010: 320,321).

Tarihsel sürece bakıldığında ÖTV'nin genel satış vergilerinden daha önce ve yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. ÖTV vergi dairesi açısından ise vergilemesi basit, sürümü yüksek, talep esnekliği güçlü olmayan yani vergi uygulandıktan sonra da sürümü yüksek olabilen malların satışını vergilendirmektedir. Bu nedenle de ÖTV bütün ülkelerde uygulanmaktadır. Fakat vergi tekniği ülkeler arasında benzerlik gösterse de tarh ve tahsil uygulaması ülkeden ülkeye farklılaşmaktadır (Akdoğan, 2003: 352).

1.1.5.2.3. Gümrük Vergisi

Gümrük vergileri, tarihin en eski vergilerinden biridir. Bazı yazarlar tarafından Hudut Vergisi olarak da tanımlanan Gümrük vergisi, malların gümrük sınırını geçmesi nedeniyle alınmaktadır. Malların bu sınırı aşması ihracat, ithalat ya da transit yoluyla olabilmektedir. Bu durumda gümrük vergisi "ihracat gümrük vergisi", "ithalat gümrük vergisi" ve "transit gümrük vergisi" olarak adlandırılır. Fakat günümüzde uygulamada küçük istisnaların dışında sadece ithalattan dolayı sınırı geçen mallardan gümrük vergisi alınmakta ve bunlar da herhangi bir sıfat kullanılmaksızın gümrük vergileri adını almaktadır (Nadaroğlu, 2000: 372).

Gümrük vergileri tarihte ilk kez, Roma İmparatorluğu tarafından alınmıştır. Roma dönemindeki ilk gümrük vergisi uygulaması "liman resmi" ve "geçiş resmi"

olarak görülmektedir (Altıntaş, 2018: 4). Ülkemizde ise, bağımsız ilk gümrük vergisi 1929 yılında uygulamaya konmuş ancak 1929 ekonomik buhranı sebebiyle pek başarılı olamamıştır. 1949 yılında vergi alma yöntemi değiştirilerek yeni bir gümrük kanunu yürürlüğe konmuştur (Edizdoğan ve diğerleri, 2003: 375). Daha sonra çeşitli değişikler yapılmış, 1972 tarihli ve 1615 sayılı Gümrük Kanunu, AB ile uyum mevzuatı çerçevesinde yürürlükten kaldırılmış ve yerine 1995 yılında 4458 sayılı yeni Gümrük Kanunu getirilmiştir (Bilici, 2004: 263). Yeni gümrük yasasının amacı; dış ticarete şeffaflık kazandırmak, risk ve belirsizlikleri minimuma indirerek dünya üreticileri ile rekabet edebilir hale gelmektir (Bulutoğlu, 2004: 275).

Gümrük vergileri, kıymet üzerinden ad valorem veya fiziki ölçüler üzerinden spesifik olmak üzere iki şekilde alınabilir. Önceden genellikle spesifik vergiler uygulanırken günümüzde neredeyse tamamen ad valorem esasına göre vergi alınmaktadır. Gümrük vergileri, mal üzerinden alınmaları nedeniyle şahsi olmadıkları için objektif vergilerdir. Ayrıca, bu vergilerin yansıtılmaları ayni karakterde olmaları nedeniyle, piyasa şartlarının elverişsiz olması hariç, son derece basittir. Dolayısıyla, verginin yükümlüsü malı ithal edenler olsa bile, verginin yükünü gerçekte bu malı tüketenler üzerlerine almaktadırlar (Nadaroğlu, 2000: 372).

1.1.5.2.4. Damga Vergisi

Damga vergisi (DV), harcamalar üzerinden alınan vergilerden olup, gerçek ve tüzel kişilerin kendi aralarında ya da resmi dairelerle yapmış oldukları hukuki işlemlere ilişkin belgeler veya kağıtlar üzerinden ödedikleri mali yükümlülüklerdir (Öncel ve diğerleri, 2016: 437). DV, diğer bütün vergi türlerinin mükelleflerini ilgilendirmesinin yanı sıra diğer vergi türlerinde mükellefiyeti bulunmayanları da bu vergiyle karşı karşıya bırakabilir. Bu yönüyle DV vergi türleri içerisinde en geniş mükellef grubuna sahip olan vergi türüdür (Değer, 2012: 36).

DV, dünyada ilk kez, devletin bastırdığı ve damga pulu adı verilen kağıt parçasının evraka yapıştırılmasıyla, tahsil edilme zorunluluğu getirildikten sonra Hollanda'da 16. yüzyılda uygulanmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra İngiltere, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinde de aynı şekilde damga vergisi toplanmaya ve tahsil edilmeye başlanmıştır (Değer, 2012: 37).

Ülkemizde ise DV, 1964 tarihli 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu verginin konusu, kanuna ekli (I) sayılı tabloda bulunan kağıtlardır. (I) sayılı tabloda, sözleşmeler, taahhütname ve temliknameler, kefalet, teminat ve rehin senetleri, faturalar, makbuzlar, beyannameler ve benzeri vergi hukukuyla alakalı kağıtlar yer almaktadır (Nadaroğlu, 2000: 373). Kanunda geçen kağıt ibaresinden kasıt, yazılıp imzalamak veya imza yerine geçen bir işaret konmak suretiyle düzenlenen ve herhangi bir hususu ispat ya da belli etmek için ibraz edilecek olan belgeler ile elektronik imza kullanmak suretiyle manyetik ortamda ve elektronik veri şeklinde oluşturulan belgelerdir. DV'nin mükellefi söz konusu kâğıtları imzalayan kişilerdir. Resmi dairelerle kişiler arasındaki işlemlere ait kağıtların DV kişiler tarafından ödemektedirler (Edizdoğan ve diğerleri, 2007: 335-337).

1.1.5.2.5. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

Banka ve sigorta muameleleri vergisi (BSMV), 6802 sayılı 1956 tarihli Gider Vergileri Kanunu ile vergilendirme sistemimize girmiştir. KDV'nin vergi sistemimizde 1985 yılında uygulamaya alınması ile 6802 sayılı kanun kapsamındaki bazı vergiler yürürlülükten çıkarılmıştır. Fakat BSMV, vergilendirme sistemimizin içerisinde kalmış ve günümüzde de halen uygulanmakta olan bir vergi çeşididir (Akdoğan, 2003: 442).

Banka ve sigorta şirketlerinin 1985 tarih ve 3226 Sayılı Finansal Kiralama Kanunu'na göre yaptıkları işlemler hariç, yaptıkları tüm işlemler, kendi menfaatlerine nakden ya da hesaben aldıkları paralar BSMV kapsamındadır (Eker, 2009: 237). BSMV, uygulamada banka ve sigorta şirketleri aracılığı ile alınan bir vergi türü olduğu için banka ve sigorta şirketleri aracı mükellef pozisyonundadır. Bu mükellefler ödedikleri vergileri de hizmet ettiği kişilerden tahsil ederler (Seyhan, 2008: 143-146).

1.1.5.2.6. Özel İletişim Vergisi

Özel iletişim vergisi (ÖİV), 1999'da yaşanan büyük Marmara depreminin ekonomimiz üzerinde oluşturduğu yükü hafifletmek amacıyla 4481 sayılı kanun ile 2002 yılına kadar uygulanmak üzere yürürlüğe girmiş bir vergi türüdür. 2004 yılında yapılan kanuni düzenlemeler ile kalıcı bir vergi haline dönüşmüştür. Her türlü cep telefonu işletmecisi tarafından verilen tesis, devir, nakil ve haberleşme hizmetleri ile radyo ve televizyon yayınlarının uydu platformu ve kablo sistemi üzerinden iletilmesine ilişkin hizmetlerden alınan bir vergi türüdür. ÖİV tek aşamada ve bir sefere mahsus alınır ve düzenlenecek faturalarda gösterilmesi zorunludur (Edizdoğan ve diğerleri, 2007: 359-360).

ÖİV aslında değer esasına dayalı bir vergidir. Spesifik matrah, yalnızca telefon aboneliği ilk defa tesis edilirken uygulanmaktadır. Vergi mükellefleri sözleşme çerçevesinde devlet hazinesine ödemede bulunurlar (Öner, 2015: 269-270). ÖİV, KDV matrahına dahil edilmemektedir.

1.1.5.2.7. Şans Oyunları Vergisi

Ülkemizde 5602 Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile her türlü şans oyunları faaliyetinden elde edilen hasılat şans oyunları vergisine tâbi tutulmuştur. Bu verginin matrahını şans oyunlarından elde edilen hasılat tutarı oluşturmaktadır. Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanun madde 2'ye göre, "Bu kanun belirtilen mevzuat çerçevesinde tertip edilen şans oyunları ile bunları tertip etme hak ve yetkisine sahip kurumları, bu hak ve yetkinin devri halinde ise devralan kurum, kuruluş ve özel hukuk tüzel kişilerini kapsar" (Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanun, 2007: md. 2). Şans oyunları vergisinin oranı, spor müsabakalarına dayalı müşterek bahislerde % 5, at yarışlarında % 7 ve diğer şans oyunlarında % 10'dur (Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanun, 2007: md. 6).

1.2. EKONOMİK BÜYÜME İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Çalışmanın bu bölümünde ekonomik büyümenin ne olduğu, nasıl hesaplandığı ve kaynaklarının neler olduğu konularında bilgi verilecektir.

1.2.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı ve Hesaplanması

Ekonomik büyüme kavramını açıklamadan önce, bu kavramının daha iyi anlaşılması açısından Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), nominal hasıla ve reel hasıla, kişi başına reel hasıla kavramlarına değinmekte fayda vardır. Bu kavramlardan ilki olan GSMH, bir ülke vatandaşlarının ekonomide bir yıl içinde ürettiği nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerlerinin toplamıdır. GSYİH ise, sadece o ülke sınırları içinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerlerinin toplamıdır (Apak ve Uçak, 2007: 58). Öte yandan, nominal hasıla GSYİH, belirli bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin, üretildikleri yılın piyasa fiyatları üzerinden değerini ifade ederken reel hasıla ise belirli bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin, temel bir yılın piyasa fiyatları üzerinden değeridir. Diğer bir deyişle reel hasıla nominal hasılanın fiyat değişmelerinin etkisinden arındırılmış halidir.

Genel anlamda ekonomik büyüme, bir ülkenin üretim hacminde belli bir zaman diliminde ortaya çıkan artıştır. Bir ülkenin üretim hacminde zaman içinde ortaya çıkan değişimi gösteren iki temel gösterge bulunmaktadır. Bunlardan birisi reel GSYİH diğeri ise reel GSMH'dır. Ekonomik büyüme, belli bir zaman diliminde reel GSYİH'da (veya reel GSMH ' da) meydana gelen artış olarak tanımlanmaktadır.

Ekonomik büyümenin sağlanması uzun dönemli bir olgudur. Bir ülkenin üretim hacmini artırmanın yani ekonomik büyümenin gerçekleşmesinin iki yolu vardır. Bunlardan ilki, tam istihdam altında ekonomik kaynakların daha verimli şekilde kullanılmaya başlanmasıdır. Diğeri ise, tam istihdam düzeyinde var olan kaynak miktarına yeni kaynaklar ilave edilmesi suretiyle büyümenin sağlanmasıdır (Kibritçioğlu, 1998: 10).

Reel GSYİH'da ortaya çıkan artışı gösteren ekonomik büyüme, iki şekilde ölçülmektedir. Bunlar ortalama büyüme hızı(oranı) ile yıllık büyüme hızıdır. Uzun

dönem büyüme hızı olarak da nitelendirilen ortalama büyüme hızı, reel GSYİH ‘ da uzun dönemde meydana gelen yıllık artışı ifade etmektedir. Ortalama büyüme hızı (g) aşağıdaki formül ile hesaplanmaktadır (Ünsal, 2001: 11).

$$g = \left(\frac{\text{Dönem Sonundaki Reel GSYİH}}{\text{Dönem Başındaki Reel GSYİH}}\right)^{\frac{1}{n}} - 1 \qquad (1)$$

Reel GSYİH’da bir yıldan diğer yıla meydana gelen artışı ifade eden yıllık büyüme hızı ise şu formül ile hesaplanmaktadır (Ünsal, 2001: 12).

$$\text{t yılındaki büyüme hızı} = \frac{GSYİH_t - GSYİH_{t-1}}{GSYİH_{t-1}} .100 \qquad (2)$$

1.2.2. Ekonomik Büyümenin Kaynakları

Ekonomik büyümenin kaynaklarını pek çok faktör oluşturmaktadır. Ancak genel büyüme modellerinde kabul edilen ve en çok yer verilen kaynaklar dört faktörden meydana gelmektedir. Bu faktörler:

a) Fiziki Sermaye (K)

b) Emek (L)

c) Doğal Kaynaklar (N)

d) Teknolojik Gelişme (T) ‘ dir.

Üretim fonksiyonu (Q), dört faktör kullanılarak (sermaye, emek, doğal kaynaklar ve teknoloji) şu şekilde gösterilmektedir (Bağatur, 2018: 63):

Q= f (K, L, T, N)

Ekonomik büyümeyi uzun vadede etkileyen yukarıdaki faktörlerin yanı sıra diğer kaynaklar da büyümeyi etkilemektedir. Diğer kaynakları ise girişimcilik, beşeri sermaye, kurumsal yapı, hükümet, coğrafya ve kültür oluşturmaktadır (Taban ve diğerleri, 2013: 29-34). Bu kısımda büyümeyi en çok etkileyen temel faktörler açıklanacaktır.

1.2.2.1. Fiziki Sermaye

Üretimin artışında çok önemli yeri olan makinalar, aletler, ulaşım sistem ve araçları, sanayi gereçleri, fabrika ve donanım fiziki sermayeyi meydana getirmektedir. Eğer bir ülkede fiziki sermaye yeterli seviyede değil ise, miktar olarak çok olan işgücünün fazla üretken olması mümkün olmayacaktır. Bu sebeple sermaye, büyümek isteyen bir ülkenin en önemli kaynağıdır. Sermaye birikimindeki yetersizlikler, ülkelerin ekonomik açıdan gelişememelerinin en dikkat çeken nedenidir (Taban, 2011: 19-20).

1.2.2.2. Emek

Ekonomik büyümeyi oluşturan ve etkileyen en önemli unsurların başında nüfus miktarı, nüfus yapısı ve nüfus artışı hızı gelir. Çünkü bir ülkenin emek arzını oluşturan temel unsur nüfusun miktarı ve yapısıdır. Emek arzı ise en temel üretim faktörüdür (Unay, 1996: 244).

Ülkede yer alan çalışabilir nüfusun miktarı emek arzı üzerinde etkili olmaktadır. Nüfus üretim (arz) ve tüketim (talep) sürecinin her ikisi üzerinde de önem arz etmektedir. Talep açısından nüfus artışı, pazar büyümesi olarak açıklanmaktadır. Arz açısından nüfus artışı ise, mal ve hizmet üretimi için ihtiyaç duyulan emek girdisini ifade etmektedir (Taban, 2011: 19). Nüfus artışı durumunda, bir yandan tüketim artarken, diğer yandan üretim fonksiyonunda yer alan emek miktarı artmaktadır. Bu durum genellikle gelişmekte olan ülkelerde gözlemlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde, nüfus artış hızı çok yüksektir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin aksine bu ülkelerde emek verimliliği daha düşüktür. Emek verimliliğini yükseltebilmek için, diğer üretim faktörlerinin miktarının da artırılması gerekmektedir.

Bir ülkede toplam işgücü içinde kullanılan üretken emek miktarının artması toplam üretimin artmasına neden olacak ve ekonomik büyümeyi arttıracaktır. Yani üretken emek, sermaye üretiminde rol almakta ve sermayeyi arttırmaktadır. Dolayısıyla var olan sermaye üretken emek tarafından kullanıldıkça, sermaye birikimini de hızlandırarak arttıracaktır (Atılgan ve Köksal, 2010: 370). Kısacası

emek, sermayeyi arttırma yoluyla, üretime yaptığı katkılar nedeniyle ekonomik büyümede olumlu yönde etki yaratmaktadır.

1.2.2.3. Doğal Kaynaklar

Doğal kaynaklar, doğal yollarla oluşan ve insan ihtiyaçları karşılamakta kullanılabilen güneş, maden, su, doğal bitki örtüsü, doğal hayvan toplulukları, toprak gibi kaynaklardan oluşmaktadır (Başol ve diğerleri, 2005: 62). Doğal kaynaklar, üretim miktarında artış meydana getirerek büyümenin hızlanmasına yardımcı olmaktadır. Araştırmalara göre, doğal kaynakların yeryüzüne ve ülkelere dağılımının adaletli olmadığı yönünde bulgular elde edilmiştir. Doğal kaynakların adaletsiz bir şekilde dağılması ülkelerin gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler olarak ayrılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü doğal kaynaklar miktarı pek çok ülkede kıt ve yetersizdir (Unay, 1996: 243).

Diğer taraftan, bazı az gelişmiş ülkeler çok zengin doğal kaynaklara sahiptir. Ancak, bu ülkeler yeterli seviyede teknoloji ve sermayeye sahip olmadıklarından mevcut kaynaklardan faydalanamamaktadırlar. Dolayısıyla, az gelişmiş ülkeler ellerindeki doğal kaynakları ekonomik gelişmeleri açısından, bir avantaj haline getirememektedirler (Başol ve diğerleri, 2005: 66). Yani, bir ekonomide doğal kaynak miktarının fazla olması ekonomik büyümenin pozitif olarak etkilemesine yardımcı olmaktadır. Ancak doğal kaynaklar yalnız başına büyümeyi gerçekleştirmede yeterli olmamaktadır (Taban ve diğerleri, 2013: 29- 34).

1.2.2.4. Teknolojik Gelişme

Teknoloji, iktisatçılar tarafından, ülkelerin refahını ve yaşam standardını arttıran bir araç ve kaynak girdileri ile üretim çıktıları arasında sıkışmış bir ölçme tekniği olarak tanımlanmıştır. Bir başka ifadeyle ise teknoloji, var olan malların ve hizmetlerin üretimini, pazarlama etkinliğini arttırmak, bunun yanında yeni mal ve hizmetler üretmek için uygulanan bilgi kaynağıdır (Kılınçarslan ve Dinç, 2007: 73).

Teknolojik gelişmelerin ekonomik büyümeye katkısı, tasarruf, yeni sermaye yatırımı ve sermaye birikimlerinin ekonomik büyümeye olan katkısından daha

fazladır (Parasız, 2008: 12). Teknolojik gelişme, hem üretimde kullanılan araç, gereç ve aletleri kapsayan bilgide, hem de örgütsel yapıda yenilikleri içermekte ve artan verimliliğe önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

Teknolojik gelişmeyi artırabilmek AR-GE'ye (Araştırma ve Geliştirme) önem verilmesi ile mümkün olmaktadır. Teknoloji ithalatı yapılabilir ancak bu kısa vadeli bir çözümdür. Bir ülkenin uzun dönemde ekonomik büyüme sağlayıp, ekonomik açıdan güçlü bir konuma gelebilmesi, kendisinin de teknolojiyi üretip geliştirmesine bağlıdır. AR-GE'ye çok yatırım yapan ve teknoloji üreten ülkeler, günümüzde en güçlü konumda olan ekonomileri oluşturmaktadır (Ertek, 2009: 541-542).

İKİNCİ BÖLÜM
VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.1. VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜMEYİ ETKİLEME KANALLARI

Ekonomik büyüme, reel GSYİH'nın belirli bir dönem içinde devamlı olarak artması demektir. Bir ülkedeki insanların hayat kalitesini devamlı bir şekilde arttırmasının tek yolu ekonomik büyümenin sağlanmasıdır. Bundan dolayı tüm ekonomilerin temel makro ekonomik hedeflerinden birisi, hızlı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesidir (Ünsal, 2009: 14-15).

Merkantilistlerden günümüze büyüme olgusu birçok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmalarda büyüme sürecinde etkili olan çeşitli faktörlere değinilmiştir. Bunlardan biri de vergi gelirleri olmuştur. Makro ekonomik politika amaçlarına ulaşmak için vergi gelirleri önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Vergi gelirleri aynı zamanda harcamalarının finansmanı gerçekleştirmede kullanılan en önemli mali kaynaktır (Terzi ve Oltulular, 2006: 2).

Ekonomik büyüme üzerinde vergilerin iki ana işlevi bulunmaktadır. Birinci işlev; yatırımları arttırmada ihtiyaç duyulan kaynak havuzunu oluştururken özel tüketim artışına engel olmaktır (Eshag, 1983: 90). Özel tüketim artışının engellenmesiyle, bireylerin harcamaları kısılarak, tasarrufa yönelmeleri sağlanacak ve tasarruflar da yatırımlara kaynak oluşturacaktır. İkinci işlev ise, kaynakların özel sektöre oranla devlete daha fazla aktarılmasını sağlamaktır. Diğer faktörlerin sabit olduğu varsayımı altında, GSYİH içinde vergilerin payının yüksek olması, kamu sektörüne daha çok kaynağın aktarılması demektir. Böylece ikinci işlev hedefine ulaşılmış olmaktadır. Gelir-gider dengesi göz önünde bulundurulursa, gelirlerin giderlerden daha fazla olması halinde, devlet bünyesinde yer alan yatırımları karşılayacak kaynaklar fazlalaşacaktır (Yanpar, 2007: 37-38).

2.1.1. Vergilerin Tasarruf ve Yatırım Üzerindeki Etkileri

Kuramsal açıdan ele alındığında, vergilerin büyüme üzerinde, hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Öncelikle vergilerin olumlu etkilerini

sıralayacak olursak; ekonomik kaynak talebinin yükselmesi ve bu kaynakların korunması, toplanan vergilerle yol yapımı ve telekomünikasyon gibi altyapı çalışmalarında iyileştirme yapılmasıdır. Vergilerin yarattığı olumsuz etki ise, üreticiler ve tüketiciler üzerinde bir kayıp yaratmasıdır. Bir ürün üzerinde yapılan vergileme, karda düşüşe sebebiyet verebilir. Yani üretici ve tüketiciler karlarının büyük kısmını vergi ödemesine aktarmak zorunda kalabilirler. Bu durumda tüketici ve üreticilerin gelirlerinde ortaya çıkan bu azalış ile vergiler arasındaki bir farklılık meydana gelmektedir. Bu farklılık, vergi sonrası kayıp olarak ifade edilmektedir. Vergilerdeki artışın, meydana gelen kayıp ile orantılı olarak yükselmesi ekonomik büyümede olumsuz sonuçlar yaratmaktadır (Wibowo, 2003: 2-3).

Sermaye birikimi, ekonomik büyümenin temel kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesi yolu ile sermaye birikimi meydana gelmektedir. Bundan dolayı vergiler, tasarruf ve yatırım kararlarında etkili olduğu gibi sermaye birikimi üzerinde de etkili olmaktadır. İktisat literatüründe artan vergilerin tüketim, tasarruf ve yatırım davranışlarını üzerinde değişiklikler yaratarak, büyüme hızını yavaşlatacağı öngörülmektedir (Mucuk ve Alptekin, 2008:160).

Vergi uygulaması ile yapılan yatırımlardan sağlanan kazancın bir kısmının kamu sektörüne aktarılması yatırımlar üzerinde birtakım negatif etkiler oluşturmaktadır. Yatırımların ekonomik büyüme ile olan ilişkisi, özellikle büyüme politikalarında vergi indirimlerine vurgu yapmaktadır. Çünkü vergi indirimleri yoluyla vergi için ayrılan kaynaklar, tasarruflara dönüştürülmekte ve yatırımları arttırmaktadır. Bu sebeple vergi indirimleri hem potansiyel yatırım fırsatları için mali faydalar sağlamakta, hem de yeni yatırımlar için girişimcileri teşvik etmektedir. Ayrıca vergi indirimleri, kullanılabilir geliri de arttırmaktadır. Tüm bunlar birleştiğinde, vergi indirimlerinin yatırım artışına bağlı ekonomik büyüme sürecinde çok büyük bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Keynesyen teorinin aksine Arz Yönlü İktisat Teorisi'nde vergi indiriminin yatırımlar üzerindeki etkilerinin kamu harcamalarındaki artıştan daha çok olduğu öne sürülmektedir (Durkaya ve Ceylan, 2006: 81).

2.1.1.1.Dolaysız Vergilerin Tasarruf ve Yatırım Üzerindeki Etkileri

Bir ekonomide özellikle makro ekonomik dengelerin bozulduğu dönemlerde, devletin ekonomideki önemini artmaktadır. Bu dönemlerde, devletin ihtiyaç duyduğu kaynak talebi artmaktadır. Bu durum ödenen vergilerde de bir artış meydana getirmekte ve bundan dolayı tasarruf arzı üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Vergilerin hangi türünün tasarruflar üzerinde olumsuz etkilere yol açtığı konusunda literatürde farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak olumsuz etkiler çoğunlukla faiz, kar payı ve hisse senedi sermaye kazancı gibi tasarruf kalemlerinden vergi alınmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum gelir vergisinin ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Böylece bireyler üzerindeki artan vergi yükü, tasarruf maliyetine sebep olduğundan, bireylerin ekonomik tercih yaparken olumsuz olarak etkilenmektedir. Bu sonuç, ekonomik gelişmenin önünü tıkayan bir engel olarak görülmektedir. Ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için yatırımlara, yatırımlar için ise tasarruflara ihtiyaç vardır. Bu bağlamda vergi yükünde meydana gelen artış, tasarruflarda azalmaya neden olduğundan, ekonomik büyüme üzerinde de olumsuz etki yaratmaktadır (Turhan, 1998: 335-337).

2.1.1.1.1.Gelir Vergisi

Gelir vergisi, kişilerin gelirleri üzerinden alınan subjektif bir vergidir. Gelir vergisi tüketim ve sermaye birikimi arasındaki dağılımı etkilemesi nedeniyle tasarruflar üzerinde de etkiler yaratmaktadır. Gelir vergilerinin tasarruflar üzerinde etkisi iki aşamalı olarak incelenmektedir. Gelirin vergi sistemine dahil edildiği birinci aşamada, gelir vergisi oranı ne kadar fazlaysa, bireyin gelirinde azalış yaratacağından tasarruflarında da aynı miktarda azalış meydana getirecektir. Tasarrufların vergi sistemine dahil edildiği ikinci aşamadaysa, tasarruf yapmak isteyen kişi kendisine kazanç sağlamak için en çok getirisi olan yatırımı tercih etmektedir. Bireyler bu kararları alırken tasarrufların getirisini etkileyen bu vergi oranlarına göre karar vermekte ve kendi yapmış olduğu tasarrufla vergi oranı uyumu en yüksek olan yatırımı seçmektedir (Durmuş, 2003: 32).

Kişilerin gelirleri üzerinden alınan gelir vergisi oranlarının arttırılması durumunda kişilerin tasarruf ve yatırım tercihleri büyük oranda değişmektedir Vergiler genellikle, satın alma gücünü azaltıcı yönde etkiler bırakmaktadır. Bu nedenle bireylerin gelirleri üzerinden alınan vergilerin arttırılması tasarrufları düşürmekte ve böylece, sermaye birikiminde daraltıcı etkiler meydana getirmektedir (Paksoy ve Bakan, 2010: 158).

Faiz gelirini içine alan geniş kapsamlı bir gelir vergisi uygulaması, tüketimin alternatif fiyatındaki düşüşün sebep olduğu gelir ve ikame etkisine bağlı olarak bireylerin tasarruf seçimlerini etkileyebilmektedir. Bu uygulama, bireylerin şimdiki ve gelecekteki tüketim davranışlarını bozmakta ve tasarruflarda azalışa neden olan ikame etkisine yol açmaktadır. Böylece bireyin tasarruf kararlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Atılgan, 2004: 101).

Ekonomide artan oranlı bir gelir vergisi uygulaması tasarrufları azaltıcı bir etki göstermektedir. Çünkü ekonomiyi oluşturan bireylerin tasarrufları üzerinden de gelir vergisi alınmaktadır. Gelir vergisinin kaynak dağılımı konusunda da olumsuz etkisi olabilmektedir. Bireyin tasarruflarının tüketim lehine azalması ve böylece sermaye birikiminin yetersiz olması bu olumsuz etkiyi açıklamaktadır. Gelir vergisinin yatırımlar üzerindeki etkisi ise yatırımın karlılığını etkilemesi yolu ile olmaktadır. Gelir vergisi oranlarının yüksek uygulandığı bir ekonomide kişilerin yatırım yapma ve hisse senedi alma eğilimleri azalmaktadır (Erdem ve diğerleri, 2011:190-191).

Dolaysız vergilerin kaynak dağılımı üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda, ekonomide belirli alanlara kaynak aktarımı yapmak mümkün olmaktadır. Bu aktarımı gerçekleştirmek için ise, çeşitli vergi istisnaları, indirimleri ve iadeleri gibi uygulamalar kullanılabilmektedir. Böylece, vergi istisnasının, indiriminin ve iadesinin uygulandığı durumlar teşvik edilerek ekonomik kaynakların bu alana entegresi sağlanabilmektedir. AR-GE faaliyetlerine vergi istisnası uygulanması durumunda, istisna sebebiyle ödenmeyen vergiler bu faaliyetlere ayrılan kaynak miktarının artmasını sağlamaktadır. Bu ise, uzun dönemde ekonomik büyüme oranını yükseltebilmektedir (Turan, 2008: 19). Örneğin, gelir vergisi iadesi uygulaması sayesinde, kesinti yoluyla mükelleflerin yıl içinde ödedikleri vergiler iade edilmek suretiyle kaynak dağılımı özel sektör lehine aktarılmaktadır.

2.1.1.1.2.Kurumlar Vergisi

Kurumlar vergisi, kurum kazançları üzerinden alınan dolaysız bir vergi türüdür. Kurum kazancı, gelir vergisinin konusuna giren gelir unsurlarından oluşmaktadır. Kurumlar vergisinin yatırım yapma ve risk alma açısından gelir vergisiyle benzer özellikleri bulunmaktadır.

Kurumlar vergisi oranlarında yapılan herhangi bir değişiklik, ekonomiyi oluşturan gerçek kişiler ve kurumların yatırım yapma isteğini, yatırımlardan beklenen karı, yatırımın risk derecesini, şirketin tasarruf derecesini etkilemektedir. Kurum yatırımları kar beklentisine bağlı olarak değişmektedir. Bir ekonomide doğrudan yatırımlardan gelen karın büyük bölümünü götüren ve yatırım sermayesinden sağlanacak getiriyi düşüren bir vergi uygulaması, yatırımların ve büyümenin yavaşlamasına sebep olmaktadır. Yapılan araştırmalarda kurumlar vergisi oranlarının nispeten daha düşük olarak uygulandığı ülkelerde, büyüme oranının daha hızlı arttığı görülmektedir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2010: 148-149).

Kurumlar vergisi ekonomiyi kısa ve uzun vadede çeşitli yönlerden etkileyebilmektedir. Kısa vadede, şirketlerin karının maksimum olduğu rekabetçi bir piyasa ortamında vergi yükümlüsü kurumların üzerlerine düşen vergiyi hemen yansıtabilme gücü bulunmamaktadır. Bu nedenle kısa vadede vergiler hemen yansıtılamadığı için yani firmalar yeni yatırım yapamayacak ve üretim azalacağından büyüme üzerinde olumsuz etki yaratacaktır. Kurumlar vergisinin etkinlik üzerindeki nihai etkisi ise, ilgili sektörlerdeki yatırımlardan elde edilecek getiriyi ne yönde etkilediğiyle bağlantılıdır. Yani kurumlar vergisi yatırımlardan elde edilecek getiriyi azaltıcı yönde etki yaratıyorsa, bu verginin etkin olmadığı söylenebilmektedir. Kurumlar vergisi fiili yatırımların etkin veya optimalden farklı olmasına sebep olabilen yatırımlarla ilgili karar değiştirici bir vergi olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple büyüme üzerinde olumsuz etkilerde bulunabilmektedir (Turan, 2008: 19).

2.1.1.1.3. Servet Vergisi

Servet vergileri, gerçek veya tüzel kişilerin belirli bir dönemde sahip olduğu tüm iktisadi değerleri vergileyen dolaysız bir vergi türüdür. Servet vergilerinin de

tasarruflar ve yatırımlar üzerinde etkisi bulunmaktadır. Servet vergileri tasarruf üzerinde olumsuz sonuçlar doğuran etkin bir vergi türü olup, tüketimi etkilemede ise tasarruflara göre etkinliği daha azdır. Genellikle servet vergileri, bireylerin tasarrufta bulunma eğiliminde olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Ayrıca tasarruf hacmini de azaltmaktadır. Servet vergilerinin yatırımlar üzerinde ise, hem pozitif hem negatif yönlü etkileri bulunmaktadır. Bu vergiler, özellikle gelir getirmeyen servet öğelerinin pozitif yönlü gelişmesine olanak tanımaktadır. Çünkü hem gelir getiren hem de gelir getirmeyen servetten alınan vergi, servetin üretime kanalize olmasına yardımcı olmaktadır. Bu ise, atıl durumdaki arazilerin boş bırakılmasının önüne geçmektedir. Servet vergilerinin olumsuz etkisi ise, yatırım beklentilerini düşürmesi nedeniyle yatırım kararlarını negatif yönde etkilemesidir. Girişimciler yatırım yapmadan önce vergi oranlarına bakarak, yatırım yapıp yapmayacaklarına karar vermektedirler. Dolayısıyla vergi oranlarının artması girişimcileri yatırım yapma kararlarından vazgeçirmektedir. Gelir vergisi servet vergisi ile kıyaslanırsa, gelir vergisinin yatırımları caydırıcı etkisinin daha ön planda olduğunu söylemek mümkündür (Eken, 2016: 45-51).

Veraset ve intikal vergisinin tasarruf ve yatırımlar üzerindeki etkisine bakıldığında; genel olarak bireyin serveti ne kadar artarsa murislerin (miras bırakan kişinin) tasarruflarını kısıp tüketimlerini arttıracakları görüşü hâkimdir. Ancak bu görüşün tersi de söz konusu olabilmektedir. Eğer muris veraset ve intikal vergisini kendi elde ettiği gelirinden ödeme gücüne sahip ise verginin gelirinde yarattığı azalışı gidermek için tüketimini azaltıp tasarruflarını arttırabilmektedir (Uluatam, 1999: 376).

2.1.1.2.Dolaylı Vergilerin Tasarruf ve Yatırım Üzerindeki Etkileri

Bir ekonomide uygulanan dolaylı vergiler o ekonominin yapısına uygun bir şekilde kullanıldıklarında ekonomik büyümeye kısıtlı da olsa katkıda bulunurlar. Özellikle gider vergilerinden biri olan gümrük vergileri ile ekonomide olumlu gelişmeler sağlanabilmektedir. Bu vergiler vasıtasıyla yurtiçi sanayi korunabilmekte, lüks tüketim azaltılabilmekte ve ülkedeki mevcut kaynakların daha verimli alanlara yönlendirilmesi de mümkün olabilmektedir. Dolaylı vergiler, ekonomide fiyatlarda

değişime sebep olarak, tüketimin sınırlandırılmasına ve tasarrufun özendirilmesine katkıda bulunmaktadırlar. Tüketim mallarına uygulanan bir dolaylı vergi, tüketimin maliyetini arttırarak, tüketim mallarına yapılan harcamalarda azalışa neden olabilir. Böylece harcamaların kısılması nedeniyle elde kalan kaynakların, tasarruf yoluyla yatırım harcamalarına aktarılması sağlanabilir (Temiz, 2008: 3; Demircan, 2003: 111).

Mal ve hizmetler üzerine konan dolaylı vergiler, aynı zamanda kaynak dağılımında etkinsizliğe de yol açmaktadırlar. Harcamalar vasıtasıyla tüketicilerin ödemede bulunduğu fiyat ile üreticilerin aldığı fiyatlar arasında farklılıklar oluşabilir. Aynı zamanda mal ve hizmetlerin nispi fiyatlarında da değişiklikler ortaya çıkarabilir. Bu değişiklik de fiyatlarda bozulmaya yol açıp, etkin olmayan bir kaynak dağılımı yaratabilir (Paksoy ve Bakan, 2010: 158-159).

Gelişmekte olan ülkelerde genellikle devletin gelir kaynağının çoğunu dolaylı vergiler meydana getirmektedir. Çünkü mal ve hizmetler üzerinden dolaylı vergi alınması, dolaysız vergi alınmasından daha kolaydır. Değişik dönemlerde, vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin ağırlığının dolaysız vergilere göre fazla olması tüketici tercihlerini değiştirmektedir. Bu durum, tasarruflar üzerinde olumlu etki yarattığından, ekonomik büyümeye de destek sağlamaktadır. Dolaylı vergilerde yapılan bir artış, düşük gelir düzeyine sahip bireylerin tüketimini azaltıcı yönde etki ederken, yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin tasarruflarında azaltıcı yönde etkili olmaktadır. Dolaylı vergilerin ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleşmesine pozitif yönde etki edebilmesi için, zorunlu mallardan değil, gelir düzeyi yüksek bireylerin tükettiği lüks tüketim malları üzerinden vergi alınması gerekmektedir (Tümer, 2012: 76-77).

2.1.1.2.1.Katma Değer Vergisi

KDV, tüm mal ve hizmetlerin yarattığı katma değer üzerinden alınan bir vergi türüdür. KDV aynı zamanda gider vergilerinin içinde en gelişmişidir. KDV'nin tarafsız bir vergi olması ve harcamaları vergilendirmesi, tüketimi azaltarak, tasarrufları olumlu yönde etkilemektedir (Saraçoğlu, 2006: 67). Tüketim üzerinden alınan KDV'de, yatırım mallarına ilişkin vergiler matrahtan düşülmektedir. Bu yolla

sadece tüketim malları üzerine konulan KDV ödenmekte ve yatırım mallarının mükerrer bir biçimde vergilendirilmesinin önüne geçilmektedir. Böylece KDV, yatırımları özendiren bir maliye politikası aracı olarak değerlendirilebilmektedir (Turhan, 1998: 165). Bu durumun aksine sadece yatırım malları üzerine konulan ya da diğer üretim faktörleriyle birlikte yatırım malları üzerine de konulan KDV'nin söz konusu malların fiyatını olumsuz yönde etkilemesi beklenmektedir. Böylece yatırım yapmak isteyen girişimci için KDV nedeniyle sermaye mallarının fiyatında meydana gelen bir yükseliş, yatırım kararlarında değişikliğe yol açmaktadır. Sermaye maliyetlerinin yükselmesi sebebi ile üretim planlarında değişiklik olacağından, yatırımcının vergi sonrası yatırımını vergi öncesi yatırıma göre düşürmesi söz konusu olabilmektedir (Adalısoy, 2007: 68-69).

Vergilemede adaletin sağlanması açısından da KDV oranları üzerinde değişiklik yapılabilmektedir. KDV oranlarında herhangi bir azalış durumunda, nihai tüketicinin ödediği vergi azalacaktır. Bu durumda, gelirinin artan kısmını farklı alanlarda harcayabilecek veya tasarruflarını artırabilecektir. Ayrıca, harcama artışı yeni üretim kapasitelerini teşvik etmesinin yanı sıra; tasarrufların yatırımlara dönüşmesine de katkı sağlayacaktır.

KDV oranlarının indirilmesi sonucunda;

• Verginin asıl yüklenicisi konumundaki nihai tüketicilerin, pazarlıkla katma değer vergisinin indirilmesini talep etmelerinin önüne geçilerek, belge kullanılması yoluyla kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması sağlanabilecektir.

• Belge pazarlığının kalkması ve belge kullanımının artmasıyla düzenli bir sistemin yerleşmesi sağlanacaktır. Bunun da gelir üzerinden elde edilen vergi hasılatına pozitif olarak katkı sağlayacaktır.

• Vergi oranlarının indirilmesi ve sistemin kullanımın kolaylaştırılması ile yatırımlar ve yabancı sermaye girişleri özendirilecektir (Ulusoy ve Karakurt, 2002: 11).

2.1.1.2.2.Özel Tüketim Vergisi

ÖTV, üzerine konuldukları malların genellikle satış fiyatları üzerinden alınan dolaylı bir vergi türüdür. Diğer vergilerde olduğu gibi ÖTV, yatırım ve tüketim

seviyesini, yatırım ve tüketim mallarının fiyatlarını etkileme yoluyla değiştirdiğinden, gelir dağılımı üzerinde de farklılık yaratmaktadır. ÖTV'nin yatırım ve tüketim harcamalarının seviyelerini azaltması ÖTV'nin gelir etkisini göstermekte iken tasarruf, yatırım ve tüketim kararlarının nispi payını etkilemesi ise ÖTV'nin ikame etkisini göstermektedir (Boratav, 1965: 155).

Zorunlu mallara yansıtılmayan ÖTV, genellikle yüksek gelir gruplarının tükettiği mallara yansıtılmaktadır. Bu vergi, tasarruf yapma isteği fazla olan yüksek gelir seviyesindeki gönüllü tasarrufları azaltıcı bir etki yaratmaktadır. Bu bakımdan ÖTV, artan oranlı gelir vergisine benzer özellik göstermektedir. Genellikle iktisadi büyümenin ilk dönemlerinde genel tüketim vergisinin uygulanması, gelişen bir ekonomide başarılı bir tablo ortaya koymamaktadır. Ancak toplum sağlığına zarar veren malların (tütün, alkol gibi) yurtiçi üretimini engellemek için konulan ÖTV, bu vergileri ekonomide daha önemli bir konuma getirecektir. Bir ekonomide özel tüketim mallarının ithali gerçekleştiği sürece ÖTV kapsamında yer alan gümrük vergileri, rahatlıkla kullanabilmektedir. Ayrıca gümrük vergileri, tasarruf artışını teşvik ederek ekonomide etkin bir görev üstlenmektedir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2010: 249).

ÖTV gibi tüketim üzerinden alınan vergilerde yapılan bir indirim, kısa sürede tüketime, bir başka deyişle talep düzeyini arttırıcı yönde etki ederek ekonomide canlanma sağlayacaktır. Harcamalar üzerinden alınan vergilerdeki indirimin talep üzerinde bu kadar çabuk etki göstermesinin nedeni, mal ve hizmet fiyatlarını düşürmesinden kaynaklanmaktadır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 230). Dolayısıyla ÖTV üzerinden yapılan bir indirim, bu mekanizma üzerinden ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlayacaktır.

2.1.2. Vergilerin Tüketim Üzerindeki Etkileri

Vergilerin tüketim üzerinde yarattığı etkiler; dolaysız vergilerin etkileri ve dolaylı vergilerin etkileri olarak iki durumda oluşmaktadır. Dolaysız vergiler, kişilerin sahip olduğu kullanılabilir kişisel gelirlerinde düşüş şeklinde bir etki yapmaktadır. Geliri azalan kişiler kendi tüketim düzeylerini, vergi sonrası gelir seviyesini baz alarak belirlemektedirler. Böylece geliri fazla olan bireyler

tasarruflarını kısarken, geliri az olan bireyler ise tüketimlerini kısmaktadır. Dolaylı vergilerde ise vergi, mal ve hizmetler üzerinden alınır. Mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin oranlarında yapılan değişiklikler, bu mal ve hizmetlere olan talebi arttırıp, azaltabilmektedir. Talep miktarındaki bu değişiklik, dolaylı vergi oranlarında meydana gelen bir artışın mal ve hizmet fiyatlarını arttırmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, mal ve hizmet fiyatlarında meydana gelen artış bu mallara olan talep miktarını azaltırken, tam tersi şekilde mal ve hizmet fiyatlarında meydana gelen düşme ise bu mallara olan talebi arttırmaktadır (Türk, 2010: 228-229). Bir verginin tüketimde ne ölçüde etki yarattığının bilinmesi için marjinal tüketim eğiliminin ne kadar olduğu bilinmelidir. Bireylerin marjinal tüketim eğiliminin yüksek oluşu, uygulanan verginin tüketim üzerinde meydana getirdiği azalış miktarının da yüksek olmasına sebep olmaktadır.

Ekonomide tüketimi düşürmek için devletler uygulamada, gümrük, harcama ve özel harcama vergilerini de kullanmaktadırlar. Ancak bu vergiler, tüketim miktarını kısma konusunda çok etkin olmadıkları gibi kesin ve adil de değildirler. Vergilerle tüketimi düşürmek amaçlanıyorsa vergilerle ilgili sistematik düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca bu amaç doğrultusunda, gelir vergisi kapsamında özel indirim ve asgari geçim indirimleri gözden geçirilmeli ve gelir vergisi tarifeleri yeniden düzenlenmelidir. Harcama vergilerinde ise, eğitim, sağlık, hayat sigortası gibi hizmetlerden alınan vergi oranları gereksinimlere göre düzenlenmeli ve özel tüketimde lüks mallardan alınan vergi oranları arttırılmalıdır (Türk, 2010: 229).

2.1.3. Vergilerin Emek Arzı Üzerindeki Etkileri

Basit anlamda emek arzı, ekonomide çalışanlar ve çalışmak isteyenlerin çalışma süresi olarak ifade edilmektedir (Erdem ve diğerleri, 1998: 200). En önemli üretim faktörlerinden biri olan emek arzının, öncelikle ücretin bir fonksiyonu olduğunu söylemek mümkündür. Vergi emek arzı ilişkisini incelendiğinde karşımıza ilk çıkan, direkt olarak ücretleri hedef alan vergilerdir. Halbuki emek gelirlerini gerçekte azaltan yalnızca dolaysız vergiler değildir. Dolaysız vergilerin dışında herhangi bir vergi de emek gelirlerini azaltabilmektedir. Emek üzerinden alınan vergilerin, çalışanların çalışma arzuları üzerinde bıraktığı etkiler iki şekilde

açıklanmaktadır. Bunlardan ilki, vergi sebebiyle net gelirinde azalma olan bireyin eski gelir düzeyini devam ettirebilmesi için daha fazla çalışmasını ifade eden gelir etkisidir. Bir diğer etki ise, bireyin daha fazla çalışmak yerine aylaklığı seçtiği ikame etkisidir. İkame etkisi, işgücü arzını azaltmaktadır (Erdem ve diğerleri, 1998: 200). Bireyler düşük gelir grubunda yer alıyorsa gelir etkisi fazla olurken, bireyler yüksek gelir grubunda yer alıyorsa ikame etkisi daha önemli hale gelebilmektedir.

Gelir etkisinin ikame etkisinden daha az olması ücret seviyesinde azalışa neden olurken, çalışma saatlerini arttırmaktadır. Buna ilişkin emek arz eğrisi Şekil 1'deki gibi olmaktadır.

Şekil 1: Emek Arz Eğrisi

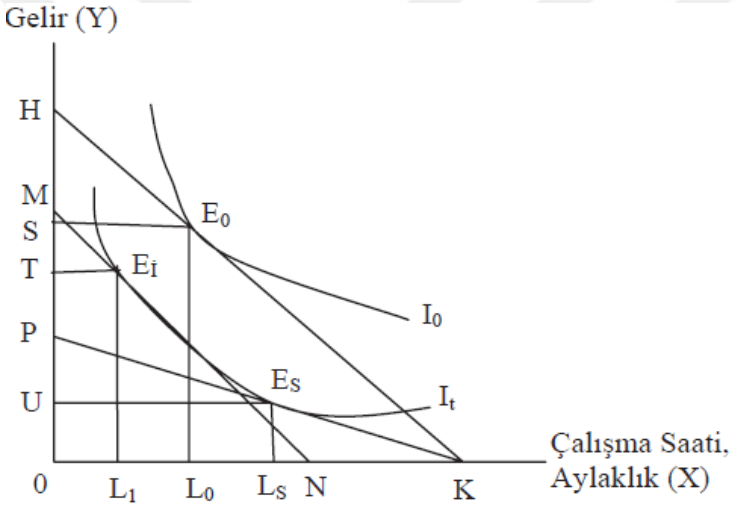

Kaynak: Şener, 1998: 232.

Şekil 1'de dikey eksende ise gelir (Y), yatay eksende ise işçinin çalışma saatleri ile aylak olmak istenen süre bulunmaktadır. İşçi başlangıçta HK bütçe doğrusunun I_0 farksızlık eğrisine teğet olduğu E_0 denge noktasında, 0S kadar geliri $0L_0$ kadar aylak kalarak (KL_0 kadar çalışarak) elde etmektedir. Bu durumda devlet gelir ihtiyacını karşılamak için bir gelir vergisi koyar ya da vergi oranlarını arttırırsa, yeni bütçe doğrusu MN olmaktadır. (Bu durumda konan vergi, aylak kalsın veya kalmasın herkesten alınacağı için bütçe doğrusu paralel olarak kaymaktadır.) Burada kişi önceki refah düzeyini sürdürebilmek için aylaklığı L_0L_1 kadar azaltarak, (daha fazla çalışma) $0L_1$ e indirmekte ve gelir seviyesini 0T' de tutmaktadır. Böylece kişi E_1 noktasında dengeye gelmektedir. İşçinin L_0L_1 kadarlık daha az aylak kalarak fazla

çalışması bize gelir etkisini göstermektedir. Devletin aynı geliri sabit oranlı bir gelir vergisi ile toplaması durumunda bütçe doğrusu PK biçiminde olacaktır. Yeni durumda PK doğrusuna I_t kayıtsızlık eğrisinin teğet olduğu E_S noktasında kişi aylaklığı L_0L_S kadar arttırarak (çalışmasını azaltarak) 0P gelir düzeyinde dengeye gelmeyi tercih edecektir. İşçinin konan gelir vergisinden sonra L_0L_S kadar aylaklığını arttırması işçinin ikame etkisini dikkate alarak davrandığını göstermektedir (Erdem ve diğerleri, 1998: 201).

Vergi mükelleflerinin gelire karşı talep esneklikleri de vergilerin emek arzı üzerindeki etkilerini belirleyen bir başka unsurdur. Vergi mükelleflerinin gelire karşı talepleri esnek ise, işgücü arzı kısılarak ikame etkisini ortaya çıkarırken; vergi mükelleflerinin gelire karşı talepleri esnek değil ise işgücü arzı artırılarak gelir etkisini ortaya çıkarmaktadır (Türk, 1992: 209). Ayrıca boş zaman talebinin gelir esnekliğinin ne kadar olduğu da, işgücü arzı üzerinde belirleyici etkiler bırakmaktadır.

Vergilerde yapılan indirimler de emek arzını etkilemektedir. Bu bağlamda vergi indirimleri bireylerin çalışma kararlarını olumlu şekilde etkilemektedir. Vergi indirimleri maaş ve ücretleri arttırması vasıtasıyla, kişilerin çalışma arzusunu arttırabilmektedir. Bilhassa gelir üzerinden alınan vergilerde bu duruma daha çok rastlanmaktadır (Demircan, 2003: 105). Vergi oranlarında yapılan indirimler ayrıca bireylerin çalışma gayretini arttırmaktadır. Bu durum vergi sömürüsünün önüne geçmektedir. Bireylerin üzerindeki vergi yükünün zaman içerisinde giderek azalması, ekonomide büyüme ve verimlilik üzerinde olumlu sonuçlar yaratmaktadır (Aktan, 1997: 32).

2.1.4. Vergilerin Ulusal Gelir Üzerindeki Etkileri

Devletin vergi gelirlerindeki değişmelerin ulusal gelir denge düzeyinde yarattığı etkileri, kamu harcamalarının değişmediği varsayımı altında, Keynezyen tüketim fonksiyonundan yararlanarak açıklayabiliriz.

$$C = C_0 + cY_d \quad (1)$$

$$Y_d = Y - T \quad (2)$$

$$C = C_0 + c(Y - T)$$

$C = C_0 + cY - cT$

$C = C_0 - cT + cY$ (3)

Yukarıdaki fonksiyonlarda yer alan değişkenlerden C= Tüketimi, C_0= Otonom Tüketimi, c= Marjinal Tüketim Eğilimini, Y= Ulusal Geliri, T= Vergiyi ve Yd= Harcanılabilir Geliri göstermektedir.

Yukarıda yer alan (3) numaralı fonksiyona göre, vergi gelirindeki değişmelere bağlı olarak tüketim de değişmektedir. Vergi miktarı azaldıkça, tüketilen miktar artmakta iken, vergi miktarı yükseldikçe tüketilen miktar azalmaktadır. Dolayısıyla, tüketimdeki yükseliş ulusal gelir düzeyini attırırken, tüketimdeki azalış ise ulusal gelir düzeyini azaltmaktadır. Şekil 2, vergilerin ulusal gelir üzerindeki etkisini göstermektedir.

Şekil 2: Vergilerin Ulusal Gelir üzerindeki Etkisi

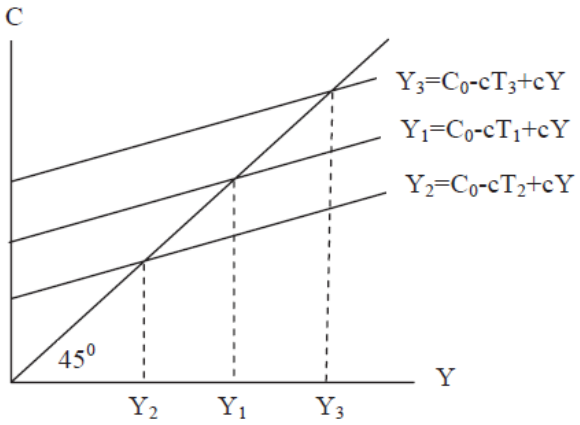

Kaynak: Erdem vd., 2007: 187

$T_2 > T_1 > T_3$

$C_0 - cT_2 + cY < C_0 - cT_1 + cY < C_0 - cT_3 + cY$

$Y_1 > Y_2 > Y_3$

Şekil 2'ye göre, vergilerde meydana gelen artış öncelikle toplam talepte bir azalış meydana getirmektedir. Bu azalış da ulusal gelir düzeyinde düşüşe neden olmaktadır. Tam tersine, vergilerde meydana gelen azalış ise toplam talep ve dolayısıyla ulusal gelirde artış meydana getirmektedir. Vergilerin T_1 düzeyinden T_3 düzeyine düşürülmesi, ulusal geliri Y_1 düzeyinden Y_3 düzeyine arttırmaktadır.

Ayrıca, vergilerin T_1 düzeyinden T_2 düzeyine yükseltilmesi ise ulusal geliri Y_1 düzeyinden Y_2 düzeyine düşürmektedir (Erdem ve diğerleri, 2011: 186-187).

2.1.5. Vergilerin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri

Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde tasarrufların yetersizliğinin yanı sıra var olan tasarrufların ekonomik büyümeyi gerçekleştirecek alanlara ve özellikle yatırımlara yönelmemesi durumu, para ve sermaye piyasalarının etkin bir şekilde işleyip işlemediği konusunda tartışmalara neden olmaktadır. Etkin işleyen finansal piyasalardan, büyüme hızı ve istihdam artışları gibi temel makroekonomik amaçlara erişebilmeyi sağlayacak katkılar beklenmektedir. Finansal piyasalar üzerinde vergi yükünün artması, piyasada var olan tasarruflar üzerinden vergi alındığı anlamına gelmektedir. Bu koşullarda, yatırımcılar finansal piyasalardan fonlarını çekerek alternatif yatırım araçlarına yönelmektedirler. Bu durum, mali piyasaların fon miktarını ve işlevselliğini azaltırken, büyümenin finansörlüğü rolünün de zayıfladığını göstermektedir. Bu süreç, finans piyasasında fon arzını daraltıp, faiz oranlarını yükseltecektir. Faiz oranlarındaki yükseliş de yatırım yapma maliyetini arttıracağından yatırım miktarında düşüşe neden olacaktır. Dolayısıyla, bu durumda hem büyüme dinamikleri olumsuz etkilenmekte hem de kamu sektörünün borçlanma maliyetleri artmaktadır (Durkaya ve Ceylan: 2006, 81).

2.1.6.Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi, vergi türlerine göre farklılık göstermektedir. Artan oranlı yapıya sahip olan gelir vergileri, belirli bir sınırın üzerinde bulunan gelirlerden alınan ek vergi ile; harcama vergileri ise vergiye tabi olan mal ve hizmetlerin lüks olup olmamalarına göre farklı vergi alarak, toplumdaki gelir farklılıklarını kısmen de olsa azaltmak amacıyla konulmuşlardır. Servet vergileri de çeşitleri ile beraber diğer amaçlarının yanı sıra servet farklılıklarını giderme amacını gütmektedir (Edizdoğan, 2000: 61).

Vergiler ile gelirin dengeli bir biçimde dağıtılması için, en başta yüksek düzeyde gelir ve servete sahip olanlar, düşük düzeyde gelir elde edenlere göre daha

yüksek oranda vergilendirilmektedir. Ayrıca vergilendirilen gelir, harcama politikaları aracılığıyla düşük gelirliler arasında dağıtılmaktadır. Böylece vergilerin sosyal amacına ulaşılmaya çalışılmakta ve gelirin dengeli dağıtımında vergi politikası ile harcama politikası yakın ilişki içerisinde olmaktadır (Mutluer ve diğerleri, 2010: 193-194). Ancak kişinin sahip olduğu servetten elde edilen gelir ne kadar fazla olursa olsun uygulanan servet vergisinin oranından etkilenmiyorsa, gelir getirmeyen servet unsurlarının da bu durumdan etkilenmesi söz konusu değildir. Zira, gelir getiren ve getirmeyen servet üzerinden vergileme yapılması, servetin üretime kanalize olmasına neden olmakta ve bu da sadece arazilerin atıl durumda bırakılmasını önlemektedir. Dolayısıyla az gelişmiş ülkelerde boş bırakılan arazilerin üretime katılabilmeleri için vergilendirilmesi gerektiği görüşü hakimdir (Erdem ve diğerleri, 1998: 199).

Kişilerin gelirleri üzerinden alınan vergiler, kişilerin nakdi tasarrufunu artırma imkanını sınırlandırmaktadır. Keynesyen görüşe göre toplam harcamalar, sadece gelirin bir fonksiyonu olduğundan, harcamalar oransal olarak gelir artarken azalmakta iken, tasarruflar ise artmaktadır. Tüketim üzerinden alınan vergilerin gelir dağılımına etkisi ise, gelişmekte olan ülkelerde vergi sistemi içerisinde tüketim üzerinden alınan vergilerin yüksek paya sahip olmaları sebebiyle, devletin geliri arttıkça, gelir dağılımı alt gelir grubunda yer alan mükellefler aleyhine değişmektedir (Şener, 2008: 199). Bireylerin kazançları üzerinden alınan gelir vergisi, artan oranlı tarife ile uygulanmakta olup artan oranlılığın ekonomik açıdan, olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Yüksek gelir gruplarından fazla vergi toplayarak gelir dağılımında adaleti sağlama çabası bu vergilerin olumlu etkisidir. Ancak artan oranlı bir vergi sisteminde birey geliri artınca bir üst gelir dilimine çıkmakta ve daha çok vergi ödemektedir. Bu durumda belli bir seviyeden sonra yatırımcı reel yatırım kararlarından vazgeçerek, spekülatif yatırımlara kayabilmektedir. Çünkü yatırımcı, yatırım neticesinde sahip olacağı gelirle, banka faizi ya da tahvil faizlerinden elde edeceği geliri mukayese ederek avantajlı olan yatırımı tercih edecektir. Sonuç olarak, vergilerin yüksek olması üretken yatırımcıların gelirinde düşüşe neden olacağı için, bu kişiler reel yatırımlar yerine mali yatırımlara yönelebilmektedirler. Bu durum ise ekonominin büyüme hızında yavaşlamaya neden olabilmektedir (Kıldiş, 1998: 62).

Dolaysız vergilerin adaletli bir vergi türü olması, servet vergilerinin gelir dağılımını düzenleme amacının olması ve vergilerin sosyal amacının gelir dağılımının adil olmasını öncelemesi vergilerin gelir dağılımı üzerindeki düzenleyici etkisinin sebeplerindendir (Şaşmaz ve Yayla, 2018: 319).

2.1.7. Vergilerin Deflasyonist ve Enflasyonist Sürece Etkileri

Vergilerin enflasyonist ve deflasyonist sürece etkilerini incelemeden önce bu kavramların ne olduğuna değinmekte fayda vardır. Enflasyon, mal ve hizmet fiyatlarının genel seviyesinde yaşanan sürekli artıştır. Deflasyon ise enflasyonun tam zıttı yani mal ve hizmet fiyatlarının genel seviyesinde yaşanan sürekli düşüştür. Bir ekonomide, toplam harcamaların tam istihdam dengesinin sağlanması için ihtiyaç duyulan miktardan fazla olması ve fiyatlar üzerindeki baskıyı artırmasına, enflasyonist açık denilmektedir. Tam tersine, bir ekonomide toplam harcamaların tam istihdam dengesinin sağlanması için ihtiyaç duyulan miktardan düşük olması ise deflasyonist açık olarak tanımlanmaktadır.

Maliye politikası araçlarından biri olan vergiler, ekonomide genişletici ve daraltıcı etkiler yaratmaktadır. Bir ekonomide deflasyon süreci mevcut ise, toplam talebi artırıcı etkileri dikkate alınarak vergi indirimleri yoluyla kullanılabilir gelir artırılmaktadır. Tam tersine enflasyon süreci yaşanıyor ise, enflasyonla mücadele etmek için vergilerin artırılması yoluna gidilerek toplam talebin daraltılması yönünde bir adım atılmalıdır. Fakat toplam talebin olması gerekenden fazla azaltılması ve aynı zamanda daraltıcı politikanın uygulanmaya başlanması fiyatların olması gerekenden daha fazla düşmesine sebep olmakta ve durgunluğun oluşması riskini de arttırmaktadır. Bunun yanı sıra ekonomik durgunlukla mücadelede vergilerin indirilmesi yoluyla uygulanan genişletici maliye politikası, ekonomiyi tam istihdam milli gelir dengesine ulaştırdıktan sonra enflasyonist açık meydana getirebilmektedir. Bu sebeple vergi miktarlarında yapılan düzenlemelerle ekonomide öngörülen etkileri oluşturabilmek için çerçevenin doğru bir şekilde belirlenmesi hususunda dikkatli olunmalıdır (Durkaya ve Ceylan, 2006: 82).

2.1.8.Arz Yönlü İktisat Teorisi ve Vergi Yaklaşımı: Laffer Eğrisi

Arz yönlü iktisat 1970'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Toplam talebin önemini vurgulayan Keynezyen iktisada tepki olarak doğup, ekonominin arz yönüne dikkat çekmiştir. Arz yönlü iktisada göre, yaşanan ekonomik sorunlar, efektif talep yetersizliğinden değil, aşırı vergi yüküne maruz kalan üretimin talebe yetişemeyerek yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır (Canbaz, 2012: 3). 1970'li yıllarda, ülke ekonomilerinin temel sorunları enflasyon ve durgunluktur. Arz yönlü iktisat da bu sorunlara çözüm bulmak için ortaya çıkmıştır. Yani, arz yönlü iktisadın esas amacı, büyümenin hızlandırılması ile enflasyon oranın düşürülmesini sağlamaktır (Doğan, 2002: 115). Arz yönlü iktisat yaklaşımında, ekonominin arz cephesine vurgu yapılmakta ve üretimin vergi indirimleri kanalıyla özendirilmesine dikkat çekilmektedir.

Arz yönlü iktisadın ekonometrik analizini yapan Evans (1983) tarafından arz yönlü iktisatçıların genel görüşlerini kapsayacak şekilde yapılan tanıma göre, "Arz Yönlü İktisat, ekonominin üretkenlik kapasitesini etkileyen unsurları inceleyen iktisat dalı"dır (Savaş, 1997: 957). Evans dengeli bir arz yönlü iktisat politikasının kapsadığı uygulamaları şu şekilde sıralamaktadır (Evans, 1983: 19–20):

-Gelir ve kurumlar vergisi oranlarında indirim yapılması,

-Vergi indirimlerinin yanı sıra kamu harcamalarının da düşürülmesi,

-Yasal kurumsal serbestleşme politikası.

Evans, bu politikaları kapsayan arz yönlü bir programın, yüksek verimlilik ve ekonomik büyüme ile düşük enflasyonu sağlayacağını savunmaktadır. Ayrıca Evans'a göre, arz yönlü iktisadın temelini "vergi indirimleri" oluşturmaktadır.

Arz yönlü iktisatçılardan biri olan Colin Clark (1945), vergi oranlarının bir iktisat politikası aracı olarak kullanılmasıyla ilgili ilk görüşleri ortaya atmıştır. Clark'a göre, vergi oranlarının yüksek olması, tasarrufu ve çalışmayı azaltacaktır. Bu durum aynı zamanda üretim ve arz kanalında da bir daralma yaratacak ve sonuç olarak toplam talep-toplam arz dengesi bozarak enflasyonun meydana gelmesine neden olacaktır (Arsan, 1975: 46).

Arz yönlü iktisat teorisini savunanlar iktisadi sorunların kökeninde üretimin talebe oranla düşük olduğu görüşünü benimsediklerinden, aslında klasik iktisadın

"Her arz kendi talebini yaratır." şeklinde formüle edilen Say Kanunu'nu kabul etmektedirler. Jean Baptiste Say, yaptığı açıklamalarda talebin ana kaynağının üretim olduğuna dikkat çekmektedir. Say'e göre aşırı tüketim, ticaret için faydalı olmamaktadır ve buradaki asıl zorluk tüketim arzusunu teşvik etmekten değil, üretim araçlarını sağlamaktan kaynaklanmaktadır. İyi devlette amaç üretimi teşvik etmek iken, kötü devlette amaç ise tüketimi teşvik etmektir (Cowen, 1982: 165). Buradan hareketle 1980'li yılların başlarında Arthur Laffer ve diğer bazı iktisatçıların açıkladıkları arz yönlü iktisat teorisi aslında Say Kanunu'nun yeniden gündeme getirilmesidir (Temiz, 2008: 4). Arthur Laffer'e göre:

> "*Arz yönlü iktisat, klasik iktisadın modern tarzda ifadesinden başka bir şey değildir. Arz Yönlü İktisat temel olarak teşviklere dayanır. Teşvikler değiştiğinde insanların davranışları da değişir. Eğer bir kişi daha cazip bir aktivitede bulunursa diğer insanlar da bu aktiviteyle ilgilenmeye başlayacaklardır. Aynı şey tersi için de mümkündür. Vergi, dolaysız kontroller, hükümet harcamaları ve devletin ekonomi üzerindeki bütün faaliyetleri üzerinde yapılacak kapsamlı değişiklikler, kişileri teşvik eder ve davranışlarını değiştirir*" (Savaş, 1997: 957).

Arz yönlü iktisadın fikir babalarından Arthur Laffer'in, vergi oranları ile vergi hasılatı konusunda öne sürmüş olduğu ilişki Arz yönlü iktisadın temel felsefesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Arz yönlü iktisatçılar, Laffer etkisi ve bu etkiyi gösteren Laffer eğrisi üzerinde önemle durmaktadırlar. Laffer etkisi, vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Bu etkiye göre, vergi oranlarında meydana gelen bir artışın vergi gelirlerini düşürebilmekte ve vergi oranlarında meydana gelen bir azalma ise vergi gelirlerini arttırabilmektedir (Karabulut, 2006: 370). Laffer etkisi, vergi oranlarındaki azalma sonucu, bireylerin kullanılabilir gelirlerinde artış meydana geleceğini ve bunun onları daha fazla tasarruf yapmaya özendireceğini öngörmektedir. Yani tasarruf artışıyla birlikte yatırımların da artacağını varsaymaktadır. Yatırım artışları da ekonomik büyümeyi artıracağından vergi indirimleri ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yataracaktır.

A. Laffer'in açıkladığı ve "Laffer Etkisi" olarak ün kazanan bu hipotez tarihte ilk kez 14. yüzyılda filozof İbni Haldun (1377) tarafından açıklanmıştır. İbni Haldun'un 1377 yılında yazdığı Mukaddime adlı eserinde bahsi geçen konuya ilişkin olarak şunları yazmıştır:

> *"Toplumun (hanedanın) oluşumunun başlangıcında vergiler, küçük matrahlar karşılığında yüksek vergi hasılatı sağlar. Toplumun (hanedanın) genişlemesi ile birlikte, vergiler büyük matrahlara karşılık düşük vergi hasılatı sağlar. Vergi konuları üzerine düşük vergiler yüklendiğinde bu, yükümlülerin çalışma ve bir*

şeyler yapma arzularını geliştirir. Düşük vergiler vergi yükümlülerini tatmin edeceği için, kültürel teşebbüs büyür ve artar. Öte yandan, kültürel teşebbüsün büyümesi ile birlikte, yükümlülere tarh edilen vergi matrahı genişler. Netice olarak, kişisel matrahların toplamı ile vergi geliri artmış olur." (Khaldun, 1982: 230-231).

Vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi açıklayan Laffer Eğrisi Şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 3: Laffer Eğrisi

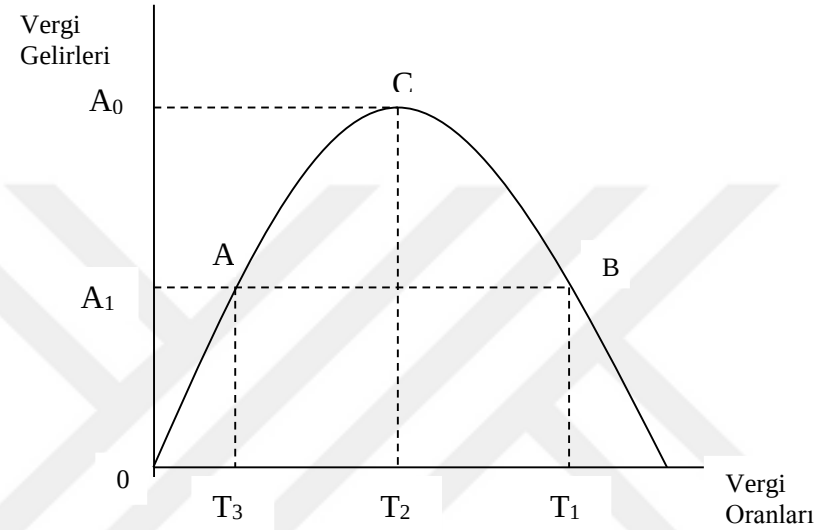

Kaynak: Atacanov, 2005: 26.

Şekil 3'te yer alan Laffer eğrisinde, vergi oranının %0 ve %100 olması halinde vergi gelirlerinin sıfır olduğu varsayımı geçerli olmaktadır. Vergi oranları sıfır olduğunda, gelir elde eden bireyler vergi ödemeyeceğinden, devletin vergi gelirleri de sıfır olacaktır. Vergi oranları %100 olduğunda ise, bireyler gelirlerinin tamamını vergi olarak ödemek zorunda kalacaklardır. Bu durumda bireylerin çalışma ve gelir elde etme arzusu yok olacak ve böylece vergi gelirleri yine sıfır olacaktır. Bu iki uç durum dışında uygulanacak olan herhangi bir vergi oranında vergi geliri elde edilebilecektir. Ayrıca Laffer eğrisinin bir diğer varsayımı da, vergi hasılatını maksimuma çıkaracak %0 ile %100 oranında arasında optimal bir vergi oranı tespit edilmesi gerektiğidir (Henderson, 1982: 224).

Şekil 3'de görüldüğü üzere, devlet ancak C noktasına kadar vergi oranlarını arttırabilir. C noktası, vergi gelirlerinin maksimum olduğu noktayı göstermektedir. Eğrinin C noktasına kadar vergi oranlarının artması, vergi gelirlerini de arttırmaktadır. Fakat vergi oranları T_2 seviyesinden T_1 seviyesine arttırılırsa, vergi hasılatı azalır. Eğrinin B noktasında vergi oranları yüksektir ancak dana az vergi

hasılatı elde edilmektedir. Ayrıca, B noktasında vergi oranı yüksek olmasına rağmen ancak A noktasındaki kadar gelir sağlanabilmektedir. Halbuki A noktasında vergi oranları T_3 seviyesindedir ve B noktası ile kıyaslandığında çok daha düşüktür (Laffer ve Seymour 1979: 8). Şekil 3'de yer alan T_2 noktası, vergi toplayan devlet ve vergi veren vatandaşlar açısından önemlidir. Çünkü bu nokta, optimal vergi oranını göstermektedir. Bu noktada hükümetlerin vergi gelirleri maksimum seviyeye ulaşırken, bu durum uzun dönemde üretimin artmasına sebep olacağından büyümenin artmasını da sağlayacaktır.

Laffer eğrisinde belirsizlik yaratan bir başka unsur da, vergi indiriminin ne miktarda yapılacağıdır. Vergi indiriminin olması gerekenden fazla oranda yapılması durumunda, vergi gelirlerinde azalış meydana gelebilmektedir. Laffer Eğrisi üzerinde hangi noktada bulunulduğunun bilinmesi imkansızdır (Düğer, 2001: 164). Ayrıca en fazla vergi hasılatı sağlayan vergi oranının önceden bilinmesi de mümkün değildir. Öte yandan bu oranın zaman içinde değişim göstermesi ve ülkeden ülkeye de farklı olması da söz konusudur (Canbaz, 2012: 10). Diğer taraftan çalışma ve yatırım isteğinin vergi indirimine göstereceği esnekliği ölçmek de oldukça güçtür. Vergi indirimi sonucunda bireylerin çalışmalarını arttırması veya yatırımlarını arttırması sebebiyle toplanan vergi gelirleri, düşük vergi oranının etkisini ortadan kaldıracak seviyede olmayabilir. Üstelik vergi sonrasında gelir seviyesi yükselen bireyin daha az çalışmayı tercih etme veya daha az yatırım yapma ihtimali de vardır. Gerçekten çoğu iktisatçıya ve özellikle Keynesyenlere göre, herkesin elde etmek istediği bir gelir seviyesi bulunmaktadır. Vergi indirimi durumunda da bireyler elde etmek istediği gelir seviyesine daha az çalışarak ulaşabileceklerdir. Bu nedenle bireyler çalışma yerine aylaklığı tercih ederek kendilerine daha çok boş vakit ayırmayı seçebilmektedirler. Öte yandan, vergi indirimlerinin bireyler üzerinde sürekli devam edecekmiş gibi bir algı yaratması durumunda, bireyler daha fazla harcayıp tüketmeye yöneleneceğinden vergi hasılatı elde etme durumu söz konusu olmayacaktır (Duğer, 2001: 164).

Özet olarak Laffer eğrisi analizine göre, bir noktaya kadar yapılacak vergi indirimleri ekonomik büyümeyi arttırmaktadır. Vergi indirimleri sayesinde hem vergi gelirleri daha etkin toplanabilecek, hem de tasarruf yatırım kanalıyla üretim ve istihdam artacaktır. Dolayısıyla da ekonomik büyüme gerçekleşmiş olacaktır.

2.2. EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİNDE VERGİNİN YERİ

Geçmişten günümüze değin, ekonomik büyüme iktisatçılar arasında sıkça araştırılan konulardan olmuş ve farklı ekoller tarafından birçok büyüme modeli geliştirilmiştir. Bu ekonomik büyüme modellerine ilişkin özet bilgiler Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Başlıca Büyüme Teorileri ve Özellikleri

Büyüme Teorisi	**Büyümenin Kaynağı**	**Büyümenin Özelliği**
Klasik Büyüme Teorileri -Adam Smith (1776) -David Ricardo (1817) -T. R. Malthus (1799)	 -İş bölümü -Artık değerin yatırıma dönüşmesi -Artık değerin yatırıma dönüşmesi	 -Sınırlı büyüme -Tarımda azalan verimler yasası nedeniyle sınırlı büyüme -Nüfus kanunu nedeniyle sınırlı büyüme
Karl Marx (1867)	Sermaye birikimi	Kapitalist süreçte kar oranlarının düşmesi nedeniyle sınırlı büyüme
J. A. Schumpeter (1911-1939)	Yenilikler demeti	Kararsız büyüme Kararsız denge
Neoklasik Büyüme Modeli (Dışsal Büyüme Modeli) R. Solow (1956)	 Nüfus ve teknolojik gelişme "dışsal"	 Teknolojik gelişmenin yokluğu nedeniyle geçici büyüme
Roma Kulübü Modelleri Meadows (1972)	Doğal kaynaklar	Nüfus patlaması, çevre kirliliği ve enerji tüketimi nedeniyle sonlu büyüme
Yeni Büyüme Modelleri (İçsel Büyüme Modelleri) P. Romer (1986) R. Lucas (1998) R. Barro (1990) J. Greenwood (1990) B. Jovanovic (1990)	 Fiziki sermaye, beşeri sermaye, teknoloji, kamu sermayesi, mali aracılar	 Büyümenin içsel olması, devletin yenilenmesi, tarihsel geçmişin dikkate alınması
Sanayi Bölgeleri Modeli G. Becattini (1991)	Sına[i] ve mahalli örgütlenme şekli	Büyümenin bölgesel dengesizliğinin açıklanması

Kaynak: Berber, 2006: 52.

Tablo 1'de ekonomik büyüme teorileri ve bunların genel özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ancak çalışmanın bu kısmında, bütün büyüme teorileri yerine, yalnızca vergilerle büyüme ilişkisini ele alan büyüme teorilerinin genel özellikleri ve bu büyüme teorilerinde vergilerin yeri açıklanacaktır.

Ekonomik büyüme teorileri ve vergi ilişkisine geçmeden önce vergi yapısının ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği konusuna değinmekte yarar vardır. Vergi, kişi veya kurumlar tarafından devlete yapılan zorunlu ödemeler şeklinde tanımlanabilir. Vergi sisteminin temel amacı kamu harcamalarının finanse edilmesidir. Aynı zamanda ekonomide eşitlik, sosyal ve ekonomik gelişme gibi diğer hedeflerin gerçekleştirilmesinde de önemli bir rol oynayan vergi sisteminin iyi düzenlenmiş, etkin ve etkili olması, ekonomik büyüme için gerekli bir koşuldur. Diğer bir ifadeyle vergiler, ekonomik büyümenin düzeyini ve hızını belirlemektedir (Ahmad ve diğerleri, 2016: 17).

Geleneksel iktisadi teoriye göre, vergilendirme piyasada aksaklıklar yaratarak ekonomik büyümeyi negatif olarak etkilemektedir. Temel bir üretim fonksiyonunda vergilendirme, fiziki ve beşeri sermaye ile toplam faktör verimliliği üzerindeki etkisi yoluyla büyümeyi etkilemektedir (Stoilova, 2017: 1042).

Solow (1956) tarafından geliştirilen neo-klasik büyüme modelinde, uzun dönemli büyüme oranı, teknik ilerleme oranı ve nüfus artışı tarafından belirlenmektedir. Bu modele göre, beşeri ve fiziki sermayeye yatırım yapma isteği, verimli kamu harcamaları veya bozucu vergilendirmeden etkilenebilir. Bununla birlikte, bu durum uzun dönemde sadece denge faktör oranlarını etkilemekte, büyüme oranı üzerinde etkili olmamaktadır. Diğer yandan, Barro (1990) ve King ve Rebelo (1990) tarafından geliştirilen içsel büyüme modelinde, uzun dönemli büyüme oranı verimli kamu harcamaları ve bozucu vergilerden pozitif yönde etkilenmektedir (Bujanga ve diğerleri, 2013: 165).

Engen ve Skinner (1996), vergilerin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini beş şekilde açıklamıştır. Buna göre, gelir, kurumsal ve sermaye gelirlerine uygulanan vergilendirme yatırımları azaltmaktadır. Çalışma saatleri ve işgücüne katılım bu vergilerdeki değişmelerden etkilenmektedir. Vergilendirme, yüksek teknolojili endüstrilere ve araştırma-geliştirmeye yapılacak sermaye yatırımını azaltarak, verimlilik artışını olumsuz olarak etkilemektedir. Sermayenin marjinal verimliliği

vergilerden etkilenebilmektedir. Son olarak, vergilendirme işgücünün marjinal verimliliğini azaltmaktadır. Bu nedenle, vergilendirme büyüme üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Vergi yapısının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, iki kanal yoluyla ortaya çıkabilmektedir (Arnold, 2008: 5). Bunlardan birincisi, vergi yüküdür. Vergi yükünün artması, özel sektörün kaynak kullanım imkânın sınırlanmasını ifade etmektedir. Kamu sektörünün elinde toplanan ekonominin kıt kaynaklarının, özel sektöre kıyasla kamu sektörünce daha verimsiz alanlarda kullanılması durumunda, o ülkede büyüme potansiyelinin düşmesi ve refah kayıplarının ortaya çıkması söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla vergi yükünün ekonomik büyüme üzerindeki olası etkisi, bu kaynakların nasıl kullanıldığıyla, bir başka deyişle kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisiyle de alakalıdır. Vergi gelirleri verimli kamu harcamalarının finansmanında kullanılırsa, ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkileyebilmektedir. Vergi yapısının büyüme üzerinde etkili olduğu ikinci kanal ise vergi kompozisyonu veya vergi karmasıdır. Vergi kompozisyonundaki diğer vergilere göre bazı vergiler, büyümeyi olumsuz etkileyecek biçimde özel birimlerin karar alma süreçlerini değiştirici etkide bulunduğu için bozucu (distortionary) vergiler olarak kabul edilmektedir (Benos, 2009: 2). Vergi karmasında genellikle dolaysız vergiler olan bu vergiler, ekonominin sermaye birikimi, tasarruf, araştırma-geliştirme, hammadde ve işgücü düzeylerini etkileyerek ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etki etmektedir. Bozucu olmayan (non-distortionary) vergiler kabul edilen dolaylı vergiler ise büyümenin kaynakları üzerinde daha zayıf etkiler ortaya çıkarmaktadır (Mendoza ve diğerleri, 1997: 101; Widmalm, 2001: 201).

2.2.1. Harrod-Domar Büyüme Modeli

Keynezyen temel makro ekonomik modeli uzun dönemde genişletmek için ilk girişimi Roy Harrod ve Evsey Domar yapmışlardır. Harrod ve Domar her ne kadar çalışmalarını ayrı yapmış olsalar dahi, büyüme teorisine aynı paralelde katkılar vermeleri sebebiyle model, Harrod-Domar modeli olarak anılmaktadır (Parasız, 2008: 89). Model, tek mallı, iki faktörlü bir piyasa ekonomisi çerçevesinde ortaya

konulmuştur. Ekonomide, tek mal üretimi yapılmaktadır. Üretilen bu mal tüketim ve yatırımın her ikisinde de kullanılmaktadır. Ekonomide paraya yer verilmediğinden parasal fiyatlar yoktur. Modelde devletin, ekonomik faaliyetlerde herhangi bir rolü bulunmamaktadır. Ekonomide alınan kararların hepsine, özel karar birimlerince karar verilmektedir. Ekonomi kapalı olduğundan, ekonomide ticari ve finansal açıklık bulunmamaktadır (Turan, 2008: 27).

Harrod-Domar modeli, net yatırımın ikili etkisi temel prensibini vurgulamaktadır. Net yatırım hem üretime yönelik bir talep yaratılmasına sebep olmakta, hem de çıktı üretmek için ekonominin kapasitesinde artış meydana getirmektedir. Eğer herhangi bir dönemde net yatırım miktarı dönemin net tasarrufuna eşitse ve eğer gelir ve çıktı düzeyinde denge olacaksa, planlanan tasarruf planlanan yatırıma eşit olmalıdır (Keynezyen durum). Keynezyen modelde olmayan husus, bu net yatırım döneminin ayrıca kapasite etkisinin olacağıdır. Net yatırım, bu dönem ekonominin prodüktif kapasitesinde ve gelecek dönem potansiyel çıktısında artış meydana getirecektir. Artan kapasitenin tamamının kullanılması durumunda, gelecek dönemdeki toplam talebin, cari dönemdeki toplam talepten daha fazla olması gerekmektedir. Böylece genel olarak bir dönemden diğerine yatırım yapılırsa, net yatırım sonucu oluşan prodüktif kapasite tam olarak kullanılacak şekilde toplam talep dönemden döneme artacaktır (Parasız, 2008: 89).

Harrod-Domar modeli, iktisat kuramında ekonomik büyüme problemini yeniden gündeme getirmesi açısından önem taşımaktadır. Ancak modele bazı eleştiriler de getirilmiştir. Bunlardan ilki; Karl Marx, David Ricardo ve Thomas Robert Malthus'un önemle vurguladıkları emek değer teorisinin yerine, Harrod Domar modelinin sermaye-değer teorisini koymasıdır. Ayrıca Harrod-Domar modelinde, sabit sermaye-çıktı oranı varsayımı nedeniyle, üretimin uzun dönemde sermaye oranındaki yükseliş kadar büyümek zorunda bırakılmış olması da önemli bir problem yaratmaktadır. Ayrıca bu model tek bir üretim faktörü olarak yalnızca sermayenin yer alması yönünden eleştirilmiştir. Modelde; teknolojik gelişmeler, yetenekler ve işgücünün verimliliği gibi birtakım faktörler de göz ardı edilmiştir (Taban, 2008: 66).

Harrod-Domar modeli, sermaye birikiminin büyüme hızını belirlediği düşüncesini dikkate almaktadır. Buna göre devlet, hedeflenen büyüme hızına

ulaşmak veya uzun dönem büyüme hızında oluşabilecek sapmaları gidermek için maliye politikası araçlarından faydalanıp ekonomiye müdahale edebilecektir. Bu bağlamda, devlet kamu yatırım harcamaları ile hem ekonomik büyümenin sağlanmasında etkin bir görev üstlenirken, hem de vergi politikasının ekonominin toplam tasarruf hacmini arttırıcı yönünü kullanabilecektir. Bu sayede devlet, kamusal tasarrufları arttıracak ve özel sektör yatırımlarını özendirecektir. Ayrıca, devlet ekonomik kalkınma için gerekli makro ekonomik dengelerin bozulmasının önüne geçebilecektir (Demircan, 2003: 98,99). Bunun yanı sıra vergilemenin ekonomik kararları etkilediği politikalar, büyüme oranını etkileyebilmektedir. Vergilemede meydana gelen bir artış fiziksel sermaye ve insan sermayesi için gerekli olan yatırımların ve AR-GE yatırımlarının getirisinde azalmaya neden olmaktadır. Daha az getiri ise daha az birikim ve inovasyon anlamına geldiğinden bu durum, daha düşük büyümeyle sonuçlanmaktadır (Myles, 2007: 5).

2.2.2. Neoklasik Büyüme Modeli

Neoklasik büyüme modeline en önemli katkı, Robert Solow tarafından yapılmıştır. Solow'un 1956 yılında yayımladığı "İktisadi Büyüme Teorisine Bir Katkı" isimli çalışması büyüme sürecini kavramaya yönelik önemli faydalar sağlamıştır. Neoklasik büyüme modelinin temelini tasarruf, sermaye birikimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler oluşturmaktadır.

İktisadi büyüme literatürüne 1980'li yılların sonlarına kadar egemen olan Neoklasik yaklaşımda; kişi başına düşen sermaye miktarının artması, sermaye faizinin düşmesine neden olur. Sermaye faizinin sabit kalmasının koşulu yalnızca, sermaye birikim hızının, işgücü artışındaki ve teknik gelişmedeki hıza eşit olması durumudur. Bu sebeple Neoklasik yaklaşımda, uzun vadeli büyümenin motoru, işgücü artışı ve teknik gelişmedir ve bu iki faktörün de dışsal oldukları varsayılmaktadır. Neoklasik yaklaşımda teknik bilgi, bütün ekonomiler için aynı miktarda ve bedelsiz olarak elde edilebilecek bir kamu malıdır. Ülkelerin farklı işgücü büyüme hızlarına sahip olmalarının nedeni, birbirlerinden farklı büyüme hızlarına sahip olmalarıdır (Berber ve diğerleri, 2001: 61).

Frank Plumpton Ramsey (1928), Robert Solow (1956), Trevor W. Swan (1956), David Cass (1965) ve Tjalling Charles Koopmans (1965) Neoklasik büyüme modelinin önemli temsilcileri arasındadır. Literatürde Solow modeli olarak da anılan Neoklasik büyüme modelinin temel varsayımları; kapalı ekonomi, tam rekabet piyasası, rasyonel davranan bireyler, üretim fonksiyonu için ölçeğe göre sabit getiri, üretim faktörleri sermaye ve işgücünün her birinin azalan marjinal verimliliği, dışsal üretim teknolojisi, sermaye ve işgücünün ikame edilebilirliği ve bağımsız bir yatırım fonksiyonunun olmayışı şeklinde sıralanabilir. Ayrıca modelde uzun dönemde durağan durumda kararlı büyümenin gerçekleşeceği varsayılmaktadır. Durağan durum kararlı büyümesi ile kastedilen, işçi başına düşen sermaye miktarının uzun dönemde sabit bir düzeye ulaşacağıdır. Standart neoklasik büyüme modeli, dışsal teknolojik gelişme dışında, daimi büyüme oranının sıfır olduğunu belirtmektedir. Yani bu durumda, hükümet yatırımları gibi geleneksel makroekonomik politikalar, kişi başına gelir düzeyini etkileyebilmektedir. Ancak, bu politikalar ekonominin uzun vadeli büyüme oranı üzerinde etkili olmamaktadır. Modelde üretim teknolojisindeki gelişmelere değinilmemiştir. Dışsal teknolojik gelişmeler devamlı olursa, sermayenin azalan marjinal verimliliğinin negatif etkisini telafi ederek uzun vadeli büyümeye olanak sağlayabilir. Birçok neoklasik büyüme modelinde kişi başına gerçek gelir düzeyinin asıl belirleyicisi, dışsal olarak belirlenen sabit nüfus ve işgücü büyüme oranıdır (Kibritçioğlu ve Dibooğlu, 2001: 61). Neoklasik modelde teknoloji, iktisadi açıdan adeta bir kara kutu gibi görülmüştür. Diğer bir ifadeyle, teknolojik gelişmelerin tümü, mühendislik biliminin bir alt disiplini olarak görülmüş ve iktisatçıların ilgi alanından çıkartılmıştır. Bu durum teknolojik gelişmenin, gökten zembille inermişçesine dışsal ve fen bilimlerindeki tesadüfi ilerlemelere bağlı bir olgu gibi algılanmasına neden olmuştur (Hanusch, 1995: 177).

Solow'un modeli, teknolojinin nötr olduğu (teknolojik ilerlemenin olmadığı) varsayımı altında Cobb-Douglas üretim fonksiyonuyla şu şekilde gösterilebilir:

$$Y = f(K, L) = AK^{a} L^{1-a} \quad (A>0,\ 0 < a < 1) \qquad (1)$$

Bu fonksiyonda Y çıktı düzeyini, K sermaye miktarını, L emek miktarını ve A teknolojiyi ifade etmektedir. Fonksiyonda yer alan, a ve (1-a) sırasıyla; sermaye ve

işgücünün üretimden aldıkları payı, yani sermayenin marjinal verimliliğini göstermektedir (İnal, 2013: 58). Solow büyüme modeli, üretim fonksiyonunun ölçeğe göre sabit getiri varsayımına dayanmaktadır. (1) no.lu denklemde a+ (1-a) =1 olması ölçeğe göre sabit getiri olduğunu göstermektedir. Örneğin, eğer üretimde sermaye ve emek miktarı iki kat artıyorsa, üretim de iki kat arttıracaktır. Yani üretimde yeni kullanılan girdiler kadar bir artış sağlanacaktır. Bu üretim fonksiyonundan yola çıkılarak durağan duruma ulaşılacaktır (Taban ve Kar, 2006: 160, 161). Durağan durumdan kasıt, sermaye stoku, çıktı, işgücü gibi büyüklüklerin aynı hızda sabit büyüdükleri dolayısıyla da kişi başına sermaye stoku ile çıktının hiç büyümediğidir (İnal, 2013: 267). Yani işçi başına sermaye miktarı oransal olarak değişmez (Şiriner ve Doğru, 2006: 84). Bu durumda, nüfus artış hızı ve teknolojik gelişme hızının ekonomik büyümeyi belirlediği görülmektedir (Taban ve Kar, 2006: 160, 161).

Neoklasik büyüme modelinde en önemli varsayım, sermayenin azalan getiriye sahip olmasıdır. Bu nedenle, büyümenin ana belirleyicisi niteliğindeki fiziksel sermayede meydana gelen artışlar, azalan getiriyle karşılaştığından, büyüme belli bir noktada durmaktadır. Bu durum, ülkelerin kişi başına gelir düzeylerinin zaman içinde gittikçe birbirine yaklaşmasına ve farklı ekonomiler arasındaki gider eşitsizliğinin ise giderek azalmasına sebep olmaktadır (Kaynak, 2011: 186). Yani ülkeler arasında ekonomik büyüme anlamında bir "yakınlaşmanın" olacağı ifade edilmektedir. Literatürde buna "yakınsama hipotezi" denilmektedir. Yakınsama hipotezinde, yakalama sürecine girileceği yani fakir ülkelerin zengin ülkelerden daha çabuk büyüyüp onları er ya da geç yakalayacakları öngörüsü bulunmaktadır. Fakat bu konuda yapılan deneysel çalışmalar ve gözlemlerin bulgularında, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelişmişlik farkı yönünden bir azalmanın söz konusu olmadığı, tam tersine aradaki farkın arttığı saptanmıştır. Bu durum, Neo-klasik büyüme modellerinin ülkeler arasındaki gelişmişlik farkını açıklamakta yetersiz olduğuna işaret etmektedir (Taban ve Kar, 2006: 161).

Solow modelinde büyümenin vergilendirme ile olan ilişkisine bakacak olursak, Solow (1956), vergilendirmenin uzun dönem büyüme üzerinde etkisinin olmadığını savunmaktadır (Durkaya ve Ceylan, 2006: 82). Solow modelinde, dışsal bir üretim faktörü olan teknoloji, kişi başına düşen geliri artıran tek faktör

olduğundan devlet tarafından uygulanacak politikaların ve dolayısıyla vergi politikalarının ekonomik büyüme üzerinde ne herhangi bir etkisi ne de herhangi bir rolü bulunmamaktadır (Demir ve Sever, 2017: 53).

Solow modeline göre üretim fonksiyonunda, temsili bir firma her bir t periyodu boyunca Kt sermaye miktarıyla Yt kadar çıktı üretmektedir. Bu üretim fonksiyonu şu şekilde gösterilmektedir:

$Y_t = AK_t^{\alpha}$ t=0,1,2,… (2)

Burada α, 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. (2) nolu denklemde, sermaye birikiminde azalan marjinal getirilerin olduğu gösterilmektedir. Yani sermaye stokuna giderek artan ilaveler yapılması toplam hasılada gittikçe daha küçük artışlara yol açmaktadır. Aşağıda yer alan Şekil 1'de, (2) nolu denklemdeki bu özellik gösterilmektedir. Şekilde $R = \alpha A K_t^{\alpha-1}$'e eşit olan sermaye üzerindeki marjinal getiri, sermaye stokunun azalan bir fonksiyonudur.

Temsili firma t+1 periyodunda sermaye stokuna eklemek için t periyodu boyunca St kadar tasarruf yapmaktadır. Solow modelinde St şu şekilde ifade edilmektedir:

$St = S(R - R^*)$ (3)

(3) nolu denklemde S, sermaye üzerindeki marjinal getiriyi temsil eden R'nin artan bir fonksiyonudur. Böylece, temsili firma sermaye üzerindeki getiri daha yüksek olduğunda daha fazla yatırım yapmaktadır. R* ise sermaye üzerindeki getiri oranını temsil etmektedir. R= R* olduğunda S_t= S(0)=0'dır (Ireland, 1994: 2).

Şekil 4: Solow Modelinde Vergi

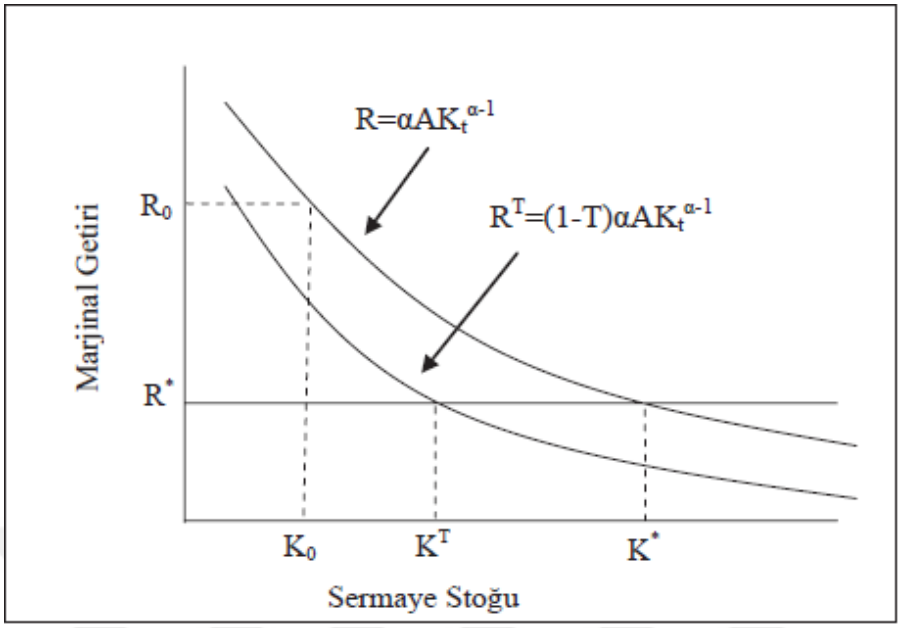

Kaynak: Ireland, 1994: 3

Şekil 4, Solow modelinin gelir vergisi uygulamasıyla toplam çıktı düzeyini nasıl etkilediğini açıklamaktadır. Şekilde K_0 olarak verilen başlangıç sermaye stokunda, marjinal getiri oranı R_0, R*'dan büyük olduğu için tasarruf pozitiftir. Temsili firma marjinal getiri R* seviyesinden daha düşük bir seviyeye düşünceye kadar tasarrufa ve sermaye birikimine devam eder. Bu nokta K_t=K*'dır ve bu noktada tasarruf durmaktadır.

Hükümet T miktarda gelir vergisi koyarsa temsili firmanın vergi sonrası geliri (1- T) AK_t^{α} kadar, vergi sonrası sermaye üzerindeki marjinal getirisi ise R^T = (1- T) α $AK^{\alpha-1}$ kadar olur. Yani gelir vergisi T, Şekil 1'de de gösterildiği gibi marjinal getiri eğrisinin paralel olarak aşağıya kaymasına neden olmaktadır. Temsili firma sadece vergi sonrası getiriyi dikkate alırsa, R^T R*düzeyine ulaştığında tasarrufu durdurur. Başlangıç sermaye stoku K_0'dan başlayarak, sermaye birikimi sadece K_t=K^T oluncaya kadar devam etmektedir. Vergi sermaye üzerindeki efektif marjinal getiriyi düşürünce, vergi temsili firmanın tasarruf oranını zayıflatır. Daha düşük tasarruf, daha düşük sermaye stokuna dönüşür. Sonuç olarak çıktı düzeyinin en sonunda vergilerle eriştiği $A(K^T)^{\alpha}$ düzeyi, hasıla düzeyinin vergiler olmadan ulaştığı $A(K^*)^{\alpha}$ çıktı düzeyinden daha düşüktür. Şekil aynı zamanda Solow modelinde vergiler olsun olmasın marjinal getiri oranının er geç R* noktasına düşeceğini göstermektedir. Bu

yüzden sermaye birikimi ve büyüme en sonunda durmaktadır. Modelde verginin (T), toplam çıktı düzeyini azaltıcı etkileri olsa bile, uzun dönemli modelin belirleyicisi olan teknik gelişmeye hiçbir etkisi yoktur. Dolayısıyla, verginin uzun dönemli büyümeye etkisi de bulunmamaktadır. Bu nedenle, Solow modelinde verginin düzey (level) etkileri olmasına karşın, büyüme etkisi yoktur (Ireland, 1994: 2-3).

Neoklasik büyüme modellerinde vergi politikasında meydana gelen değişmeler sadece milli gelir düzeyini etkilediğinden ekonomik büyüme sadece kısa dönemde etkili olmaktadır. Bu durumda kısa dönem, durağan dengeden diğerine geçiş dönemi olup birden fazla yılı kapsaması mümkündür. Vergi politikaları sermaye stokunda her yıl artış sağlasa bile her bir ilave sermaye artışı sabit işgücü varsayımı altında bir öncekine göre daha az getiri sağlamaktadır. Büyümede devamlı artış sağlayabilmek için sermaye verimliliği ve işgücü niteliğinde model dışındaki gelişme sayesinde sürekli gelişme sağlanması gerekmektedir. Bunun yanı sıra büyümedeki kısa dönemli artışlar, kalıcı bir artışın sağlanması ve gelecekteki büyüme için de daha yüksek bir temel oluşturması açısından önem arz etmektedir.

2.2.3. İçsel Büyüme Modelleri

Kenneth Arrow (1962), Paul Romer (1986) ve E. Robert Lucas (1988) ile başladığı kabul edilen ve 1990'lı yıllarda gelişen içsel büyüme teorileri, ekonomik büyüme sürecinin açıklanmasında; eğitim, sağlık, AR-GE, teknolojik yenilikler, ölçek ekonomileri, bilgi birikimi ve gelir dağılımı gibi faktörlerin etkilerine önem vermiştir. İçsel büyüme modellerinde temel olarak ağırlık verilen konular teknolojik yenilikler olmuş ve teknolojik yeniliklerin bir iktisadi faaliyet olduğu görüşüne dikkat çekilmiştir. Bu nedenle, teknolojik gelişmeler büyüme sürecine iktisadi bir değişken olarak eklenmiştir. Dahası içselleştirilen teknolojik yeniliklerin azalan verimleri ortadan kaldıracağı, üretim sürecine ilave edilen her ekonomik buluşun artan getiriler yaratacağı ve artan getirilerin de ekonomik büyüme sürecinde devamlılık sağlayacağı üzerinde durulmuştur (Szostak, 2009: 65-66). İçsel büyüme modellerinin temel varsayımları; artan getiri, dışşallıklar, eksik rekabet piyasaları, teknolojik gelişme, bilgi ve beşeri sermaye ve sosyal altyapıdır.

İçsel büyüme teorisinin ana özelliklerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

-Sermaye birikimi, fiziki sermayenin yanı sıra beşeri sermaye, sosyal sermaye ve kamusal altyapı şeklinde bir ayrıma tabi tutulmaktadır.

- Emek ve sermaye bileşenleri üretim sürecinde artan getiri sağlamaktadır.

-Hane halklarının davranışları sonucunda ortaya çıkan tasarruflar, kendisine eş miktarda yatırım yaratmaktadır. Yatırımların gerçekleştirilmesi de sermaye birikimine fayda sağlamaktadır.

-Oluşturulan sermaye birikimi ile meydana çıkacak yeni yatırımların gayesi kar maksimizasyonunu sağlamaktır. Yatırım miktarını etkileyecek temel unsur ise sermayenin fiyatı yani faizdir. Dolayısıyla tasarruf hacmi ve yatırım düzeyi faiz tarafından belirlenmektedir (Arestis ve Sawyer, 2006: 117).

İçsel büyüme modelleri, Neoklasik büyüme modelindeki üretim fonksiyonundaki azalan fakat pozitif verimler prensibi üzerine değişiklik yapmışlardır. Sadece bu varsayımı değiştirerek, örneğin modele artan verimler vsrsayımını getirmek bile modelin büyüme paternini komple değiştirmeye yetmektedir. İşte içsel büyüme modelleri, üretim fonksiyonunda yapılan bu matematiksel değişikliğe teorik açıklamalar getirilmesi ile doğmuştur (Şiriner, Doğru, 2006: 102-104). Yeni büyüme modelleri teknik ilerlemenin değişkenlerini ele alıp, kalkınmanın kaynaklarını içsellikle belirlemektedir. Böylece sürekli büyüme; sermaye birikimi, sermayenin marjinal verimliliği artışı, büyüme hızının sıfıra yaklaşmasına engel olan dışsallıklar veya ölçeğe göre artan sermaye getirilerinin varlığı nedeniyle bu modellerle mümkün olabilmektedir (Freeman ve Soete, 2003: 372,373). Bu doğrultuda içsel büyüme modellerinin ortak özelliklerine dayanarak modellerin temel üretim fonksiyonu aşağıdaki gibidir:

$$Y=K^{\alpha}(AL_y)^{(1-\alpha)} \qquad 0<\alpha<1 \qquad (4)$$

(4) nolu denklemde yer alan A yaratıcı fikir stokunu, K sermaye stokunu (kapital), L_y emeği (beşeri sermaye dışı işgücü), Y de çıktıyı göstermektedir. Bu denkleme göre, veri teknoloji stoku A, K ve L_y değişkenlerine göre sabit getiriye sahiptir. Fakat yaratıcı bir fikir olan A, üretim girdisi olarak kabul edildiğinde, ölçeğe göre artan getiriye sahip olacaktır. Yani üretim fonksiyonu emek ve sermaye bakımından ölçeğe göre sabit getiriye sahip olduğundan, her üç faktör de artan

getiriye sahip olacaktır. Çünkü marjinal ürüne göre A girdisinin maliyeti devamlı düşecektir. Burada ölçeğe göre artan getirinin varlığı esasında, bilginin rekabetçi olmama özelliğine dayanmaktadır. Bilginin tekelci kullanımı rekabeti dışlayarak firmaya eksik rekabetin avantajından faydalanma imkanı vermektedir (Şiriner ve Doğru, 2006: 104).

İçsel büyüme modeli, piyasa içinde faaliyet gösteren ekonomik birimlerin ekonomik büyümeyi içsel olarak belirlediğini varsaymaktadır. İçsellik kavramı ile anlatılmak istenen, kendi kendini besleyen veya sürdürülebilen büyüme süreçleridir (Kibritçioğlu, 1998: 10). İçsel büyüme modelinde büyümenin motoru olarak tanımlanan faktörler:

- Gary Becker, Kevin Murphy, Robert Tamura ve Mark Rosenzweig gibi nüfus artışı ve beşeri sermaye birikimini ele alanlar,

- Paul Romer gibi teknolojik gelişmeyi piyasa güçlerinin yönlendirdiği girişimci kararlarına bağlayanlar,

- Robert Barro, Robert King ve Sergio Rebelo, Dale Jorgenson, Kun-Young Yun gibi büyüme sürecinde kamunun rolünü inceleyenler ve bu rolü büyümenin bağımsız değişkeni olarak ele alanlar olmak üzere başlıca üç temel gruba ayrılmaktadır (Ehrlich'ten aktaran Gür, 2014: 36).

Devletin ekonomideki önemini ortaya koyan içsel büyüme modelleri, gelişmiş ekonomilerde sürekli büyüme mekanizmasını açıklamaktadır. Devlet modelde dışa açık bir ekonomik sistem kurmaktadır. Bu amacına ulaşmak için ise devlet; eğitim ve sağlık hizmetlerinde iyileştirme yapma, AR-GE ve teknoloji yatırımlarını arttırma, mülkiyet hakkını koruma ve telekomünikasyon hizmetlerini güçlendirme gibi yollara başvurmaktadır. Devlet bunların yanı sıra, rekabeti arttırabilmek için ekonomide yeniden etkin bir rol üstlenmektedir (Şahin, 2012: 34).

Neo-klasik büyüme modelinin tersine, içsel büyüme modellerinde, uzun dönem ekonomik büyüme oranlarının içsel olarak belirleniyor olması nedeniyle, uzun dönemde -vergi politikaları dâhil- maliye politikalarının iktisadi büyüme üzerinde etkili olduğu görüşü üzerinde durulmaktadır (Bleaney ve diğerleri, 2001: 39). İçsel büyüme modelleri, bireylerin sübjektif zaman değerlendirmelerini, fiziki ve beşeri sermaye birikimi için uygun teknolojilerin oluşturulup oluşturulamadığını, kamu harcamalarının verimliliğini ve vergilerin ortaya çıkardığı etkinlik

değişimlerini dikkate alarak, vergi yükü ve/veya vergi yapısındaki değişimlerin büyüme üzerindeki olası etkilerini açıklamaya çalışmaktadır (Topal, 2017: 186). Kısa ve uzun dönemde, ekonomide özel birimlerin karar alma süreçlerini ve bir bütün olarak kaynak kullanım tercihlerini etkileyen vergiler, büyümenin kaynakları üzerinde etkili olmaktadır (Çevik ve Oh, 2013: 32). Bunun yanı sıra bazı vergi türlerine getirilen ilave vergilendirmeler, üretim girdilerinin miktarı ve verimliliği ile AR-GE harcamalarının getiri düzeyini olumsuz olarak etkilemekte ve ekonomide daha az birikime, inovasyona ve düşük büyüme hızlarına sebep olmaktadır (Myles, 2009: 5). Yani içsel büyüme teorilerine göre vergiler, refah kazanç ya da kayıplarına yol açma ve ekonominin uzun dönem büyüme potansiyelini olumlu ya da olumsuz etkilemek gibi işlevlere sahiptir (Topal, 2017: 186).

İçsel büyüme teorilerine göre vergi politikaları çift yönlü etkiye sahiptir. Vergileme ile hem tahsis fonksiyonunu kapsayan Pareto optimal olmayan durumlara müdahale edilebilmekte hem de ekonomik büyümenin desteklenmesi yoluyla istikrar fonksiyonu üzerinde de olumlu etkiler yaratılabilmektedir. Ayrıca bu modellerde ekonomik büyümenin üzerinde vergi hasılatının miktarı kadar kompozisyonunun da önemli etkileri bulunmaktadır. İçsel büyüme teorilerinde vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin içerildiği kuramsal ve uygulamalı düzeydeki çalışmalarda vergi politikası araçları; etkilerine göre, fiziksel ve beşeri sermaye üzerinde olumsuz etkilere sahip olan "bozucu vergiler" ve bu etkilere yol açmayan "bozucu olmayan vergiler" olarak tasnif edilmiştir (Benos, 2009: 2). Bu kapsamda, büyüme literatüründe sermaye birikimini olumsuz olarak etkileyip iktisadi büyüme oranını düşüren, dolaysız vergi niteliğindeki gelir vergisi ve kurumlar vergisi, bozucu olarak kabul edilen vergilerdir. Diğer taraftan, sadece dönemler arası tüketim tercihini değiştiren ancak sermaye birikimi ve dolayısıyla iktisadi büyüme üzerinde olumsuz etkisi olmayan satış vergisi gibi dolaylı vergiler ise bozucu olmayan vergilerdir. İçsel büyüme teorilerine göre gelir üzerinden alınan vergiler (özellikle de kurumlar vergisi) büyümeyi yavaşlatan bozucu vergiler iken, tüketim vergileri ise bozucu olmayan vergiler olup net etkileri bu vergilerden sağlanan gelirlerin nasıl kullanıldığına ve ekonomideki işgücü arz esnekliğine bağlı olarak değişmektedir. İçsel büyüme modellerinde yer alan bu öngörüler, kuramsal düzeyde vergilemenin ve vergi hasılatı kompozisyonunun iktisadi büyüme üzerindeki etkisine dikkat

çekmektedir (Ünlükaplan ve Arısoy, 2011: 72,73). Dolayısıyla içsel büyüme teorileri daha fazla büyüme performansı gösterebilmek için verimli kamu harcamalarının bozucu olmayan vergilerle finanse edilmesini tavsiye etmektedir (Kneller ve diğerleri, 1999: 173-174; Benos, 2009: 3).

Öte yandan Romer ve Lucas'ın geliştirdiği içsel büyüme modellerinde, Solow (1956) modelinin istikrarlı büyüme oranının yerine teknoloji ve işgücü verimlilik büyümesi faktörleri sebebiyle, durağan durum büyüme oranları gelmektedir. Bu modellerde, hükümetlerin izlediği vergi ve harcama politikaları nedeniyle, durağan durum büyüme oranı kalıcı olarak değişebilmektedir (King ve Rebelo, 1990: 126-150). İçsel büyüme modellerinde, dışsal faydalar sağlayabilen sermaye stokuna veya AR-GE'ye yatırım yapma yönündeki firma kararlarına ve beşeri sermayeye yapılan bireysel yatırımların doğurduğu "yayılma etkileri" ve "yaparak öğrenme" faktörleri üzerine dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla bu modellerde vergi, uzun dönem büyüme oranını kalıcı biçimde değiştirebilmektedir (Engen ve Skinner, 1996: 5).

İçsel büyüme modellerinde ise, fiziki sermayeye ya da insan sermayesine yatırım teşviklerini etkileyen politikalar uzun dönem büyüme oranı üzerinde kalıcı etkiler bırakmaktadır. İçsel büyüme modelleri sermaye yatırım kararları, araştırma geliştirme kararları, bireylerin insan sermayesine yatırımları gibi yaparak öğrenme ve yan faydaları olan faktörlerin önemine dikkat çekerler ve bu faktörler ekonominin diğer birimlerinin de faydalandığı pozitif dışsal etkiler yaratmaktadırlar. Dolayısıyla sermayenin marjinal verimliliği işçi başına daha fazla sermaye eklemekle azalmamaktadır. Buna göre (Yatırımlar/GSYİH) oranında meydana gelen bir artış büyümede kalıcı bir yükselme sağlamaktadır. Ayrıca, içsel büyüme modellerinde bile işgücü arzında artışa etki eden vergi değişiklikleri milli gelir düzeyinde sadece bir kerelik bir artış meydana getirecektir (Atılgan, 2004: 86,87).

İçsel büyüme modellerinin incelenmesinden üç temel sonuç çıkarılmaktadır:

-Bunlardan ilki, kapalı ekonomilerde, ekonomide uygulanan politikaların ortalama büyüme oranı üzerindeki etkisi fazladır. Bu etkiyle, hane halkının fiziksel ve beşeri sermaye davranışı değişme göstermektedir. Hem açık hem kapalı ekonomilerde vergi oranlarında meydana gelen nispi küçük farklılıklar, uzun dönemli durgunluklara ve üstelik gerilemelere neden olmaktadır.

-İkincisi, vergilemenin etkilerinin daha çok, beşeri sermaye üretim teknolojisine bağlı olmasıdır. Ancak King ve Rebelo'ya (1990) göre beşeri sermaye üretimi konusunda yeterli düzeyde açık bilgilerin olmaması, bu konuda net tezler üretilmesine engel olmaktadır.

-Üçüncüsü ise, ekonomi politikalarının büyüme oranı ve refah üzerinde yarattığı etkilerin, temel neoklasik büyüme modeline göre, tek sektörlü veya iki sektörlü içsel büyüme modellerinde daha fazla olduğudur (Ateş, 2001: 7).

2.3. TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜME VE VERGİLERİN GELİŞİMİ

Bu bölümde çalışmamızın kapsadığı 1990-2017 yılları arasında Türkiye'de vergilerin gelişimi ve ekonomik büyüme performansı ile buna etki eden tarihsel süreçteki olaylara değinilecektir.

2.3.1. Türk Vergi Sistemi ve Türkiye'de Vergilerin Gelişimi

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun tanzimattan beri uyguladığı Latin (Fransa) ekolünün etkisi altındaki vergi sistemi ortadan kaldırarak Batı Avrupa vergi sistemini uygulanmaya başlamıştır (Tosuner, 1989: 21). 1950 yılına kadar çeşitli vergi kanunları ve vergi uygulamalarına son verilmiş ve 1950'deki Gelir Vergisi Reformu ile gelire ve beyana dayalı çağdaş bir vergi sistemini benimsenmiştir. Bu reform ile Kazanç Vergisi kaldırılarak Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi uygulamaya konmuştur. Bunu izleyen 1953'deki 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun ve 1957'deki Gider Vergileri Reformuyla Türk Vergi Sistemine batılı bir hukuki çerçeve kazandırılmıştır (Öncel ve diğerleri, 1985: 12).

1960 ve 1970'li yıllarda vergi yasalarında yeni düzenlemeler yapılmış, ancak bu düzenlemelerle vergi sistemi son derece karmaşık bir hal almıştır. Bu dönemde; Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu (1959), Motorlu Kara Taşıtları Vergisi Kanunu (1963), Damga Vergisi Kanunu (1964), Harçlar Kanunu(1964) ve Emlak Vergisi Kanunu (1970) yürürlüğe girmiştir (Aktan ve diğerleri, 2019: 167).

1970-1980 döneminde, vergisel açıdan kayda değer hiçbir yenilik yapılmamıştır. 1960'lı yıllarda uygulanan, enflasyon ve sermayeyi arttırıcı yöndeki vergi politikaları maaş-ücretli kesimin vergi yükünü devamlı olarak arttırmıştır. Bu durum, 12 Mart 1971 Muhtırası neticesinde iktidar olan hükümetin maaş-ücretli kesimin vergi yükünü azaltmaya yönelik bir vergi sistemi değişikliği yapması beklentisini oluşturmuştur. Ancak bu beklenti gerçekleşmemiş ve 1960 Anayasası değiştirilmiştir. 1971 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile anayasaya vergilerle ilgili bazı hükümler dahil edilerek, hükümete vergi politikasını daha etkin bir şekilde kullanma ve enflasyonun ortaya çıkardığı etkileri gidermek için indeksleme (alacaklıları para erozyonundan korumak için, ana borcun zaman zaman yeni bir değerlendirmeye tabi tutulması) yetkisi verilmiştir (Taş, 1995: 376).

1980 dönemine gelindiğinde ülkede yaşanan bunalımlar nedeniyle, 24 Ocak Kararlarının yürürlüğe girmesiyle, 12 Eylül Milli Güvenlik Konseyi tarafından, vergi alanında birtakım önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler ile hem on yıldır hiçbir yenilik yapılmayan vergi sisteminin gereksinimlerini karşılamaya yönelik adımlar atılmış, hem de enflasyon nedeniyle aşınan maktu vergilerde yeniden düzenleme yapılmıştır. Ayrıca mükelleflerin vergi yükü hafifletilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan, 24 Ocak programının getirdiği liberal ve dışa açık ekonomi politikalarının gereklerine yönelik yeni vergi önlemleri alınmıştır. Bu kapsamda özellikle teşvik politikalarına önem verilmiştir. 1980 sonrası dönemde dikkat çeken iki gelişme söz konusudur. Bunlardan ilki, bu dönemde vergilendirme yetkisinin yürütme organı tarafından kullanılmasıdır. Diğeri ise 1984 yılından itibaren bütçe dışı fon uygulamasının giderek daha yaygın hale gelmesiyle klasik bütçe ilkelerinden uzaklaşılmasıdır. 1980'li yıllardan sonra yaşanan bozuk iktisadi dengeler yüzünden kamu finansman gereksinimi artmış ancak kamu harcamalarının düşürülememesi nedeniyle vergi gelirlerinin önemi daha da artmıştır (Özer, 1976: 5).

1950'de yapılan vergi reformunun ardından, Türk Vergi Sistemi açısından reform niteliği taşıyan ikinci olay, KDV'nin 01.01.1985 tarihinde yürürlüğe girmesidir. Yine aynı dönemde, Akaryakıt Tüketim Vergisi'nin (1984) uygulamaya girmesiyle Türkiye'de vergi yapısı gider vergileri lehine değişmeye başlamıştır. İzleyen yıllarda bu iki vergi, vergi sistemini oluşturan en önemli vergiler arasına

girmiştir. Ayrıca KDV'nin kabulü ile Türk Vergi Sistemi'nin Avrupa ülkeleri vergi sistemine uyumu kolaylaştırılmıştır.

1980-1990 döneminde Türkiye'de vergi gelirlerinin gelişimi Tablo 2' de tabloda yer almaktadır.

Tablo 2: Türkiye'de 1980-1990 Dönemi Vergi Gelirleri (% GSYİH)

Yıllar	**1980**	**1981**	**1982**	**1983**	**1984**	**1985**	**1986**	**1987**	**1988**	**1989**	**1990**
Gelirler	13,00	13,10	10,20	16,51	12,66	12,77	13,20	13,45	13,17	13,19	13,91
Vergi Gel.	10,66	11,20	9,31	13,88	10,70	10,83	11,67	12,06	11,02	11,09	11,40

Kaynak: Feyzullah, 2013: 76.

Tablo 2'ye göre, 24 Ocak 1980 Kararları doğrultusunda uygulanan vergi politikaları ve 1980'li yılların ortalarında yapılan vergi reformu ile vergilerin daha etkin toplanmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde Türkiye'de vergi gelirlerinde en çok düşüşün yaşandığı yıllar 1982 ve 1984 yıllarıdır. 1980 sonrası dönemde, gelir vergisi yükünün azaltılması yönünde politikalar izlenmiştir. Bu bağlamda; indirim, istisna ve muafiyet ve tarife dilimlerinde düzenlemeler yapılarak vergi yükünün azaltılması sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak 1980'lerden sonra yaşanan yüksek enflasyon sebebiyle, gelir vergisi tarifesi dilimleri enflasyon oranının çok altında genişletilmiştir. Tüm bu uygulamalar neticesinde, vergi yapısı alt gelir grupları aleyhine değişmiştir. Bahsedilen bu politikalar gelişmiş ülkelerde o dönemde önem kazanan arz yönlü iktisadın Türkiye uygulamasının bir göstergesi olmuştur. Genel seçimlerle birlikte iktidara gelen hükümetin uygulamış olduğu arz yanlı iktisat politikalarına paralel olarak 1983-1986 yılları arasında gelir vergisi tarifesindeki alt oran % 40'tan % 25'e indirilmiştir. Yine bu dönemde tarifedeki üst oran ise kademeli olarak % 75'ten % 50'ye çekilmiştir. Sonuç olarak bu durum vergi gelirlerinin sınırlı da olsa artmasını sağlamıştır (Mutlu, 2009: 104).

1990'lı yıllara gelindiğinde hızla artan kamu harcamalarının düşürülememesi ve yapısal vergi reformunun politik kaygılar sebebiyle uygulamaya konulamaması kamu açıklarının artışında ve borçlanmada sınıra gelinmesinde etkili olmuştur. 1990-1993 döneminde vergi konusunda kapsam olarak çok kısıtlı düzenlemeler yapılmış ve amaca hizmet edememiştir. 1994 yılında ise, piyasada dengeler yeniden bozulmuş, faizler ve döviz kuru yükselmiştir. Hükümet bu duruma engel olmak için Ekonomik Önlemler Uygulama Planı'nı açıklamış ve vergisel olarak da bazı

önlemler almıştır. Ancak bu düzenlemeler de köklü bir reform niteliği taşımaktadır (Yanpar, 2007: 113,114).

Tablo 3: Türkiye'de 1990-2017 Dönemi Vergi Gelirleri (TL)

Yıllar	Toplam Vergi Gelirleri	Dolaylı Vergiler	Dolaysız Vergiler
1990	61.446	35.205	26.241
1991	103.773	58.883	44.890
1992	191.287	110.654	80.633
1993	352.242	208.217	144.024
1994	687.616	404.065	283.551
1995	1.322.460	781.785	540.675
1996	2.671.876	1.692.089	979.788
1997	5.735.999	3.613.349	2.122.651
1998	10.901.408	6.125.575	4.775.833
1999	17.085.011	9.866.108	7.218.904
2000	29.672.993	18.055.935	11.617.058
2001	44.734.695	26.730.446	18.004.249
2002	59.760.470	38.822.680	20.937.790
2003	80.666.997	54.195.715	26.471.282
2004	97.720.188	67.324.653	30.395.535
2005	116.908.385	80.975.168	35.933.217
2006	137.317.192	97.063.164	40.254.028
2007	151.376.532	102.980.029	48.396.503
2008	166.150.061	111.137.099	55.012.962
2009	168.608.895	112.793.655	55.815.239
2010	206.749.025	147.426.585	59.322.440
2011	249.914.444	175.160.030	74.754.414
2012	274.804.420	190.137.564	84.666.855
2013	322.004.019	231.115.211	90.888.807
2014	348.822.840	243.677.972	105.144.868
2015	403.534.716	285.683.462	117.851.254
2016	449.881.032	315.100.565	134.780.467
2017	528.989.922	367.254.833	161.735.089

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019.(http://www.sbb.gov.tr/kamu-kesimi-genel-dengesi/)

Tablo 3'de Türkiye'de 1990-2017 döneminde toplam vergi gelirleri ile dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin yıllar içindeki gelişimi gösterilmektedir. Görüldüğü üzere, 1990'lı yıllarda dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler arasındaki fark

daha küçük miktarlardayken, fark her geçen yıl dolaysız vergiler aleyhine açılmıştır. KDV'nin yürürlüğe girmiş olmasının etkileri burada hissedilmeye başlanmıştır. 1990 yılında vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin oranı %57 iken, 2000'de %60'a çıkmıştır. 2000 ve 2001 krizlerinin olduğu yıllarda vergi gelirleri artmaya devam etmiştir. Ancak dolaysız vergilerde meydana gelen artış dolaylı vergilere göre çok daha azdır. 2006 yılında ise dolaylı vergiler %70'ler seviyesine yükselmiş ve bu seviyede devam etmiştir. Küresel krizin yaşandığı 2008 ve 2009 yılına ise, vergi gelirleri neredeyse aynı kalmıştır. 2009 yılından sonra da vergi gelirleri artamaya devam etmiştir. Aşağıda yer alan Şekil 5'de 1990-2017 döneminde Türkiye'de toplam vergi gelirleri içinde dolaylı ve dolaysız vergilerin payı gösterilmektedir.

Şekil 5: Toplam Vergi Gelirleri İçinde Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Payı (%)

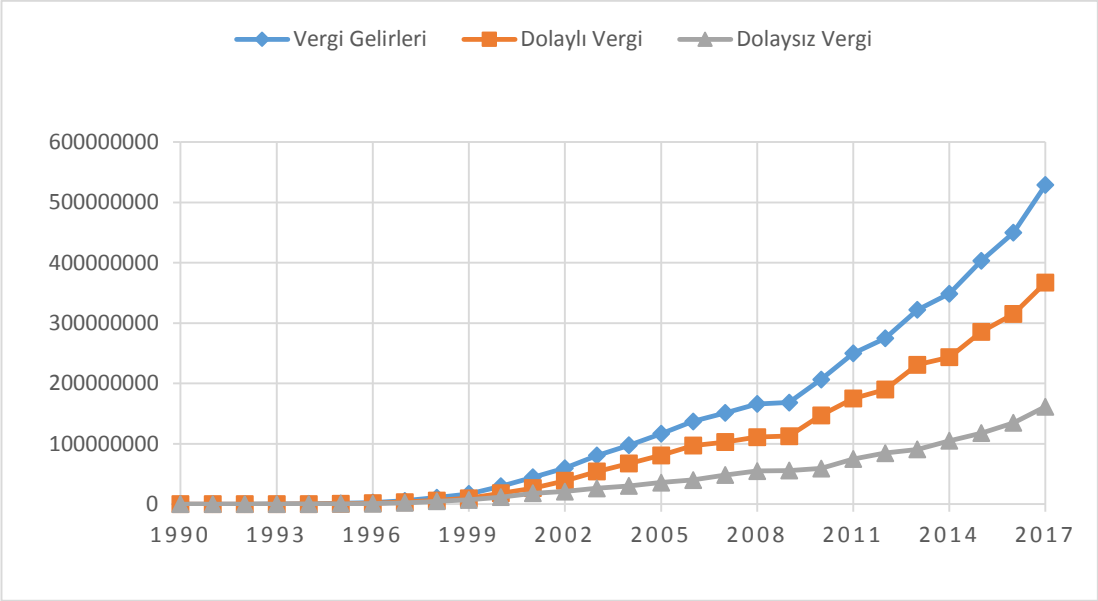

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019.(http://www.sbb.gov.tr/kamu-kesimi-genel-dengesi/)

Şekil 5'de de görüldüğü üzere, 1990-2000 yılları arasında vergi gelirleri durağan bir seyir izlemiştir. Ülkemizin yaşadığı 2000 ve 2001 krizlerinin ardından ise genel olarak vergi gelirlerinde bir artış yaşanmıştır. Ancak bu artış dolaylı vergilerde daha fazla olmuştur. 2008 krizine kadar artan vergi gelirleri kriz sonrasında düşme eğilimi göstermiş, bu da özellikle dolaylı vergilerde bir kırılmaya neden olmuştur.

Ülkemizde, 1980 sonrası dönemde vergi toplamaya yönelik politikalar yerine borçlanma odaklı politikalar uygulanmıştır. Bu politikalar kamunun temel amaçlarından sapmasına neden olmuştur. Bu durum üretimde düşüşe yol açmış ve ekonomik krize zemin oluşturmuştur. Çünkü devlet borçlarının artması sonucunda, bu borçları çevirebilmenin güç olması nedeniyle, borç faizleri de giderek artmıştır. Bu da devletin çok yüksek oranlarda reel faiz maliyetine katlanmasına sebep olmuştur. 1999 İstikrar Programının başlangıcında pozitif yönlü gelişmeler yaşanmasına karşın, mali sistemdeki aksaklıklar, ekonomiyi Kasım 2000'de likidite krizine sürüklemiştir ve akabinde bunu krizi Şubat 2001 krizi takip etmiştir.

Ekonomik krizlerin de etkisiyle, 2000'li yıllar vergileme açısından önemli gelişmelerin yaşandığı yıllar olmuştur. 2001 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile dolaylı vergi kalemine önem veren düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler arasında en dikkat çeken yenilik, yeni dolaylı vergilerin uygulanmaya başlanmasıdır. Bu çerçevede 1999 yılında Özel İşlem Vergisi, 2002 yılında Özel Tüketim Vergisi uygulamaya konmuştur. Ancak bu vergilerin konulma sebebi, vergi sistemine yenilik getirmek olmamıştır. Bu vergiler sadece artan kamu finansman ihtiyacına yönelik yeni gelir kaynakları yaratmak için konulmuştur (Yanpar, 2007: 115). Yine 2000'li yıllarda kurumlar vergisi dolaysız vergiler içindeki ağırlığını kaybederken, KDV ve ÖTV'nin yaygınlık kazanması ile dolaylı vergiler, dolaysız vergiler karşısında artış göstermiştir (Tümer, 2012: 82). 2006 yılında, Vergi Reformu uygulamaya konulmuştur. Bu reformun amacı, kayıt dışılığı azaltmak, vergi kaçağını düşürmek ve vergiyi tabana yayarak etkinliğini artırmaktır. Bu kapsamda 2006 yılında yeni Kurumlar Vergisi Kanunu (5520 sayılı Kanun) yürürlüğe girmiştir. Yeni kanunda yapılan en önemli değişikliklerden biri kurumlar vergisi oranının %10'luk bir azalışla %20'ye çekilmesidir.

2008 yılına gelindiğinde, ABD'de başlayıp, etkisi diğer ülkelere de yansıyan küresel finansal kriz baş göstermiştir. Türkiye ekonomisinde de krizin etkileri derinden hissedilmiştir. Türkiye'de mali kriz nedeniyle, özel tüketim ve yatırım harcamalarında düşüş görülmüş ve toplam talep daralmıştır. Buna bağlı olarak üretim ve istihdamda da kayıplar yaşanmıştır. Krizi önlemek için alınan önlemlerin yanında maliye politikası araçları da devreye sokulmuştur. Gelirler ve harcamalara dayanan maliye politikası araçları krize önlem olarak kullanılmıştır. Bunların yanı sıra,

hükümet, Küresel Krizin olumsuz etkilerini yok edebilmek için bazı sektörleri kapsayan KDV ve ÖTV indirimlerinin yanı sıra vergi indirimleri ve mali canlandırma paketini de uygulamaya koymuştur (Arabacı, 2017: 5). KDV ve ÖTV'de yapılan indirimler başlangıçta ekonomik büyümeye pozitif yönde etkiler bırakmıştır. Ancak, bu indirimler krizin ekonomi üzerindeki etkilerini gidermede başarısız olmuştur. Özel tüketim ve yatırım harcamalarının büyümeye katkısı olumsuz yönde olmuş, üretim yavaşlamıştır. Aynı zamanda stoklarda azalma meydana gelmiş ve devletin tüketim harcamaları artarken, yatırım harcamaları azalmıştır (TOBB, 2009: 14).

2012 yılında ise, yeni bir teşvik paketi açıklanmıştır. 1 Ocak 2012 tarihinde uygulamaya konan yeni teşvik paketi, Türkiye'yi 6 bölgeye ayırmıştır. Bölgesel sistem uygulaması terk edilerek, il bazlı bölgesel teşvik sistemine geçilmiştir. Bu sistemle yatırımcılara KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti, vergi indirimi, faiz desteği, yatırım yeri tahsisi gibi destekler verilmiştir. Yeni sistemde, KDV iadesi desteği ise ilk kez uygulanmaya başlanmıştır (https://www.dunya.com/ekonomi/2012039nin-onemli-ekonomi-olaylari-haberi 194662). Kamu otoritesi 2013 yılında vergi ve vergi dışı normal gelir toplama açısından iyi bir performans göstermiştir. Bu sayede, bütçe açığı da 2013 yılında sene başında belirlenen hedefin yarısı kadar bir seviyede kalarak yılı tamamlamıştır. Türk ekonomisi mali disiplin bakımından da başarılı bir performans sergilemiştir (MÜSİAD,2014: 35,36). 2014 yılında vergi gelirlerinin gelişimi incelendiğinde, 6552 sayılı Torba Kanun ile getirilen vergi affı ile gelir ve kurumlar vergisinden elde edilen gelirlerde artış görülmüştür. Dolaylı vergilerden elde edilen gelirler ise yurt içi talepteki ılımlı seyir paralelinde sınırlı düzeyde artış göstermiştir (www.etb.org.tr/tr/download/1548.html).

Bütçe gelirlerindeki artış hızı, 2014'de yavaşlayan bir seyir izlerken, 2015 yılında hareketlenerek artmaya başlamıştır. Bütçe gelirlerinde meydana gelen bu artışta, tüketim talebinde meydana gelen artışın ve özellikle dahilde alınan KDV ve ÖTV'nin desteklediği vergi gelirlerindeki artışın payı büyüktür. 2015 yılında toplam vergi gelirleri içinde dolaysız vergilerin payı % 31,5 iken, dolaylı vergilerin payı % 68,5 olmuştur (TOBB, 2015: 113).

2016 yılında ülkemiz, içinde bulunduğu terör olayları, darbe girişimi ve siyasi gerginliklerin yarattığı zor durumun da etkisiyle, kamu gelir politikasını 2016-2018 dönemi Orta Vadeli Planında izlenecek, adil ve etkin bir vergi sistemi oluşturma amacı doğrultusunda şekillendirmiştir. Buna göre politikanın, istihdamı ve yatırımları teşvik edecek, yurtiçi tasarruf miktarını yükseltecek, bölgesel gelişmişlik farklarını düşürecek, ekonominin rekabet gücünü geliştirecek şekilde uygulanacağı açıklanmıştır. Kamu mali sisteminin gereksinim duyduğu finansman kaynaklarının sağlıklı ve sürekli olması esas amaç olarak belirlenmiştir. Bir önceki yıla kıyasla bütçe gelirleri 2016 yılında olumlu yönde gelişmiştir. İktisadi faaliyetlerdeki yavaşlama nedeniyle vergi gelirlerindeki artış sınırlı düzeyde olmuştur. Buna karşın, vergi dışı gelirlerdeki yüksek oranlı artış, vergi gelirlerindeki sınırlı artışı tolere ederek gelir artışını desteklemiştir. 2015 yılında % 13,5 artan merkezi yönetim bütçe gelirleri, 2016 yılında %14,8'lik artışla 554.431 milyon TL'ye çıkmış ve hedeflenen miktarın 13.612 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir (TOBB, 2017: 25, 114).

2017 yılında ekonomik büyümeyi arttırmak için genişletici maliye politikası uygulamaya konulmuştur. Bu politika gelir azaltıcı etki yaratmıştır. Buna ek olarak özelleştirme gelirlerindeki azalma ve vergi dışı gelirlerdeki düşüş, merkezi yönetim bütçe gelirlerini üzerinde olumsuz etki yapmıştır. Ancak bu etkinin sınırlı bir seviyede kalmıştır. Öte yandan ekonomik faaliyetlerdeki canlanma sonucu vergi gelirleri tahsilatının artması, bütçe gelirlerinde artış yönlü etkiler meydana getirmiştir (TOBB, 2017: 100). 2017 yılında toplam vergi gelirleri % 16,8, gelir vergisi tahsilâtı yüzde 16,3, kurumlar vergisi tahsilâtı % 23,1 oranında artmıştır (EBSO, 2018: 103).

2.3.2. Türkiye'de Ekonomik Büyüme Sürecinin Gelişimi

Türkiye'de 1970'li yılları, ithal ikamesi stratejisine dayalı sanayileşme dönemi olarak adlandırmak mümkündür. Bu döneme, içe dönük sanayileşme dönemi de denilmektedir. Bu dönemde kişi başına GSYİH yılda ortalama %4,1 oranında artış göstermiştir. Bu oran 1960'lardaki ortalama büyüme oranı ile kıyaslandığında aradaki fark çok bariz değildir. Ancak 1970'li yıllarda ağır imalat sanayi ve sermaye mallarında yerli üretim kapasitesinde artış yaratmak amacıyla güçlü kamu yatırım programlarının uygulamaya konması, bu yılları daha önemli hale getirmiştir (İsmihan

ve Özcan, 2006: 75-76). Türkiye 1970'ten birinci petrol krizinin ortaya çıktığı 1973 yılı sonu-1974 yılı başına kadar geçen dönemi, tüm göstergelerin olumlu olduğu bir şekilde yaşamıştır. 1974'ten sonra ise bu olumlu tablo petrol fiyatlarının aşırı yükselmesi, Kıbrıs Barış Harekatı'nı takip eden ABD silah ambargosu, Batı Avrupa'nın örtülü ekonomik ambargosu gibi sebeplerle tersine dönmüştür (Kazgan, 2009: 102-103). Türkiye, 1970'li yıllarda yaşadığı siyasal istikrarsızlıkların etkisiyle, sorunların derinine inmeden, yapay önlemlerle mevcut yapıları ve modeli koruyarak geçiştirmeye çalışmış, dolayısıyla da çok derin ve yoğun bir bunalımla karşılaşmıştır. Ülkede ithalat ve üretimde sıkıntıların baş göstermesi, kıtlıkların ve darlıkların artması, yüksek enflasyon ve bunalımların yaşanmasıyla 24 Ocak 1980 tarihinde kapsamlı ve beklenmedik boyutlarda radikal bir istikrar ve serbestleşme programı ortaya konmuştur (Pamuk, 2016: 265).

Ortodoks bir istikrar programı olan 24 Ocak Kararları, liberal iktisat felsefesiyle beraber uygulanmaktadır. Bu kararlarla ekonomide yeni bir dönem başlamıştır. Bu kararların en önemli özelliği; 1970'li yılların iç piyasaya dönük, aşırı değerli döviz kuru ve korumacılığa dayalı ithal ikameci sanayileşme stratejisini değiştirerek, ekonomik dengelerin sağlanmasında piyasa mekanizmasının görevini arttırmayı hedeflemesidir (Yeldan, 2001: 54). Piyasa ekonomisini oluşturmak için birçok yenilik yapılmıştır. Bunlardan bazıları, ekonominin dış rekabete açılması, kamuya ait kaynakların altyapı yatırımlarına aktarılması ve mali piyasaların serbestleştirilmesidir. İç piyasada meydana gelen daralma, ücretlerin baskı altında tutulması, %100'e varan devalüasyon ve büyük parasal destekler, 1980'lerin ilk yarısında ihracat üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır. İhracatta ciddi bir yükselme meydana gelmiş, büyüme hızı yeniden artmıştır. 1970'lerde kişi başına GSYİH ortalama %4,1 artarken, bu rakam 1980'lerde %5,2'ye yükselmiştir. 1981-1990 döneminde Türkiye ekonomisi ortalama olarak %5,3 büyümüştür. Bu büyüme oranının sağlanmasında dışa açılma ve ihracatın teşvikinin yanı sıra; iç ve dış talepte meydana gelen genişleme, dış konjonktürdeki iyileşmeler, sermaye birikimi ve verimlilik artışlarının da etkisi olmuştur (Ay ve Karaçor, 2006: 70).

24 Ocak Kararlarıyla tasarrufların arttırılması, bütçenin sağlam kaynaklarla finanse edilmesi, ekonominin dışa açılması, ihracatın artırılması, yatırımların hızlandırılması amacıyla çok sayıda yasal düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelere

örnek olarak yatırım indirimi, finansman fonu, yeniden değerlendirme, ihracat istisnası, bazı vergi stopajlarında indirim, bazı değer artış kazançlarının vergilendirilmesi verilebilir. Bu düzenlemelerle sistem basitleştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca sistemin, gelişen ve değişen ekonomik koşullar karşısında esneklik kazanması hedeflenmiştir (Yaraşlı, 2005: 23,24).

1980 sonrasında büyümenin sermaye girişleri, büyüme, cari açık dinamiklerine bağlı hale gelmesiyle birlikte yaşanan önemli gelişmelerden biri de finansal serbestleşme politikalarının uygulanmasıdır. Finansal serbestleşme politikaları ile birlikte reel sektörün yanı sıra bankacılık sektörü faaliyetleri üzerinde de köklü değişimler yaşanmıştır. Finansal liberalleşme politikaları çerçevesinde, 1981 yılında faiz hadleri üzerindeki mevcut sınırlamalar kaldırılmıştır. 1984 yılında ise döviz alım satımı serbestleştirilmiştir. Bunlara ek olarak finansal piyasaların düzenlenmesi ve gözetimi için Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (IMKB) kurulmuştur. 1980 sonrası dönemde gerçekleştirilen en önemli uygulama, 1989 yılında kambiyo kontrolleri ile birlikte sermaye giriş ve çıkışları önündeki engellerin kaldırılmasıdır (Yiğitoğlu, 2005: 117). Ayrıca yine bu dönemde, ihracata dayalı sanayileşme stratejisine bağlı olarak, mal ve hizmet ihracatını arttırma çabasına girilmiştir. Bu nedenle, TL'nin değerini düşük tutarak ihracat fiyatını desteklemek amaçlanmıştır. Tüm bu gayretler sonucunda, 1983-1987 döneminde yıllık ortalama büyüme hızı %6,5 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ancak sergilenen bu performansa bağlı olarak enflasyon oranı da giderek yükselmeye başlamıştır (Oktayer, 2010: 434).

1980'li yılların ikinci yarısında istikrarsızlık ortamı gözlemlenmiş ve bozulan ekonomik dengeler 1990'lı yıllarda tehlikeli bir hale gelmiştir. Faiz oranlarının çok yüksek olması nedeniyle kamu borçlanması aşırı şekilde artmaya başlamıştır. Devletin kamu finansman ihtiyaçlarını Merkez Bankası'ndan karşılamak yerine özel sektördeki tasarruf sahiplerinden borçlanma yoluna gitmesi, para arzını arttırdığından enflasyonu önleyememiştir (Yenal,2013: 150).

Esnek döviz kuru ve serbest sermaye piyasaları düzeninde, 1994 yılının Mart ayında hazine ne vadesi gelmiş borçları ödeyebilecek, ne de yeni borç alabilecek hale gelmiştir. Faiz hadleri çok yükselmiş, döviz kuru yukarı yönlü hızlı bir artış göstermiş ve piyasa dengeleri bozulmuştur. Hükümet ekonomideki mevcut krize

önlem olarak, 5 Nisan 1994'te IMF destekli bir dengeleme programı açıklamıştır. Açıklanan Ekonomik Önlemler Uygulama Planı'nda var olan amaçlar doğrultusunda bir takım vergisel önlemler alınmıştır. Fakat bu önlemler sınırlı kaldığından, köklü bir reform özelliği taşımamaktadır (Yanpar, 2007: 113,114; Yenal, 2013: 151,152).

1990'lı yılların ikinci yarısında, krizi gidermek için yapılan devalüasyon ve 5 Nisan İstikrar Tedbirleri kısa vadede ekonomiyi olumlu yönde etkilemiştir. Ancak alınan önlemler, 1994 krizinin çıkmasında büyük rol oynayan ekonomik ve siyasi faktörlerde olumlu hiçbir gelişme yaratmamıştır. Bu dönemde kişi başına GSYİH, 1980'li yılların da gerisinde kalarak %3,6 oranında artmıştır. Büyüme hızı ise, 1994 yılında -%6,1 ve 1999 yılında ise -%6,4 olarak gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda dönem ortalaması %2,4 olmuştur.

1990 sonrası dönemde Türkiye büyüme-istikrar anlamında yeterli düzeyde performans gösterememiştir. Bunun esas sebebi, mali disiplinden uzaklaşılması ve kamu kesiminin 1980'den itibaren uygulamaya konan dışa dönük stratejiye uyumlu yapısal dönüşümlerini gerçekleştirilememiş olmasıdır. Bu durumda büyüme ve kamu finansmanı iç ve dış şokların da etkisiyle epeyce kırılganlaşmıştır. 1990'lı yılların sonunda tüm bu faktörler sonucu Türkiye ekonomisi tekrar krize sürüklenmiş ve 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda IMF gözetiminde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı adı altında yeni bir istikrar programı uygulamaya konmuştur (Ay ve Karaçor, 2006: 71).

2001 krizi sonrası uygulamaya konan bu programın ana teması, enflasyonun düşürülmesi ve kamu borç yükünün azaltılmasıdır. Bu kapsamda her yıl GSMH'nın %6,5'i oranında bir faiz dışı fazla verilmesi amaçlanmış, merkez bankasının bağımsızlığına ilişkin bir takım idari düzenlemeyle beraber merkez bankasının enflasyonla mücadele rolü ön plana çıkarılmış, bankacılık sektöründe bir dizi reform yapılmış ve tarım politikasında önemli düzenlemeler uygulamaya konmuştur. Ancak bu program, ana öğesinin büyüme ve istihdam artışı olmaması, merkez bankasının elinden politika araçlarının alınarak sadece enflasyonla mücadele görevinin verilmiş olması ve iktisadi büyüme sürecinin sermaye giriş çıkışlarına bağımlı hale getirilmiş olması yönlerinden eleştirilmiştir.

Yeni ekonomik programın uygulamaya konmasıyla, büyüme süreci önceki dönemlerle mukayese edilemeyecek derecede hızlanmış olmasına rağmen yüksek

cari açık, zaman zaman hedefi aşan enflasyon, düşük döviz kuru ve bundan kaynaklanan dış ticaret açıkları, faiz oranlarının istenen seviyelere indirilememesi gibi birçok yapısal soruna çözüm bulunamamıştır (Yaşar, 2008: 34). 2001 sonrası yıllarda istihdam yaratmayan büyüme olgusu karşımıza çıkmaktadır. Yüksek büyüme oranlarına karşı işgücü piyasasında güçlü arz yönlü baskılar altında ekonominin yeterli miktarda istihdam yaratamaması önemli bir sorun teşkil etmektedir (Apaydın, 2013: 157).

2001 yılından sonra dünya finans piyasalarında likidite bolluğu yaşanmıştır. Bu durumdan yüksek faiz olanağı veren Türkiye de faydalanmıştır. Ancak likiditede var olan bu bolluk, küresel krizin ortaya çıkmasıyla birlikte sona ermiştir (Selçuk ve Yılmaz, 2008: 347). Bu kriz, 2007 yılında ABD'de başlamış, 2008 Eylül ayında ABD'nin en büyük 4. yatırım bankası olan Lehman Brothers'ın 600 milyar dolar borç ile iflasını açıklayarak batmasıyla etkisi tüm dünyaya yayılmıştır. 2008 Küresel Krizi 1929 Büyük Buhranından sonra, dünyanın yaşadığı en büyük kriz olarak adlandırılmaktadır (Ünal ve Kaya, 2009: 4). Küresel kriz, tüm dünya ülkeleri gibi Türkiye ekonomisini de önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye, tasarruf açığı sebebiyle dış kaynağa fazlaca ihtiyaç duymakta olan bir ülkedir. Kriz sonrasında da Türkiye'nin uluslararası piyasalardan sağladığı fonlar önemli ölçüde düşmüştür. Bunun neticesinde, Türkiye'nin dış borçlanma maliyetleri artmış, borçlanma imkanları kısıtlanmış ve ülke ekonomisi bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Bunun yanı sıra, küresel kriz Avrupa ülkelerinin ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durumdan Türkiye de olumsuz olarak etkilenmiştir. Çünkü, Avrupa ekonomileri Türkiye'nin en büyük ticaret ortağıdır ve onların ekonomisinde yaşanan durgunluk Türkiye ihracatının düşmesine ve ekonominin yavaşlamasına sebep olmuştur (Selçuk ve Yılmaz, 2008: 347).

Türkiye'de, küresel finansal krizin etkileri 2008 yılının ikinci yarısından itibaren kendini göstermeye başlamıştır. Bu krizin etkisiyle 2008 ve 2009 yılı itibariyle büyüme oranı önemli ölçüde azalmıştır. Türkiye ekonomisi 2006 yılında %6,9, 2007 yılında %4,7 büyümesine rağmen, krizin ilk etkilerinin yaşandığı 2008 yılında büyümede keskin bir düşüş gerçekleşmiş ve büyüme oranı %0,66 olmuştur. Kriz etkileri en çok 2009 yılında hissettirmiş ise Türkiye ekonomisi % 4,7 oranında

küçülmüştür (Ünal ve Kaya, 2009: 11; Ertuğrul ve diğerleri, 2010: 64). 1990-2017 döneminde Türkiye ekonomisinin yıllık büyüme oranları Şekil 6'da yer almaktadır.

Şekil 6: 1990-2017 Yılları GSYİH Büyüme Oranları (%)

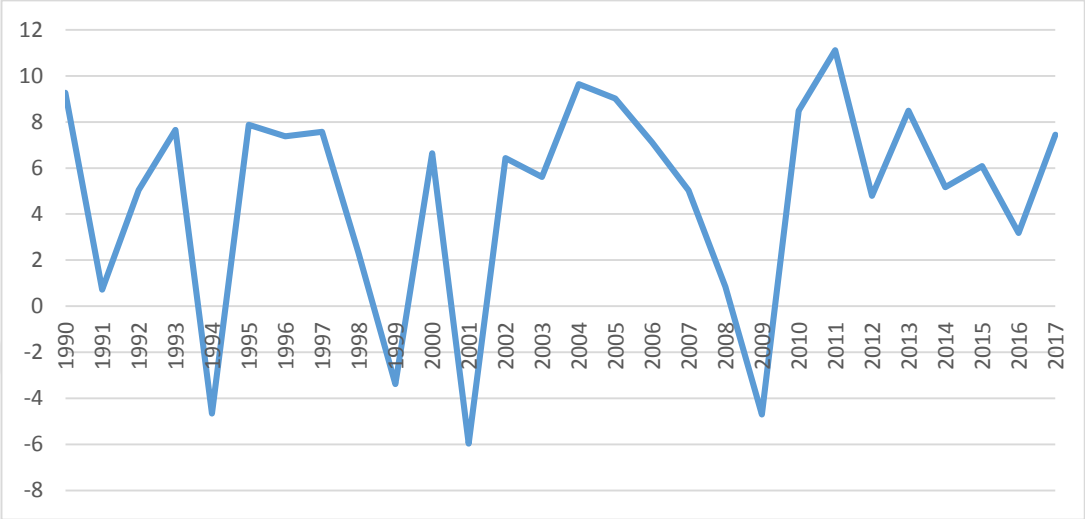

Kaynak: The World Bank Data, 2019.

Türkiye küresel krizin etkilerini hafifletmek için önce para politikasına ağırlık vermiştir. Ancak alınan önlemler yetersiz kalmış ve mali canlandırma paketine ihtiyaç duyulunca maliye politikası önlemleri de devreye sokulmuştur. Merkez bankası faiz indirimi ve likidite desteği politikaları uygulamıştır (Arabacı, 2017: 5).

Hükümet, küresel krizin etkilerini hafifletmek için, 16 Eylül 2009 tarihinde Orta Vadeli Programı (2010-2012) devreye sokmuştur. Programda, Türkiye ekonomisinin tekrar güçlü ve sürdürülebilir bir büyüme yakalamasına yardımcı olmak amaçlanmıştır. Orta Vadeli Programda öncelikle krizden çıkış ve sonrasında özel sektörün ağırlıklı olduğu bir büyüme stratejisi hedeflenmiştir. Ayrıca programda, ekonomide rekabet gücünü artıracak, büyümeyi ve mali dengelerdeki sağlayacak geniş kapsamlı bir yapısal reform programının devreye gireceği duyurulmuştur (TOBB, 2009: 14).

Türkiye ekonomisi, 2010-2011 yıllarında banka kredileri destekleriyle hareketlenen, iç talebe dayalı yüksek büyüme dönemi yaşamıştır. Kredi destekli yüksek büyüme, hızla artan ithalat sebebiyle cari açığı riskli seviyelere çıkarmıştır (Uzunoğlu, 2015: 110-112). Öte yandan uluslararası piyasalarda yaşanan problemler

cari açığın finansmanı ve kalitesi sorununu gündeme getirmiştir. Tüm bu durumlar, yüksek büyüme ile devam edilemeyeceği görüşünün ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Küresel kriz sonrasında cari açığı finanse edebilmek için, yüksek oranda dış borçlanma ve sıcak para olarak adlandırılan portföy yatırımları ve net hata noksan ile finansman kullanılmıştır. Bilhassa 2011 yılı sonundan itibaren yumuşak iniş isminde yeni bir politika uygulamaya konulmuştur (Uzunoğlu, 2015: 110-112).

Türkiye ekonomisinde 2002-2006 döneminde yıllık ortalama % 7,2 oranında büyürken, 2007-2012 döneminde %3,3 oranında büyümüştür. 2007-2012 döneminde büyüme, özel tüketim, ihracat ve sabit sermaye yatırım harcamalarından kaynaklanmıştır (Onuncu Kalkınma Planı,2018:18,19). 2012-2017 yılları arasında ise Türkiye ekonomisi ortalama %7 oranında büyümüştür. 2012 yılı Türkiye ekonomisi için ekonominin yavaşlama sürecine girdiği ve yumuşak inişin yaşandığı bir yıl olmuştur. Türkiye'nin ekonomik büyümesinde net ihracatın etkisi hissedilirken, iç tüketimde ise önemli bir azalış görülmüştür. 2012 yılında iç ve dış talebi dengeleme amaçlı politikalar izlenmiştir. Ancak özel tüketim ve yatırım harcamalarında meydana gelen daralma sebebiyle büyüme hızı % 2,1'e düşmüştür (TOBB,2014: 29).

2013 yılında ise küresel ekonomilerde yaşanan durgunluğa karşın, iç talepte meydana gelen canlanma ve kamu harcamalarındaki artışın etkisiyle büyüme oranı % 4,2 olmuş ve 2012 yılı büyüme oranının 2 katı kadar büyüme gerçekleştirilmiştir (TOBB, 2014: 29). Bu artışta hane halkının nihai tüketim harcamaları üzerindeki baskının kalkması ve kamu yatırım harcamalarının ciddi şekilde artmasının da katkısı büyük olmuştur (MÜSİAD, 2014: 35,36). Türkiye ekonomisi 2014 yılında yeniden durgunluk dönemine girmiş ve % 2,9'luk büyüme hızı ile önceki yıl ortalamalarının gerisinde kalmıştır (TOBB, 2014: 29).

2015 yılına gelindiğinde, küresel ekonomideki belirsizlikler artarak devam etmiştir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerde olduğu kadar gelişmiş ülkelerde de büyüme oranlarında azalışlara sebep olmuştur. Ana ticaret ortaklarımızda yaşanan durgunluk, jeopolitik gerginlikler, ülkemizde yaşanan terör olayları ve iki siyasi seçimin yarattığı belirsizlik ortamı ülkemiz ekonomisini olumsuz yönde etkilemesine rağmen ekonomimiz, özel tüketimin yarattığı itici güç sayesinde birçok dünya ülkesinin üzerinde büyümüştür. 2015 yılında Türkiye ekonomisi % 6,1 oranında

büyüme gerçekleştirmiştir. 2014 yılında büyümenin itici gücü ihracat iken, 2015 yılında ekonomi yurtiçi talep kaynaklı büyüme göstermiştir (TOBB,2015: 23,32,33).

2016 yılında ise Türkiye oldukça zorlu bir yıl geçirmiştir. Küresel ekonomideki durgunluk, jeopolitik ve siyasi gerginliklerin sürmesiyle birlikte, ülkemizde yaşanan terör olayları ve darbe girişimi ekonomi üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Dünya ekonomisindeki durgunluk, Türkiye ekonomisine yansımış ve bu süreç devam etmiştir. Ekonomi, çoğunlukla iç talebe dayanan vasat bir büyüme sergilemiştir. 2016 yılında büyüme oranı % 3,2 seviyesinde gerçekleşmiştir (TOBB, 2017: 25,114). Büyüme oranının gerilemesinde sanayi sektöründe meydana gelen yavaşlamanın önemli etkisi olmuştur.

2017 yılına girerken, 2016 yılındaki olumsuz olayların etkisi devam ettiğinden ekonomideki tablolarda olumlu bir gösterge bulunmamaktadır. Büyüme tahminleri %2,5-3 civarında bulunmakta ve TL dolar karşısında değer kaybetmektedir. Hükümet bu duruma, öncelikle sıkışık piyasa koşullarında piyasalardaki risk algısını geriletme, sonrasında ise iç talebi artırma tedbirleri ile müdahale etmiştir. Bu tedbirler büyüme üzerinde etkili olmuştur. Bunların sonucunda, 2017 yılında Türkiye ekonomisi %7,4 oranında büyümüştür. Fakat bu büyüme finansal kırılganlıklarda artışın önüne geçememiştir. Bu dönemde enflasyon, dış borç, kredi/mevduat oranları ve bütçe açığında da artış meydana gelmiştir. 2017 yılında kamunun büyümeye katkısı azalmış görülse de, iç talebi canlandırmaya yönelik adımlar atılmaya çalışılmıştır. Bu yılda kamu bankaları başta olmak üzere tüm bankalar aracılığıyla ve Kredi Garanti Fonu (KGF) ile krediler dağıtılmış ve vergi indirimleri yapılmıştır (TÜSİAD, 2018: 7,114).

Tüm bu açıklamalardan hareketle, Türkiye ekonomisi 1970'lerden günümüze birçok kriz geçirmiş ve bu krizlerin etkisiyle büyüme performansında önemli düşüşler yaşamıştır. Krizlerin yanı sıra ülkede yaşanan siyasal olaylar, yapısal sorunlar, enflasyon, cari açık vb. sorunlar nedeniyle de büyüme performansı olumsuz yönde etkilenmiştir. Türkiye'de yüksek büyümenin görüldüğü yıllar, daha çok yüksek faiz nedeniyle sıcak paranın ülkeye girmesiyle oluşmuştur. Dolayısıyla ülkemizde üretime dayanan gerçek bir büyüme değil, finansal serbestleşmeyle her geçen gün dış kaynağa daha bağımlı hale gelen bir büyüme süreci yaşanmaktadır. Vergisel açından ise 1980'lı yıllarda uygulamaya giren dolaylı vergilerle birlikte,

vergi gelirlerinde dolaylı vergilerin oransal payı giderek büyümektedir. Gelişmekte olan ülkelerde dolaylı vergilerin ağırlığının fazla olması özelliği, ülkemiz için de geçerlidir. Dolaysız vergilerin vergi gelirleri içindeki payının düşük olması ve son yıllarda uygulanan vergi politikaları ve vergi afları nedeniyle vergide adalet sağlanamamakta ve gelir dağılımı kötüleşmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
VERGİ GELİRLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TÜRKİYE ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye ekonomisinde toplam, dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, zaman serisi verilerine dayalı ekonometrik yöntemler kullanılarak analiz edilmektedir.

Bu bölümde ilk olarak, vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceleyen ampirik çalışmalar özetlenmektedir. Daha sonra çalışmada yararlanılan ekonometrik yöntemler olan birim kök testleri ile ARDL sınır testi açıklanmıştır. Sonraki alt bölümde, çalışmada kullanılan veri seti tanıtılmakta, son kısımda ise, ekonometrik analizler sonucunda ulaşılan bulgular ortaya konularak, bulguların yorumlanması gerçekleştirilmiştir.

3.1. TÜRKİYE'DE VERGİ GELİRLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ İNCELEYEN AMPİRİK ÇALIŞMALAR

3.1.1. Literatür Taraması: Türkiye

Durkaya ve Ceylan çalışmalarında, 1980-2004 dönemine ait yıllık GSMH, toplam vergi gelirleri, dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri verilerini kullanarak Türkiye ekonomisi için vergi gelirleri ekonomik büyüme ilişkisini uzun ve kısa dönem için araştırmışlardır. Çalışmada, kısa dönem ilişkileri araştırmak için Hata Düzeltme Modeli (HDM) ve Granger nedensellik testi, uzun dönem ilişkileri araştırmak için ise, Engle-Granger Ko-entegrasyon testi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, toplam vergi gelirleri büyüme oranı ile GSMH büyüme oranı arasında, GSMH büyüme oranından toplam vergi gelirleri büyüme oranına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu görülürken, dolaysız vergiler ile GSMH büyüme oranı arasında ise çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir (Durkaya ve Ceylan, 2006: 79-89).

Yılmaz ve Tezcan çalışmalarında, vergi hasılatı ve sabit sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye etkisini araştırmışlardır. Çalışmada GSMH,

dolaylı ve dolaysız vergi hasılatı, kamu ve özel sabit sermaye yatırımları değişkenleri için 1980-2005 dönemine ait yıllık verilere yer verilmiştir. Değişkenlerin durağanlık analizi Genişletilmiş Dickey Fuller testi, serilerin eşbütünleşik olup olmadığının analizi Johansen- Juselius Koentegrasyon testi, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırılması ise Granger nedensellik testi ile yapılmıştır. Aralarında uzun dönem ilişki bulanan değişkenler için de HDM oluşturulmuştur. Analiz sonuçlarına göre, GSMH ve dolaylı vergiler arasında negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç, dolaylı vergilerin ekonomik büyümeyi etkilemediği şeklinde yorumlanmıştır. Öte yandan, GSMH ile dolaysız vergiler arasında ise pozitif yönlü bir ilişkiye rastlanmıştır. Bu sonuca göre, dolaysız vergiler ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Bunun yanı sıra çalışmada, özel sermaye yatırımları ve dolaysız vergiler arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur. Özel sabit sermaye ve dolaylı vergiler arasında ise negatif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir (Yılmaz ve Tezcan, 2007: 7-12).

Temiz çalışmasında, Türkiye ekonomisi için vergi gelirleri ve ekonomik büyüme oranı arasındaki uzun ve kısa dönem ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada 1960-2006 dönemi yıllık toplam vergi gelirleri, dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri ve GSMH verileri kullanılarak serilerin birim kök taşıyıp taşımadıkları Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) testi ile analiz edilmiştir. Daha sonra uzun dönemli ilişkileri incelemek amacıyla Johansen Eşbütünleşme analizi yapılmış, reel GSMH ile toplam vergi gelirlerinin eşbütünleşik oldukları görülmüştür ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki, dolaylı vergiler ile büyüme arasında ise negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca Granger Nedensellik testi ile bu değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisine de araştırılmıştır. Nedensellik testi sonucuna göre, GSMH büyüme oranı ile dolaylı vergiler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığı, dolaysız vergi gelirleri ile GSMH büyüme oranı arasında ise çift yönlü neden sonuç ilişkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır (Temiz, 2008: 11-15).

Mucuk ve Alptekin çalışmalarında, Türkiye' de 1975-2006 dönemi dolayı ve dolaysız vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkisiyi; dolaylı vergiler/GSMH, dolaysız vergiler/GSMH ve GSMH yıllık verilerinden oluşan seriler kullanarak, VAR analizi tekniğinden faydalanarak analiz etmişlerdir. Yapılan koentegrasyon testi bulgularında, temel vergi türleri ile ekonomik büyüme arasında

uzun dönemli bir ilişkiye rastlanmıştır. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ise, sadece dolaysız vergilerden ekonomik büyümeye doğru bir bağıntının bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır (Mucuk ve Alptekin, 2008: 159-174).

Turan çalışmasında, maliye politikası araçlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini literatür araştırması aracılığıyla incelemiş ve çalışmanın bir bölümünde vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerine yer verip bu konuda yapılan çalışmalara da değinmiştir. Yapılan inceleme sonucunda ekonomik birimlerin çalışma, tasarruf, yatırım kanalları ve kaynak dağılımını etkileme potansiyeline sahip vergilerin ekonomik büyüme üzerinde bazı etkilerinin olabileceği belirtilmiş ve özellikle bozucu vergilerin ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği, bozucu olmayan vergilerin ise nötr olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Turan, 2008: 17-35).

Gül ve Kenar çalışmalarında, 7 AB üyesi ülke ve Türkiye için 1980-2008 dönemine ait yıllık verileri kullanarak, AB ülkeleri ve Türkiye'de vergi gelirleri ile ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmada vergi gelirleri ve GSYH değişkenleri kullanılarak panel veri yöntemi ile düzenlenen değişkenler üzerinde LLC ve IPS Panel Birim Kök Testi ile Pedroni Panel eşbütünleşme testi yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, örneklemde yer alan 28 ülkede vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde bir ilişkinin olduğu gözlemlenmiştir (Gül ve Kenar, 2009: 16-26).

Göçer vd. çalışmalarında, Türkiye'de 1924-2009 döneminde vergi gelirleri ekonomik büyüme ilişkisini Sınır Testi yaklaşımı ile incelemişlerdir. Yıllık verilerin kullanıldığı çalışmada dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Yapılan eş bütünleşme analizine göre, dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Uzun dönemde dolaylı ve dolaysız vergilerin her ikisi de büyümeyi arttırıcı yönde etkilemektedir. Yine uzun dönemde dolaysız vergilerin ekonomik büyümeyi dolaylı vergilere göre daha çok arttırdığı belirlenmiştir. Kısa dönemde hata düzeltme teriminin katsayısı istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. Dolayısıyla kısa dönemde meydana gelen sapmalar ortadan kalkmaktadır ve seriler uzun dönem denge ilişkisine yakınsamaktadırlar (Göçer ve diğerleri, 2010: 97- 110).

Ünlükaplan ve Arısoy çalışmalarında, Türkiye ekonomisinde 1968-2006 döneminde vergi karması (dolaylı vergi gelirlerinin dolaysız vergi gelirlerine oranı) ve vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki dinamik ilişkileri test etmişlerdir. Eşbütünleşme bulgularına göre, vergi yükü ve vergi karması ile reel GSMH arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı doğrulanmıştır. Kısa dönemde ekonomik büyümenin vergi karmasının Granger nedeni olduğu, uzun dönemde ise ekonomik büyüme ve vergi karmasının, vergi yükünün Granger nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı biçimde, vergi yükü ve vergi karması da ekonomik büyümenin Granger nedeni olarak tespit edilmiştir. Öte yandan etki- tepki analizi sonuçlarına göre, vergi karmasındaki dışsal bir şokun büyüme eğiliminde bir artışa sebep olduğu, vergi yükündeki dışsal bir şokun ise büyüme üzerinde durağan bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, içsel büyüme modellerinin dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki nispi payının artmasının ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki oluşturacağı öngörüsünün desteklendiğini ortaya koymaktadır (Ünlükaplan ve Arısoy, 2011: 71-100).

Açıkgöz çalışmasında, Türkiye'de 1968-2006 döneminde vergi gelirleri ile vergi yapısının iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini nedensellik sınamaları ve etki tepki analizi ile incelemiştir. Çalışmada Türkiye'de vergi yapısı ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiler; vergi yükü, gayri safi sabit sermaye/GSYİH oranı ve yurtiçi tasarruflar/GSYİH oranı verileri kullanılarak incelenmiştir. Nedensellik sonuçlarına göre, vergi yapısı ve iktisadi büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiş olup ilişkinin yönü; büyümeden dolaysız vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payı ile dolaylı vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payına doğru bulunmuştur. Ayrıca dolaysız vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranından (vergi yükü) büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra büyümenin, hem gayri safi sabit sermaye/GSYİH oranı hem de yurtiçi tasarruflar/GSYİH oranının Granger nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Etki-tepki analizi sonuçlarına göre ise, büyümenin; ilk aşamada dolaylı vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payına aynı yönde, dolaysız vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payına ise ters yönde tepki vermekte olduğu saptanmış ve değişkelerin ortalama olarak 3-4 dönem sonra birlikte hareket ettiği görülmüştür. İktisadi büyümenin vergi yüküne aynı yönde tepki verdiği ve iki

değişkenin 4-5 dönem içinde birlikte hareket ettiği tespit edilmiştir (Açıkgöz, 2008: 91-113).

Mangır ve Ertuğrul çalışmasında, Türkiye'de 1988-2011 döneminde vergi yükü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada öncelikle Peseran (2001) tarafından önerilen sınır testi eş-bütünleşme analizi ile vergi yükünün GSYİH üzerindeki uzun dönem ilişkisi araştırılmıştır. Sonrasında ise ARDL yöntemi ile vergi yükü ve GSYİH arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkiler analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, vergi yükü ve GSYİH arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. ARDL analizi sonucuna göre ise, kısa ve uzun dönemde vergi yükü ile GSYİH arasında istatistiksel olarak negatif ilişki saptanmıştır. Çalışmaya göre, Türkiye'de vergi yükünün arttırılması yönündeki uygulamaların büyümeyi negatif yönde etkilemesi, içsel büyüme teorilerinin vergi politikası hakkında ileri sürdüğü görüşlerle tutarlı bulunmaktadır (Mangır ve Ertuğrul, 2012: 256-265).

Saraç, Türkiye ekonomisinde 1969-2013 döneminde vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Markov Rejim Değişim Modeli ile incelemiştir. Çalışmanın kapsadığı dönem içerisinde, ekonominin genişleme ve daralma dönemlerinde dolaylı vergilere göre hesaplanan vergi yükünün ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini, dolaysız vergilere göre hesaplanan vergi yükünün ise ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği saptanmıştır. Bu bulgulara göre, ekonomik büyümenin gerek daraldığı gerekse genişlediği dönemlerde artırılması noktasında, dolaylı vergilerin dolaysız vergilere tercih edilmesinin daha doğru olacağı sonucuna ulaşılmıştır (Saraç, 2015: 21-35).

Terzi ve Yurtkuran çalışmalarında, 1980-2013 dönemi yıllık verilerle doğrudan ve dolaylı vergi gelirleriyle GSYİH arasındaki nedensellik ilişkisini Toda Yamamato (1995)'nun geliştirdiği VAR ve Sims (1980)'in geliştirdiği kısıtlı VAR nedensellik analizi yöntemleriyle incelemişlerdir. VAR nedensellik analiz sonuçlarına göre, doğrudan vergiler ve GSYİH arasında çift yönlü; GSYİH'den doğrudan vergilere pozitif, doğrudan vergilerden GSYİH'ya negatif bir nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Ayrıca GSYİH ile dolaylı vergiler arasında herhangi bir nedenselliğin olmadığı tespit edilmiştir (Terzi ve Yurtkuran, 2016: 19-33).

Demir ve Sever çalışmalarında, vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1980-2014 döneminde aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 11

OECD ülkesi için incelemişlerdir. Çalışmada; reel GSYİH, reel toplam vergi gelirleri, reel dolaysız vergiler ve reel dolaylı vergiler veri olarak alınmış ve Westerlund panel veri analiz yöntemi kullanılmıştır. Uzun dönem ilişkisi sonuçlarına göre dolaysız vergilerde bir birimlik artış gelir seviyesinde 0,13 birimlik azalma yaratırken, kısa dönem sonuçlarına göre toplam vergiler, dolaysız vergiler ve dolaylı vergilerin gelir düzeyini negatif yönde etkilemektedir. Ayrıca, kısa dönemde toplam vergilerde meydana gelen bir birimlik artışın gelir seviyesinde 0,17 birimlik azalışa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Demir ve Sever, 2017: 51-66).

Karayılmazlar ve Göde, 1965-2015 döneminde Türkiye ekonomisinde vergi yükü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında VECM (Vector Error Correction Model) yöntemini kullanmışlardır. Analiz sonuçlarına göre, vergi yükündeki pozitif yönlü değişmelerin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada, yurtiçi tasarruflardaki bir artışın büyümeyi pozitif yönde etkilediği ancak bu sonucun istatistiki olarak anlamsız olduğu saptanmıştır (Karayılmazlar ve Göde, 2017: 131-142).

Topal çalışmasında, vergi yapısının uzun dönem ekonomik büyüme üzerindeki etkisini, yatay kesit bağımlılığını dikkate alan panel nedensellik ve dinamik panel tahmin yöntemlerini kullanarak aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 22 OECD ülkesinde, 1971-2014 dönemi için araştırmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, uzun dönem ekonomik büyüme performansı üzerinde tüketim vergilerinin (dolaylı vergilerin) pozitif, vergi yükü ile gelir ve servet vergilerinin (dolaysız vergilerin) ise negatif etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ulaşılan bu sonuçlar; dolaylı vergilerin uzun dönem ekonomik büyüme üzerinde bozucu etkileri olmayan vergiler olduğunu, gelir ve servet üzerinden alınan vergilerin yani dolaysız vergilerin ise bozucu etkileri olan vergiler olduğuna işaret etmektedir (Topal, 2017: 183-206).

Songur ve Yüksel çalışmalarında, Türkiye'de 1980-2015 döneminde vergi türleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Granger, Toda-Yamamoto ve Breitung-Candelon Frekans Alanı nedensellik testlerinden yararlanarak analiz etmişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre, toplam vergi gelirleri, dolaysız vergiler, dolaylı vergiler ve gelir vergileri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Öte yandan, elde edilen bulgularda, toplam vergi

gelirleri, dolaysız vergiler ve gelir vergisi ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir (Songur ve Yüksel, 2018: 47-70).

Eren, Ünal ve Aydın çalışmalarında, Türkiye'de 1975-2013 dönemine ait yıllık verilerle vergi gelirleri ile kalkınma arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında, ilişkinin yönünü farklı nedensellik testleriyle analiz etmişlerdir. Hacker ve Hatemi nedensellik testi sonuçlarına göre, dolaylı vergi gelirlerinden kalkınmaya doğru tek yönlü ilişki tespit edilirken, Breitung ve Caldeon frekans alanı nedensellik testine göre ise toplam vergi gelirlerinden kalkınmaya ve kalkınmadan dolaylı vergi gelirlerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur (Eren vd, 2018: 1-18).

Bağatur çalışmasında, Türkiye'de 1975–2016 dönemi için vergi yükü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Peseran (2001) tarafından önerilen sınır testi eşbütünleşme analizi ile incelemiştir. Sonrasında ARDL yöntemiyle vergi yükü ile GSYİH arasında uzun ve kısa dönem ilişkiler analiz edilmiştir. Eşbütünleşme analizi sonuçlarına göre, vergi yükü ile GSYİH arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilirken, ARDL modeli sonuçlarına göre ise uzun ve kısa dönemde vergi yükü ile GSYH arasında negatif ilişki saptanmıştır (Bağatur, 2018: 1-117).

3.1.2. Literatür Taraması: Uluslararası

Engen ve Skinner çalışmalarında, üç yaklaşıma göre genel bir vergi kesintisinin uzun dönem büyüme üzerine etkisini incelemişlerdir. Bu yaklaşımlardan ilki, ABD için tarihsel zaman serisinin incelenmesidir. İkincisi, yatay kesit regresyon analizi ile emek arzının incelenmesidir. Üçüncüsü ise, yatırım talebi ve verimlilik artışını içeren mikro bir modeli içermektedir. Araştırma bulgularına göre, vergi reformundaki değişmelere karşılık büyüme oranında %0,2-%0,3'lük ılımlı bir değişim görülmüştür. Çalışmanın sonucuna göre, vergileme ve ekonomik büyüme ile ilgili kanıtlarla bazı çıkarımlarda bulunmuşlardır. Bunlardan ilki, vergi politikasının ekonomik büyümeyi etkilediği ve vergi politikasındaki pozitif değişimlerin hasıla artışına ılımlı etki edeceğine dair kanıtlar bulunmuştur. Bir diğer çıkarım, oluşan ılımlı büyüme etkilerinin uzun dönem yaşam standartları üzerinde önemli etkisi olduğudur. Üçüncü çıkarım, geçmişte görüldüğü üzere vergi reformlarının toplum içerisinde kendi

kendine finanse edilmediğidir. Dördüncü olarak, marjinal vergi yükünün ölçülmesindeki zorluğun, yatay kesit ve zaman serisi çalışmalarının başlıca eksikliği olduğudur. Son olarak da, vergi sistemi kompozisyonunun ekonomik büyüme ve vergileme düzeyi kadar önemli olduğu görüşü ileri sürülmüştür (Engen ve Skinner, 1996: 617-642).

Wildmalm çalışmasında, 1965- 1990 döneminde 23 OECD ülkesinden toplanan kesitsel verileri kullanarak vergi yapısı ve ekonomik büyüme ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, vergi geliri ve iktisadi büyüme arasında negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Öte yandan kademeli vergilendirme ile ilgili bulunan bazı deneysel kanıtlarda, vergi gelirinin uzun dönem gelir esnekliği ile düşük ekonomik büyümenin ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Wildmalm, 2001: 199-219).

Zeng ve Du çalışmasında, Shumpeterian büyüme modeli çerçevesinde sermaye, tüketim ve işgücü üzerinden alınan vergilerin uzun dönem büyüme üzerinde yarattığı etkileri ve vergi gelirlerinin kullanım şekline göre büyüme sürecini ne yönde değiştirdiğini incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçlarını 3 başlık altında açıklamak mümkündür: Bunlardan ilki, bütün vergi gelirleri transfer harcamaları için kullanılırsa; tüketim, sermaye ve işgücü üzerinden alınan vergilerin tamamı büyüme için negatif etkiler yaratacaktır. İkincisi, tüm vergi gelirlerinin kamu tüketim malları için kullanılması durumunda gelir vergilerinin büyüme üzerinde negatif etkiye sahip olacağı ve tüketim vergisinin büyüme üzerinde herhangi bir etkisinin olmayacağıdır. Son olarak da, vergi gelirlerinin kullanımının transfer harcamalarından kamu tüketim mallarına aktarılması durumunda, vergilendirmenin ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkisinin azalacak olmasıdır (Zeng ve Du, 2003: 1-27).

Lee ve Gordon çalışmalarında, 1970-1997 dönemine ait verileri kullanarak vergi politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmışlardır. 70 ülkeye ait yatay kesit veri seti ile analiz yapılmıştır. Analiz sonucunda ele alınan dönemde, ekonomik büyümenin diğer belirleyicileri kontrol altındayken, kurumlar vergisi oranlarında meydana gelen artışın ve ekonomik büyümenin azalmasına yol açtığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra çalışmada, emek geliri üzerindeki ortalama vergi oranı ve Koester ve Kormendi'nin etkin aşırı marjinal vergi oranlarını da içeren diğer vergi değişkenlerinin önemli derecede ekonomik büyüme ile ilişkili olmadığı tespit

edilmiştir. Yapılan tahminler, kurumlar vergisinde yapılacak %10'luk bir indirimin yıllık büyüme oranını yaklaşık %1,1 arttıracağı yönündedir. Aynı zaman periyodu için panel veri setiyle yapılan sabit etkiler tahminine göre, tahmini etkiler daha büyüktür. Yani, aynı vergi değişikliği yıllık büyüme oranında yaklaşık %1,8 artış meydana getirmektedir (Lee ve Gordon, 2005: 1027-1043).

Poulson ve Kaplan çalışmalarında, 1964-2004 dönemine ait zaman serisi verileri kullanılarak Amerika'da vergi politikasının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini içsel büyüme modelleri çerçevesinde incelemişlerdir. Vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi regresyon analizi ile araştırılmıştır. Analiz sonucunda, yüksek marjinal vergi oranlarının ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği saptanmıştır. Ayrıca, gelir vergilerinin şehirlerdeki büyüme üzerinde olumsuz etkisinin olduğu belirlenmiştir. Çalışmada yakınsama hipotezini destekleyen bulgular saptanmış olup, bu bulguyu destekler nitelikte başlangıçta daha düşük kişi başına gelir düzeyine sahip şehirlerin daha yüksek büyüme oranına ulaştığı tespit edilmiş ve bu tespitten hareketle ekonomik büyüme üzerindeki yakınsama ve bölgesel etkileri kontrol altında tutmanın önemine dikkat çekilmiştir. Bu faktörlerin kontrolü ile şehirlerdeki farklı büyüme oranlarında vergi politikasının önemli bir belirleyici olduğu vurgulanmıştır (Poulson ve Kaplan, 2008: 53-71).

Padda ve Akram, 1973-2008 döneminde Pakistan, Hindistan ve Sri Lanka ekonomilerinde regresyon ve VAR analizlerini kullanarak vergi politikalarının ekonomik büyüme üzerinde geçici veya kalıcı bir etkisinin olup olmadığını araştırmışlardır. Elde edilen bulgular, yüksek vergi oranlarının ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur (Padda ve Akram, 2009: 961-971).

Mashkoor, Yahya ve Ali çalışmalarında, 1973-2008 dönemi için zaman serisi verilerini kullanarak Pakistan'da toplam vergi gelirleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada toplam vergi gelirleri, dolaysız vergi gelirleri, gayri safi yurt içi tasarruf ve ekonomik büyüme oranı arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkileri araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda, uzun dönemde, toplam vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde negatif yönde etkili olduğu saptanmıştır. Ayrıca sonuçlara göre, toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payının fazla olması ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir (Mashkoor ve diğerleri, 2010: 1283-1289).

Arin vd., İskandinav ülkelerinin ortalama marjinal vergi oranını hesaplayıp mevcut verileri Amerika ve İngiltere verileriyle birleştirerek vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Ortalama marjinal vergi oranında meydana gelen artışın, ekonomik büyüme üzerinde negatif etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra vergilendirmenin daha düşük seviyelerinde ortalama marjinal vergi oranındaki artışın, vergilendirmenin daha yüksek seviyelerinden daha çok olumsuz etkiler doğurduğu saptanmıştır. Ayrıca yüksek vergi oranlarında, küçük vergi indirimlerinin ekonomik faaliyet üzerinde herhangi bir etki yaratmadığı ve ekonomik büyümede bir artış sağlayabilmek için önemli miktarda vergi indirimi yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Arin ve diğerleri, 2011: 1-24).

Taha, Nanthakumar ve Colombage çalışmalarında, Malezya için 1970-2009 dönem verilerini kullanarak ekonomik büyümenin vergi hâsılatı üzerinde yarattığı etkilerini araştırmışlardır. Araştırmada uzun dönem ilişkileri tespit etmek için Johansen Eşbütünleşme testi, kısa dönem ilişkileri araştırmak için ise HDM kullanılmıştır. Ayrıca araştırmada, uzun ve kısa dönemde gelir vergisi ve ekonomik büyümenin nedensel davranışları belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre, hem teorik hem ampirik açıdan vergilerin kaynak tahsisini etkilediği ve genellikle ekonomik büyümeyi bozucu etkiler meydana getirdiği sonucu elde edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, ekonomik büyüme ve toplam vergi gelirleri arasındaki ilişkinin dolaylı olduğu ve uzun dönem dengesinde oluşabilecek bir sapmanın yaklaşık %21'nin her dönemde (yılda) düzeltildiği sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular; politika yapıcıların Malezya ekonomisinin doğal dinamiklere uygun, etkili bir vergi politikası oluşturması ve uygulaması gerektiğine dikkat çekmektedir (Taha ve diğerleri, 2011: 319-329).

Ahmad, H.Sial ve Ahmad çalışmalarında, Pakistan için 1974-2010 dönemine ait yıllık verilerle ARDL sınır testi yaklaşımını kullanarak, toplam vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre, vergi yükü kısa dönem büyüme üzerinde etkili değildir. Uzun dönemde ise vergi yükünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatiftir. Ayrıca toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payı arttığında ekonomik büyüme de uzun dönemde artmaktadır (Ahmad ve diğerleri, 2016: 16-29).

3.2. EKONOMETRİK YÖNTEM

Vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada, ekonomik varsayımlar dikkate alınarak oluşturulan çeşitli modeller aracılığıyla, toplam vergi gelirleri ile dolaylı vergi gelirleri ve dolaysız vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Çalışmada kullanılacak uygun ekonometrik yöntemi belirleyebilmek amacıyla, çeşitli ekonometrik yöntemlere ilişkin varsayımlar dikkate alınmıştır. Bu kapsamda, varsayımlar dikkate alındığında, en uygun ekonometrik yöntem, Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen ARDL sınır testi olarak belirlenmiştir. ARDL sınır testi, bütünleşme dereceleri farklı olan değişkenler arasında kısa ve uzun dönemli ilişkilerin tespit edilmesine imkan sağlamaktadır.

Çalışmada kullanılan ARDL sınır testi yaklaşımı, bir zaman serisi yöntemidir. Zaman serileri analizlerinde en önemli husus, değişkenlerin durağan bir yapıya sahip olup olmadığını belirlemek ve durağan olmayan değişkenleri durağan hale getirmektir. Çünkü durağan olmayan zaman serileri ile yapılacak analizler sahte regresyon sorununa neden olmaktadır.

Bu bölümde, ilk olarak değişkenlerin durağanlıklarını analiz etmek amacıyla kullanılan birim kök testlerinden bahsedilecektir. Birim kök testleri, yapısal kırılmaları dikkate alan ve yapısal kırılmaları dikkate almayan birim kök testleri olmak üzere iki başlık altında dikkate alınmıştır. Daha sonra ise eşbütünleşme analizi çerçevesinde sınır testi ve ARDL yaklaşımı açıklanacaktır.

3.2.1. Zaman Serilerinde Durağanlık

Zaman serisi analizlerinde durağanlık önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir zaman serisinin durağan olması; o serisinin ortalaması, varyansı ve kovaryansının zaman karşısında değişmemesi anlamına gelmektedir. Zaman serisi analizlerinde durağan olmayan değişkenler ile çalışılması, sahte regresyon sorunu yaratarak analizlerin yanlış yorumlanmasına neden olmaktadır. Sahte regresyon, t istatistiklerinin anlamlı, R^2'nin yüksek olmasına rağmen, modelin geçerliliğini gösteren F istatistiğinin anlamsız olması ve Durbin Watson istatistiğinin düşük

olması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu durumda yapılan testler ve elde edilen sonuçlar güvenilir olmamaktadır.

Değişkenlerin durağanlıklarının incelenmesinde kullanılan birim kök testleri, yapısal kırılmaları dikkate alan ve almayan birim kök testleri olmak üzere iki grup altında incelenmektedir. Bu bağlamda, bu bölümde ilk olarak yapısal kırılmaları dikkate alan ve almayan birim kök testleri hakkında bilgi verilecektir.

3.2.1.1. Yapısal Kırılmaları Dikkate Almayan Birim Kök Testleri

Bu kısımda, yapısal kırılmaları dikkate almayan birim kök testleri olarak; Genelleştirilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi, Phillips-Perron(PP) birim kök testi ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) (1992) birim kök testi açıklanacaktır.

3.2.1.1.1. Genelleştirilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi

Aşağıdaki otoregresif modeli ele alalım:

$$Y_t - Y_{t-1} = \rho Y_{t-1} - Y_{t-1} + e_t \quad = (\rho - 1)Y_{t-1} + e_t$$

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + e_t$$

Burada $\delta = (\rho - 1)$ ve Δ birinci fark operatörüdür ve e_t beyaz gürültü hata terimidir. Dickey ve Fuller, birim kökün varlığını test etmek için kullanılan üç farklı regresyon denklemini dikkate almıştır (Dickey ve Fuller, 1979, 427) :

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + e_t \quad (1)$$

$$\Delta Y_t = a_0 + \delta Y_{t-1} + e_t \quad (2)$$

$$\Delta Y_t = a_0 + \delta Y_{t-1} + a_2 t + e_t \quad (3)$$

Bu üç regresyon denklemi arasındaki fark a_0 ve $a_2 t$ deterministik elemanların varlığıdır. İlk denklem, pür rassal yürüyüş modelidir, ikinci modele sabit terim eklenmiştir. Üçüncü model ise, hem sabit terim hem de doğrusal zaman trendi içermektedir. Tüm denklemlerde ilgilenilen parametre δ'dır. Bu denklemlere ilişkin sıfır hipotezi ve alternatif hipotez aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$H_0: \delta = 0 \ (|p| = 1)$$

$$H_1: \delta < 0 \ (|p| < 1)$$

Burada sıfır hipotezi, serinin birim kök içerdiği, yani serinin durağan olmadığını ifade etmektedir. Alternatif hipotez ise serinin birim kök içermediği, yani durağan olduğu şeklindedir (Gujarati, 2004: 814).

Test, standart hata ve δ'nın tahmini değerini elde etmek için, EKK yöntemini kullanarak yukarıdaki denklemleri tahmin etmektedir. Her bir durumda tahmin edilen Y_{t-1} katsayısı, bu katsayının standart hatasına bölünerek tau (τ) istatistiği hesaplanır. Tau istatistiği Dickey-Fuller tablolarında gösterilir. Söz konusu test istatistiği değeri, Dickey-Fuller tablosundaki değerle karşılaştırarak sıfır hipotezi red veya kabul edilir (Enders, 1995: 114; Gujarati, 2004: 816).

Dickey Fuller testinde, hata terimi e_t'nin korelasyonsuz olduğu varsayılmaktadır. Fakat, e_t'nin korelasyonlu olduğu durumda, Dickey ve Fuller, Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi olarak bilinen bir test geliştirmişlerdir. Bu test, bağımlı değişken ΔY_t'nin gecikmeli değerlerini ekleyerek tahmin edilen üç denklemin genişletilmiş halidir. ADF testi, aşağıdaki regresyonun tahminlenmesini içermektedir:

$$\Delta Y_t = a_0 + \delta Y_{t-1} + a_2 t + \sum_{i=1}^{m} \alpha_i \Delta Y_{t-1} + e_t \qquad (4)$$

Burada e_t pür beyaz gürültülü hata terimidir ve $\Delta Y_{t-1} = (Y_{t-1} - Y_{t-2})$, $\Delta Y_{t-2} = (Y_{t-2} - Y_{t-3})$ vb. şeklindedir. ADF testi, $\delta = 0$ 'ı test etmektedir ve Dickey Fuller istatistiği gibi aynı asimtotik dağılımı izlemektedir. Bu nedenle aynı kritik değerler kullanılmaktadır (Gujarati, 2004: 817).

3.2.1.1.2.Phillips Perron (PP) Testi

Zaman serilerinde birim kökün varlığını test eden alternatif yaklaşım Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilmiştir. PP testi, parametrik olmayan istatistiksel bir yöntem kullanmaktadır. Bu yöntem, zaman serilerinde hareketli ortalama bileşenlerinin olduğu durumda önemli avantajlar sağlamaktadır (Phillips ve Perron, 1988: 336).

Bu test, artıklarda korelasyonu hesaba katan bir testtir ve aşağıdaki regresyon denkleminin EKK yöntemi ile tahminine dayanmaktadır:

$$\Delta Y_t = \mu + \beta(t - T/2) + \rho Y_{t-1} + + e_t \qquad (5)$$

PP testi, serisel korelasyonun test istatistiğinin asimptotik dağılımını etkilememesi amacıyla t istatistiğinin dönüştürülmüş şekline dayanmaktadır:

$$\tau_\alpha = t_\alpha \left(\frac{\gamma_0}{f_0}\right)^{1/2} - \frac{T(f_0 - \gamma_0)\left(se(\hat{\alpha})\right)}{2f_0^{1/2}s} \qquad (6)$$

Burada, t_α, α'nın t oranını; $se(\hat{\alpha})$, katsayının standart hatasını; s, test istatistiğinin standart hatasını; γ_0, hata varyansının tutarlı tahminini göstermektedir.

Söz konusu teste ilişkin sıfır hipotezi ve alternatif hipotez aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$H_0: |p| = 1$$

$$H_1: |p| < 1$$

Burada sıfır hipotezi serinin birim kök içerdiği, durağan olmadığı şeklinde iken; alternatif hipotez serinin birim kök içermediğini, serinin durağan olduğunu belirtmektedir. Phillps Perron testinin asimtotik kritik değerleri Dickey Fuller testi ile benzerdir ve kritik değerler Dickey Fuller tablosundaki ile aynıdır. Elde edilen test istatistiği Dickey Fuller tablosundaki kritik değerlerle karşılaştırılır. Test istatistiğinin, kritik değerden daha büyük olması durumunda sıfır hipotezi reddedilmekte ve serinin durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Ghosh, 1999: 323-324).

3.2.1.1.3.Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) Testi

KPSS testi, 1992 yılında Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin tarafından önerilmiştir. Bu testte sıfır hipotezi, diğer geleneksel birim kök testlerinin (ADF, PP vb.) aksine, serinin durağan olduğunu söylemektedir.

$Y_t, t = 1,2,\dots,T$ olsun. Serilerin deterministik trend, bir rassal yürüyüş süreci ve durağan hata teriminin toplamından oluştuğu varsayılmaktadır:

$$Y_t = \xi t + r_t + e_t$$

Burada r_t rassal yürüyüş sürecidir:

$$r_t = r_{t-1} + u_t$$

Burada $u_t \sim iid\ (0, \sigma_u^2)$. İlk değer r_0 sabit rolünü üstlenmektedir. KPSS testinde sıfır hipotezi ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir (Kwiatkowski ve diğerleri, 1992: 162):

$$H_0: \sigma_u^2 = 0$$
$$H_1: \sigma_u^2 \neq 0$$

KPSS testi, LM istatistiğine dayanmaktadır (Sarıkovanlık ve diğerleri, 2019; 22)

$$LM_{KPSS} = \frac{\sum_{t=1}^{T} s_t^2}{s_l^2} \qquad (6)$$

s_l^2, Newey-West tahmincisidir ve aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$s_l^2 = \frac{1}{T}\sum_{t=1}^{kT} e_t^2 + \frac{2}{T}\sum_{s=1}^{l} w(s,l) \sum_{t=s+1}^{T} e_t e_{t-1}$$

3.2.1.2.Yapısal Kırılmayı Dikkate Alan Birim Kök Testi: Zivot –Andrews Testi

Bu kısımda, yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testleri kapsamında, tek yapısal kırılmayı dikkate alan Zivot-Andrews birim kök testi incelenecektir.

Zivot ve Andrews (1992), Perron (1989) tarafından geliştirilen birim kök testinde kırılma tarihlerinin dışsal olarak belirlenmesini eleştirmişlerdir. Zivot-Andrews testinde, alternatif hipotez altında kırılmanın meydana geldiği zamanın

kesin olarak bilinmediği varsayılmaktadır. Zivot ve Andrews (1992), Perron (1989)'un kırılma notalarını belirlemek için kullandığı prosedürü genişleterek Perron'un testini şartsız (unconditional) birim kök testine dönüştürmüşlerdir. Zivot-Andrews testinde kırılma tarihleri önceden bilinmemekte ve bu tarihler içsel olarak belirlenmektedir.

Trend ve hem trend hem sabitli modeller için sıfır hipotezinin test edildiği denklem aşağıdaki gibidir:

$$y_t = \mu + y_{t-1} + e_t \tag{7}$$

Sıfır hipotezinde $\{y_t\}$ serilerinin içsel yapısal kırılma olmadan entegre olduğu varsayılmaktadır. Alternatif hipotezde $\{y_t\}$ serisinin zamanın bilinmeyen bir noktasında meydana gelen trendde ortaya çıkan tek kırılmalı trend-durağan süreç ile gösterilmesi şart koşulmaktadır. Temel amaç trend-durağanlığı ifade eden alternatif hipoteze en fazla ağırlık veren kırılma noktasını tahmin etmektir.

Kırılma noktası λ, $\alpha^i = 1$ $(i = A, B, C)$ için tek taraflı t istatistiğini minimize ederek seçilmektedir. Çünkü istatistiğin çok küçük değerleri sıfır hipotezinin reddedilmesine neden olmaktadır. $\widehat{\lambda}^i_{inf}$, i modeli için minimize edilen değeri göstermektedir. Bu durumda,

$$t_{\hat{\alpha}^i}\left[\widehat{\lambda}^i_{inf}\right] = \inf_{\lambda \epsilon \Lambda} t_{\hat{\alpha}^i}(\lambda), \quad i = A, B, C$$

Zivot-Andrews birim kök testinde, Perron'un ADF test stratejisi izlenerek, birim kökü test etmek için kullandığımız sabit terimli, trendli, sabit terim ve trendli regresyon denklemleri sırasıyla aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

$$y_t = \hat{\mu}^A + \hat{\theta}^A DU_t(\hat{\lambda}) + \hat{\beta}^A t + \hat{\alpha}^A y_{t-1} + \sum_{j=1}^{k} \hat{c}_j^A \Delta y_{t-j} + \hat{e}_t \tag{8}$$

$$y_t = \hat{\mu}^B + \hat{\beta}^B t + \hat{\gamma}^B DT_t^*(\hat{\lambda}) + \hat{\alpha}^B y_{t-1} + \sum_{j=1}^{k} \hat{c}_j^B \Delta y_{t-j} + \hat{e}_t \tag{9}$$

$$y_t = \hat{\mu}^C + \hat{\theta}^C DU_t(\hat{\lambda}) + \hat{\beta}^C t + \hat{\gamma}^C DT_t^*(\hat{\lambda}) + \hat{\alpha}^C y_{t-1} + \sum_{j=1}^{k} \hat{c}_j^C \Delta y_{t-j} + \hat{e}_t \tag{10}$$

Burada eğer $t > T\lambda$ ise $DU_t(\lambda) = 1$, aksi durumda 0; eğer $t > T\lambda$ ise $DT_t^*(\lambda) = t - T\lambda$, aksi durumda 0'dır.

Zivot-Andrews birim kök testinde sıfır ve alternatif hipotezler aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

$$H_0: \hat{\alpha} = 0$$

$$H_1: \hat{\alpha} \neq 0$$

Sıfır hipotezinde, tek yapısal kırılma altında serinin birim kök içerdiğini, alternatif hipotez tek yapısal kırılma altında serinin durağan olduğunu ifade etmektedir. Hesaplanan test istatistiğinin kritik değerden büyük olması durumunda sıfır hipotezi reddedilmekte ve tek yapısal kırılma altında serinin durağan olduğu ifade edilmektedir. Zivot-Andrews testinde kırılma noktaları, $\hat{\lambda}^{i}_{inf}$ ve $t_{\hat{\alpha}^i}$değerlerini minimize ederek $\hat{T}_B = T\hat{\lambda}$ ile belirlenir (Zivot ve Andrews, 1992: 253-254).

3.2.2.Eşbütünleşme Analizi: Sınır Testi ve ARDL Yaklaşımı

Değişkenler arasında uzun dönemli denge ilişkinin incelenmesinde eşbütünleşme testlerinden yararlanılmaktadır. Durağan olmayan zaman serilerinin doğrusal kombinasyonundan elde edilen hata teriminin durağan olması durumunda eşbütünleşme ilişkisinden söz edilmektedir. Literatürde en sık kullanılan eş bütünleşme testleri Engle-Granger (1987) ve Johansen (1988) ile Johansen-Juselius (1990) tarafından geliştirilen testlerdir. Engle-Granger testi birinci dereceden bütünleşik olan I(1) iki zaman serisinin doğrusal kombinasyonundan elde edilen hata terimine dayalı olarak uygulanmaktadır. Johansen (1988) ile Johansen-Juselius (1990) yöntemi ise sistem yaklaşıma dayanmaktadır ve bu testin uygulanabilmesi için yine zaman serilerinin aynı dereceden bütünleşik olması gerekmektedir.

Bununla birlikte, değişkenlerin bütünleşme dereceleri farklı olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, bazı değişkenler düzey değerlerinde durağan iken (I(0)), bazı değişkenler birinci farklarında durağan (I(1)) olabilmektedir. Değişkenlerin farklı dereceden bütünleşik olmaları durumunda, yukarıda söz edilen eş bütünleşme testleri kullanılamamaktadır. Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen sınır testi, farklı dereceden bütünleşik olan zaman serileri arasında eşbütünleşme ilişkisinin araştırılmasına imkan sağlamaktadır. Bu testin uygulanabilmesi için değişkenlerin bazılarının I(0) bazılarının ise I(1) olması gerekmektedir. Sınır testi, I(2) değişkenlerine uygulanamamaktadır.

Sınır testi, kısıtlanmamış HDM'ye dayanmaktadır. Kısıtlanmamış HDM aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{m} \beta_1 \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^{m} \beta_2 \Delta X_{t-i} + \beta_3 Y_{t-1} + \beta_4 X_{t-1} + \varepsilon_t \quad (8)$$

Yukarıdaki denklemde β_3 ve β_4 uzun dönem katsayılarını, β_1 ve β_2 kısa dönem katsayılarını, β_0 sabit terimi, m ise uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir. Sınır testinde ilk olarak uygun gecikme uzunluğunun (m) belirlenmesi gerekmektedir. Otokorelasyon ve farklı varyans probleminin olmadığı minimum bilgi kriterlerine (Akaike [AIC], Schwarz [SC]) sahip olan gecikme uzunluğu, uygun gecikme uzunluğu olarak belirlenmektedir. Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinin ardından, yukarıdaki denklemde yer alan β_1 ve β_2 katsayılarının topluca anlamlılığı F testi ile test edilmektedir. Burada kullanılan F testi, söz konusu değişkenlerin bütünleşme dereceleri dikkate alınmadan, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını ifade eden sıfır hipotezi altında klasik F dağılımdan farklılık göstermektedir. Bu nedenle, Pesaran ve diğerleri (2001), alternatif güven seviyelerine yönelik alt ve üst kritik değerler üretmişlerdir. Alt kritik değer, değişkenlerin hepsinin I(0). dereceden bütünleşik, üst kritik değer ise değişkenlerin hepsinin I(1). dereceden bütünleşik olması durumunda geçerli olmaktadır. F testine ilişkin sıfır hipotezi ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir:

$$H_0 = \beta_3 = \beta_4 = 0$$

$$H_1: \beta_3 \neq \beta_4 \neq 0$$

Hesaplanan F istatistiği, Pesaran ve diğerleri (2001), çalışmasındaki I(0) ve I(1) kritik değerleri ile karşılaştırılmaktadır. Eğer hesaplanan F istatistiği, I(0) kritik değerinden daha düşük ise sıfır hipotezi reddedilememekte ve değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Hesaplanan F istatistiğinin, I(1) kritik değerinden daha büyük ise sıfır hipotezi reddedilmekte ve değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Hesaplanan F istatistiğininin I(0) ve I(1) arasında kalması durumunda ise eşbütünleşmenin varlığı ile ilgili herhangi bir sonuca varılamamaktadır.

Sınır testi sonucunda değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığının tespit edilmesi durumunda, kısa ve uzun dönemli katsayıların tahmin edilmesi gerekmektedir. Kısa ve uzun dönemli katsayıların elde edilmesi, uygun ARDL modelinin tahminine dayanmaktadır. Bu bağlamda, uzun dönemli ilişkinin araştırılması amacıyla kurulan ARDL modeli aşağıdaki gibi ifade edilebilmektedir:

$$Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^{p} \beta_1 Y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q} \beta_2 X_{t-i} + \varepsilon_t \quad (9)$$

Yukarıdaki denklemde p ve q, bilgi kriterlerine dayalı olarak belirlenen uygun gecikme uzunluklarını göstermektedir. ARDL (p,q) modeli tahmin edilerek, tahmin edilen bu modelden hareketle uzun dönem katsayıları hesaplanmaktadır. Uzun dönem katsayılarının elde edilmesinde kullanılacak modelin belirlenmesinde, $(m+1)^k$ tane denklem tahmin edilmektedir. Burada m maksimum gecikme uzunluğunu, k toplam değişken sayısını ifade etmektedir.

Kısa dönemli ilişkinin araştırılması amacıyla kurulan ARDL modeline dayalı HDM ise aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 EC_{t-1} + \sum_{i=1}^{p} \beta_2 \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q} \beta_3 \Delta X_{t-i} + u_t \quad (10)$$

Yukarıdaki denklemde yer alan β_2 ve β_3 kısa dönem katsayıları göstermektedir. EC terimi ise, uzun dönem denkleminden elde edilen hata teriminin bir dönem gecikmeli değerin ifade etmekte olup, hata düzeltme terimi ve β_1 ise hata düzeltme katsayısı olarak adlandırılmaktadır. Hata düzeltme katsayısının negatif, birden küçük ve istatistiki olarak anlamlı olması beklenmektedir. Bu katsayısı, söz konusu değişkenler arasında uzun dönemde meydana gelen sapmaların bir dönem sonra ne kadarının düzeltildiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, değişkenlerin yeniden dengeye gelme hızı hakkında bilgi vermektedir (Li ve Lin, 2015: 1262).

3.3. VERİ SETİ

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de 1990-2017 döneminde toplam vergi gelirleri ile dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkilerini incelemektir. Çalışmada kullanılan değişkenler ve değişkenlere ilişkin açıklamalar Tablo 4'de özetlenmiştir:

Tablo 4: Çalışmada Kullanılan Değişkenlere İlişkin Açıklamalar

Değişkenler	**Cinsi**	**Açıklamaları**	**Kaynak**
GSYİH	TL	2010 baz yılına göre sabit fiyatlarla harcamalar yöntemine Göre Reel GSYİH değişim oranı	The World Bank Data
VERGİ	TL	Toplam vergi gelirlerinin logaritması	Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
DOLAYLI	TL	Dolaylı vergi gelirlerinin logaritması	Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
DOLAYSIZ	TL	Dolaysız vergi gelirlerinin logaritması	Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
FIZIKISERMAYE	TL	Fiziki sermayeyi temsilen kullanılan gayri safi sermaye oluşumunun logaritması	The World Bank Data
BESERISERMAYE	TL	Beşeri sermayeyi temsilen kullanılan liseye kayıt oranı	The World Bank Data
ENFLASYON	TL	2010 baz yılına göre TÜFE bazlı enflasyon oranı	The World Bank Data

Çalışmada ekonometrik analiz kapsamında kullanılan değişkenler, vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki uzun ve kısa dönemli etkileri ile ilgili kuramsal açıklamalar ve literatürde konu ile ilgili yapılmış çalışmalar dikkate alınarak belirlenmiştir. Bu bağlamda vergi gelirleri; toplam vergi gelirleri, dolaylı vergi gelirleri ile dolaysız vergi gelirleri olmak üzere üç kategoride değerlendirilmiştir. Vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin incelenmesi için oluşturulan modellerde, ekonomik büyüme üzerinde etkili temel makro ekonomik değişkenler olan enflasyon oranı, fiziki sermaye oranı, beşeri sermaye oranı da açıklayıcı değişkenler olarak dikkate alınmıştır. Beşeri sermaye oranını temsilen liseye kayıt oranı, fiziki sermayeyi temsilen gayri safi sermaye oluşumu, ekonomik büyümeyi temsilen 2010 yılı fiyatlarıyla harcamalar yöntemine göre GSYİH değişim oranı, enflasyon oranını temsilen Tüketici Fiyat Endeksine (TÜFE) dayalı olarak oluşturulan enflasyon oranı değişkenleri kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler yıllık verilerden oluşmaktadır.

Şekil 7'de çalışmada kullanılan değişkenlerin yıllık olarak 1990-2017 döneminde izledikleri seyri gösteren grafikler yer almaktadır.

GSYİH'ya ilişkin grafik incelendiğinde, GSYİH'nın artış hızının 1998-2017 döneminde, 1990-1998 dönemine göre daha düşük olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, 1997-1998 yıllarında yaşanan Güney Asya krizi ve 1998 yılında yaşanan Rusya krizi, Türkiye'nin GSYH değerinde kırılmaya neden olmuş, bu tarihten itibaren GSYİH'nın sergilediği artış trendinin kriz öncesi döneme göre azaldığı görülmektedir. 2009 yılında yaşanan küresel finansal kriz de GSYİH'da kırılmaya neden olmuştur. GSYİH'ya benzer şekilde; toplam vergi gelirleri, dolaylı vergi gelirleri ve dolaysız vergi gelirleri için de aynı durum geçerlidir.

Enflasyon oranına ilişkin grafik incelendiğinde, 2002 yılından önce yüksek seviyelerde seyreden enflasyon oranı, 2002 yılı Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile birlikte ciddi oranlarda düşüş göstermiştir. Fiziki sermaye değişkenine ilişkin artış hızının 2001 yılından itibaren arttığı görülmektedir. Beşeri sermaye değişkeninde yıllar itibariyle kırılmalar meydana geldiği görülmektedir.

Şekil 7: Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Zaman Boyunca İzledikleri Seyri Gösteren Grafikler (1990-2017)

GSYH

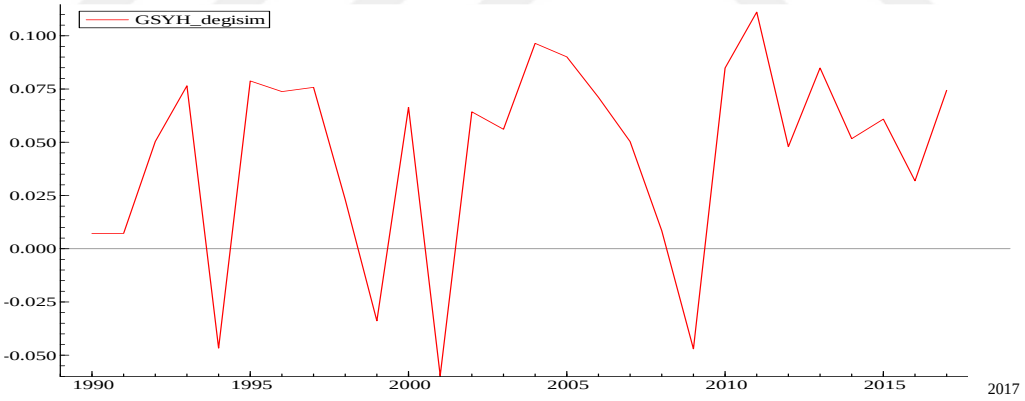

VERGİ

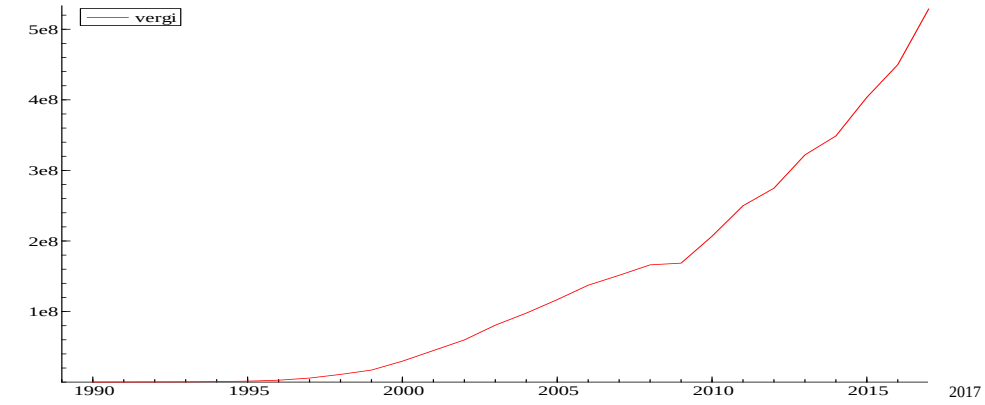

DOLAYLI

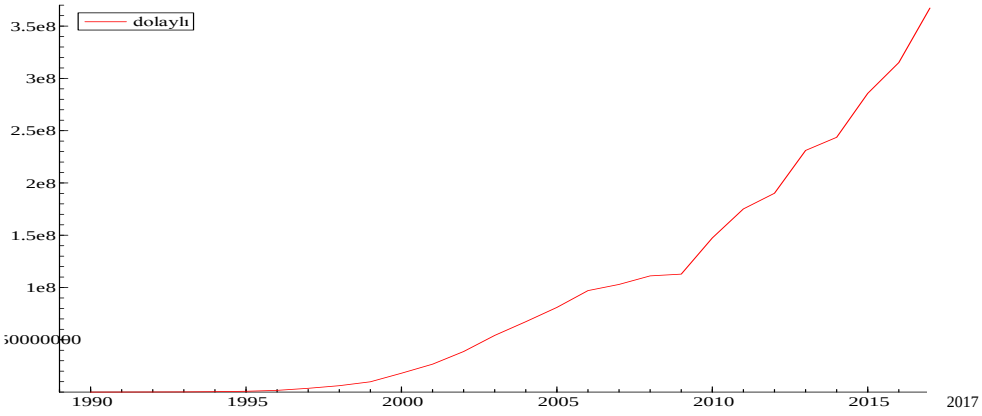

DOLAYSIZ

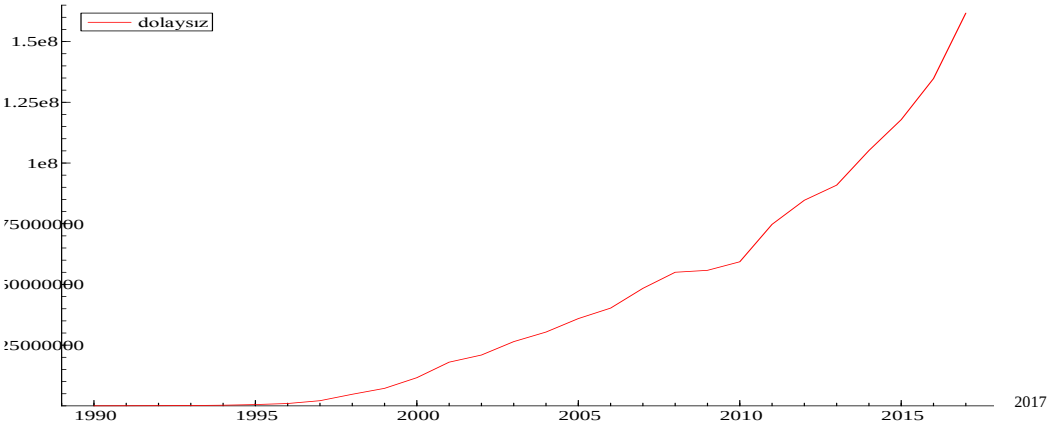

FİZİKİ SERMAYE

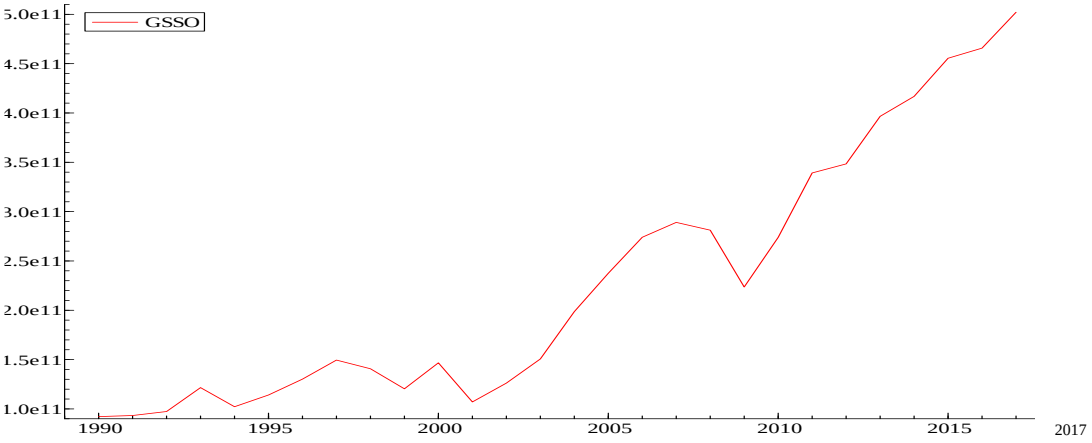

BEŞERİ SERMAYE

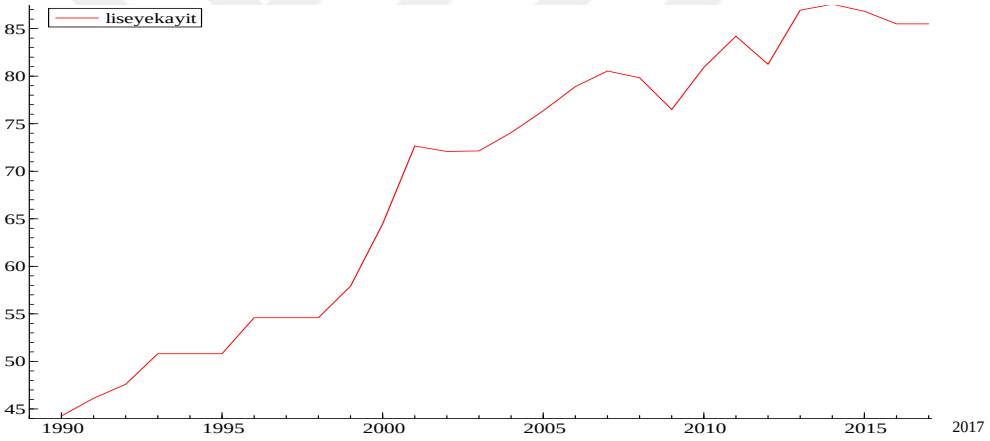

ENFLASYON

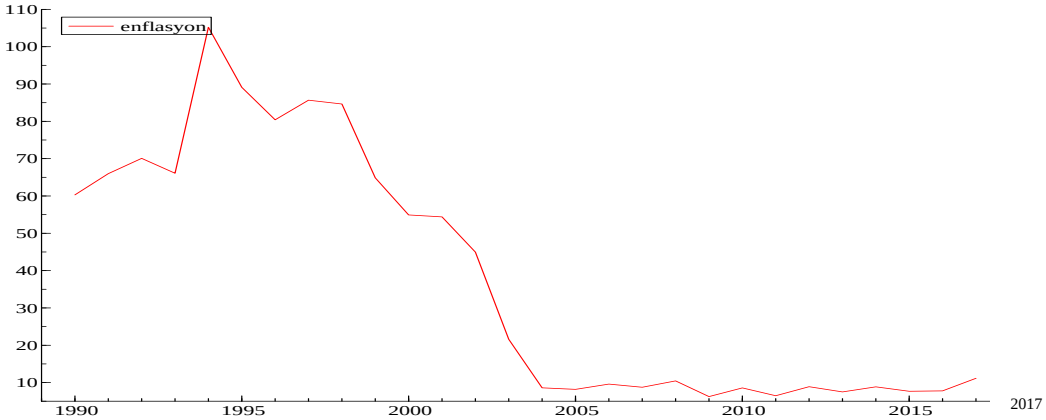

Tablo 5'de çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin özet istatistikler yer almaktadır. Tablo 5 incelendiğinde; Reel GSYİH değişim oranının (GSYİH) ortalama değeri 0.04, logaritmik vergi gelirlerinin ortalama değeri 17.09, logaritmik dolaylı vergi gelirlerinin ortalama değeri 1.03, fiziki sermaye değişkeninin ortalama değeri 26.002, beşeri sermaye değerinin ortalama değeri 69.22 ve enflasyon oranının ortalama değerinin 38.10 olduğu görülmektedir. Özet istatistik tablosu standart sapma değerleri açısından değerlendirildiğinde; reel GSYİH değişim oranına ilişkin riskin 0.04, logaritmik vergi gelirlerine ilişkin risk düzeyinin 2.80, logaritmik dolaylı vergi gelirlerine ilişki risk düzeyinin 2.87, logaritmik dolaysız vergi gelirlerine ilişkin risk düzeyinin 2.67, fiziki sermaye değişkenine ilişkin risk düzeyinin 0.55, beşeri sermaye oranına ilişkin risk düzeyinin 14.80 ve enflasyon oranına ilişkin risk düzeyinin ise 33.49 olduğu görülmektedir. Vergi gelirleri içinde en yüksek risk düzeyine sahip olan vergi türü dolaylı vergilerdir. Çarpıklık ve basıklık değerleri ile Jarque-Bera test istatistiği dikkate alındığında, söz konusu değişkenlerin normal dağılıma sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	GSYH	VERGI	DOLAYLI	DOLAYSIZ	FIZIKISERMAYE	BESERISERMAYE	ENFLASYON
Ortalama	0.044866	17.09354	16.65661	16.03760	26.00229	69.22588	38.10525
Medyan	0.058471	18.30173	17.91657	17.16069	25.87632	73.35686	16.37337
Maksimum	0.111135	20.08648	19.72157	18.90147	26.94214	87.56919	105.2150
Minimum	-0.059623	11.02591	10.46893	10.17509	25.24713	44.26106	6.250977
Standard Sapma	0.046309	2.802469	2.875534	2.673921	0.559709	14.80825	33.49673
Çarpıklık	-0.949405	-0.894067	-0.875227	-0.933434	0.229991	-0.356789	0.465781
Basıklık	2.894774	2.451893	2.420561	2.517668	1.625386	1.576634	1.654190
Jarque-Bera	4.219308	4.080820	3.966478	4.337478	2.451339	2.957692	3.125514
Olasılık	0.121280	0.129975	0.137623	0.114322	0.293561	0.227901	0.209557
Toplam	1.256250	478.6191	466.3850	449.0528	728.0642	1938.325	1066.947
Gözlem Sayısı	28	28	28	28	28	28	28

3.4. UYGULAMA BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde, metodoloji kısmında anlatılan ekonometrik yöntemlere ilişkin kuramsal bilgiler dikkate alınarak; ilk olarak değişkenlerin durağanlık düzeyleri yapısal kırılmaları dikkate almayan ve yapısal kırılmaları dikkate alan birim kök testleri ile incelenmiş, ardından eşbütünleşme analizi ile kısa ve uzun dönem ARDL modelleri tahmin sonuçları ortaya konulmuştur.

3.4.1. Birim Kök Analizi

Değişkenler arasında eşbütünleşme analizi yapılmadan önce, değişkenlerin bütünleşme derecelerinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu nedenle, ilk olarak değişkenlerin durağanlıkları araştırılmıştır. Bunun için ilk önce değişkenlere, yapısal kırılmaları dikkate almayan ADF, PP ve KPSS birim kök testleri uygulanmış ve sonuçlar Tablo 6, Tablo 7 ve Tablo 8'de verilmiştir. Değişkenlere ilişkin ADF, PP ve KPSS birim kök testlerinde regresyonların sabit terimli veya sabit terimli ve trendli sonuçlarından hangisinin geçerli olduğuna, regresyonlarda yer alan sabit terim ve trend değişkenlerine ilişkin katsayıların anlamlılıklarına göre ve değişkenlerin grafikleri dikkate alınarak karar verilmiştir.

ADF ve PP birim kök testleri için sıfır hipotezi seride birim kök olduğunu, alternatif hipotez ise serinin durağan olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, KPSS birim kök testinde sıfır hipotezi, ADF ve Phillips-Perron testlerinin tam tersidir. KPSS testinde sıfır hipotezi serinin durağan olduğunu, alternatif hipotez ise serinin birim kök içerdiğini belirtmektedir. Eğer hesaplanan test istatistiği, %1, %5, %10 önem seviyelerindeki kritik değerlerden büyükse sıfır hipotezi reddedilmekte, küçük ise sıfır hipotezi reddedilememektedir.

Tablo 6: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	Test İstatistiği	**Mac Kinnon Kritik Değer %5**	**Mac Kinnon Kritik Değer%10**	**Karar**
GSYH	-5.1088(0)**[a]	-3.5875	-3.2292	I(0)
VERGİ	-1.7099(0)[b]	-3.587	-3.297	I(1)
ΔVERGİ	-4.08785(2)**[a]	-3.6121	-3.2430	
DOLAYLI	-1.502111(0)[b]	-3.587	-3.297	I(1)
ΔDOLAYLI	-4.21430(2)**[a]	-3.6121	-3.2430	
DOLAYSIZ	-3.236031(0)[b]	-3.587	-3.297	I(1)
ΔDOLAYSIZ	-4.00418(2)**[a]	-3.6121	-3.2430	
FİZİKİSERMAYE	-2.596124(0)[b]	-3.5874	-3.2292	I(1)
ΔFİZİKİSERMAYE	-5.20613 (1)**[b]	-3.6032	-3.2380	
BESERİSERMAYE	-0.989546(0)[b]	-3.5875	-3.2292	I(1)
ΔBESERİSERMAYE	-4.50994(0)**[b]	-3.5050	-3.2334	
ENFLASYON	-2.2549(4)[b]	-3.6220	-3.248	I(1)
ΔENFLASYON	-4.82070(4)**[a]	-3.6328	-3.2546	

Not: Parantez içindeki rakamlar Akaike bilgi kriterine göre belirlenen uygun gecikme uzunluklarını göstermektedir. ** ve * sırasıyla %5 ve %10 önem seviyelerinde anlamlılıkları ifade etmektedir. [a] regresyon sabit terim içerdiğini ,[b] regresyon sabit terim ve trend içerdiğini göstermektedir.

Tablo 7: PP Birim Kök Testi Sonuçları

	Test İstatistiği	**Mac Kinnon Kritik Değer %5**	**Mac Kinnon Kritik Değer%10**	**Karar**
GSYH	-5.1088(0)**[a]	-2.9762	-2.6274	I(0)
VERGİ	-1.371677(0)[b]	-3.5875	-3.2292	I(1)
ΔVERGİ	-3.85531(1)**[a]	-3.5875	-3.2292	
DOLAYLI	-1.271491(0)[b]	-3.587	-3.297	I(1)
ΔDOLAYLI	-3.09187(3)**[a]	-3.6121	-3.2430	
DOLAYSIZ	1.521974(0)[b]	-3.587	-3.297	I(1)
ΔDOLAYSIZ	-3.62830(2)**[a]	-3.6121	-3.2430	
FİZİKİSERMAYE	-0.205183(0)[b]	-3.587	-3.297	I(1)
ΔFİZİKİSERMAYE	-5.20603(1)**[a]	-3.6121	-3.2430	
BESERİSERMAYE	-2.160898(5)[b]	-3.5874	-3.2292	I(1)
ΔBESERİSERMAYE	-4.83793(4)**[a]	-3.6032	-3.2380	
ENFLASYON	-1.8914(4)[b]	-3.5875	-3.2292	I(1)
ΔENFLASYON	-5.04804(1)**[a]	-3.5050	-3.2334	

Not: Parantez içindeki rakamlar Akaike bilgi kriterine göre belirlenen uygun gecikme uzunluklarını göstermektedir. ** ve * sırasıyla %5 ve %10 önem seviyelerinde anlamlılıkları ifade etmektedir. [a] regresyon sabit terim içerdiğini ,[b] regresyon sabit terim ve trend içerdiğini göstermektedir.

Tablo 8: KPSS Birim Kök Testi Sonuçları

	Test İstatistiği	**KPSS Kritik Değer %5**	**KPSS Kritik Değer %10**	**Karar**
GSYİH	0.262930(4)	0.46300	0.34700	I(0)
VERGİ	0.17806(4)**b	0.14600	0.11900	I(1)
ΔVERGİ	0.245891(3)a	0.46300	0.34700	
DOLAYLI	0.178976(4)**b	0.14600	0.11900	I(2)
ΔDOLAYLI	0.54220(3)**a	0.46300	0.34700	
ΔΔDOLAYLI	0.135804 (6)a	0.46300	0.34700	
DOLAYSIZ	0.176070(4)**b	0.14600	0.11900	I(2)
ΔDOLAYSIZ	0.618235(3)**a	0.46300	0.34700	
ΔΔDOLAYSIZ	0.165907 (6)a	0.46300	0.34700	
FİZİKİSERMAYE	0.117790(4)b	0.14600	0.11900	I(0)
BESERİSERMAYE	0.164832(4)**b	0.14600	0.11900	I(1)
ΔBESERİSERMAYE	0.118220(4)b	0.14600	0.11900	
ENFLASYON	0.1990(4)**b	0.14600	0.11900	I(1)
ΔENFLASYON	0.15629(1)a	0.46300	0.34700	

Not: Parantez içindeki rakamlar Akaike bilgi kriterine göre belirlenen uygun gecikme uzunluklarını göstermektedir. ** ve * sırasıyla %5 ve %10 önem seviyelerinde anlamlılıkları ifade etmektedir. [a] regresyon sabit terim içerdiğini ,[b] regresyon sabit terim ve trend içerdiğini göstermektedir.

Tablo 6'da yer alan ADF birim kök test sonucuna göre, GSYH değişkeninin düzey değerinde [I(0)] durağan olduğu; buna karşın, VERGİ, DOLAYLI, DOLAYSIZ, FİZİKİSERMAYE, BESERİSERMAYE ve ENFLASYON değişkenlerinin ise birinci farklarında [I(1)] durağan oldukları görülmektedir. Tablo 7'de yer alan PP test sonuçları ADF birim kök test sonuçları ile benzerdir.

Tablo 8'de yer alan KPSS birim kök test sonuçları, ADF birim kök testi ve PP birim kök testi sonuçlarından farklılık göstermektedir. KPSS birim kök test sonuçlarına göre, GSYİH ve FİZİKİSERMAYE değişkenlerinin düzey değerlerinde [I(0)] durağan oldukları görülürken, VERGİ, BESERİSERMAYE ve ENFLASYON değişkenlerinin birinci farklarında [I(1)], DOLAYLI ve DOLAYSIZ değişkenlerinin ise ikinci farklarında [I(2)] durağan hale geldikleri görülmektedir.

ADF, PP ve KPSS testleri yapısal kırılmaları dikkate almayan testlerdir. Bununla birlikte, yapısal kırılmalar zaman serilerinde sahte birim kök yaratarak, aslında durağan olan bir serinin durağan değilmiş gibi görünmesine neden olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, yapısal kırılmaların dikkate alınmaması zaman serilerinin bütünleşme derecelerinin hatalı belirlenmesine yol açabilmektedir. ADF ve PP birim kök testleri ile KPSS birim kök testinin birbirinden farklı sonuçlar

vermesi, serilerde yapısal kırılmaların olabileceğine işaret etmektedir. Aynı zamanda, çalışmada ele alınan dönem birçok ekonomik ve finansal krizi (Güney Doğu Asya Krizi, 2000-2001 krizi, 2008 küresel finansal krizi) içermektedir. Bu nedenle çalışmada kullanılan değişkenlerin durağanlıklarının araştırılmasında, yapısal kırılmalı birim kök testleri kapsamında, bir yapısal kırılmaya izin veren Zivot-Andrews birim kök testi kullanılmıştır. Bu teste ilişkin sonuçlara Tablo 9'da yer verilmiştir.

Tablo 9: Zivot-Andrews Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	**Model**	**Kırılma Tarihi**	**Test İstatistiği**
GSYİH	A	2003	-5.45109(0)***
	B	2003	-5.152276 (0)***
	C	2003	-5.381123 (0)**
VERGİ	A	1996	-3.771400 (1)
	B	1998	-5.553239 (1)***
	C	1997	-5.413299 (1)**
DOLAYLI	A	1996	-3.771656 (1)
	B	1998	-4.811566 (1)***
	C	1998	-5.491329 (1)**
DOLAYSIZ	A	1997	-3.516958 (1)
	B	1999	-7.333347 (1)***
	C	1998	-6.975484 (1)***
FIZIKISERMAYE	A	1998	-3.674072 (0)
	B	2002	-3.261348 (0)
	C	2004	-4.053636 (0)
ΔFIZIKISERMAYE	A	2003	-6.337783 (0)***
	B	2006	-5.03741 (0)***
	C	2003	-6.203822 (0)***
BESERİSERMAYE	A	2000	-4.20782 (0)
	B	2006	-2.981926 (0)
	C	2000	-4.838903 (0)
ΔBESERİSERMAYE	A	1999	-5.318744 (0)***
	B	2000	-4.911062 (0)***
	C	2001	-5.191594 (0)**
ENFLASYON	A	2002	-3.4303(0)
	B	2008	-2.9117(0)
	C	2003	-3.2444(0)
ΔENFLASYON	A	1995	-6.4862(0)***
	B	2001	-6.3601(0)***
	C	2005	-7.1060(0)***

Not: Parantez içindeki rakamlar Akaike Bilgi Kriterine göre belirlenen uygunu gecikme uzunluklarını ifade etmektedir. *, ** ve *** sırasıyla, %10, %5 ve %1 önem seviyesindeki anlamlılıkları göstermektedir. Model A sabitte, Model B trendde ve Model C sabit ve trendde kırılmayı göstermektedir. Sabit ve trend katsayılarının anlamlılıkları açısından GSYİH değişkeni için Model A test sonucu; VERGİ, DOLAYLI, DOLAYSIZ, FIZIKISERMAYE, BESERISERMAYE ve ENFLASYON değişkenleri için Model C'ye ilişkin birim kök test sonuçları geçerlidir Model A için %1, %5 ve %10 önem seviyesinde kritik değerler sırasıyla -5.34, -4.93, -4.58; Model B için %1, %5 ve %10 önem seviyesinde kritik değerler sırasıyla -4.80, -4.42, -4.11; Model C için ise %1, %5 ve %10 önem seviyesinde kritik değerler sırasıyla -5.57, -5.08, -4.82'dir.

Hesaplanan test istatistiğinin kritik değerlerden daha büyük olması durumunda yapısal kırılma altında birim kök olduğunu ifade eden sıfır hipotezi reddedilmekte ve serinin durağan olduğu ifade edilmektedir. Tablo 9'daki Zivot-Andrews birim kök test sonuçlarına göre, GSYH, VERGİ, DOLAYLI ve DOLAYSIZ değişkenleri düzey değerlerinde durağan iken, FIZIKISERMAYE, BESERISERMAYE ve ENFLASYON değişkenleri ise birinci farkları alındığında durağan hale gelmektedir.

3.4.2. Eşbütünleşme İlişkisinin Test Edilmesi

Yapısal kırılmayı dikkate alan Zivot-Andrews birim kök test sonuçlarına göre toplam vergi gelirleri (VERGİ), dolaylı vergi gelirleri (DOLAYLI), dolaysız vergi gelirleri (DOLAYSIZ), reel GSYİH değişim oranı (GSYİH) değişkenlerinin sıfırıncı dereceden bütünleşik I(0); fiziki sermaye (FIZIKISERMAYE), beşeri sermaye (BESERISERMAYE) ve enflasyon (ENFLASYON) değişkenlerinin ise birinci dereceden bütünleşik I(1) olmaları nedeniyle, söz konusu değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin test edilmesinde Engle Granger veya Johansen eşbütünleşme testleri kullanılamamaktadır. Çünkü bu testler tüm değişkenlerin birinci dereceden bütünleşik olmasını gerektirmektedir. Değişkenlerin farklı derecelerden bütünleşik olması, söz konusu değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin araştırılmasında ARDL sınır testinin kullanılmasını uygun kılmaktadır.

ARDL sınır testi Pesaran ve Shin (1999), Pesaran vd. (2001)'nın çalışmalarına dayanan bir testtir. Bu test bazı değişkenlerin I(0) bazı değişkenlerin ise I(1) olması durumunda, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin incelenmesine imkan sağlamaktadır. Aynı zamanda bu test, diğer eşbütünleşme testlerinin aksine, küçük örneklem boyutlarında da kullanılabilmektedir. Bu teste göre, ilk olarak değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin incelenebilmesi amacıyla, kısıtlanmamış bir HDM kurulmaktadır. Çalışmanın amacı vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemek olduğundan, sınır testi yaklaşımı çerçevesinde vergi gelirlerinin toplam vergiler, dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler olmak üzere üç farklı grupta incelenmesi nedeniyle, belirlediğimiz diğer bağımsız değişkenler ile birlikte toplam üç farklı model oluşturulmuştur. Bu

doğrultuda oluşturulan kısıtlanmamış hata düzeltme modelleri Model 1, Model 2 ve Model 3'de gösterilmektedir.

Model 1:

$$\Delta GSYH = \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^{q} \Delta GSYH_{t-i} + \beta_2 \sum_{i=1}^{q} \Delta VERGI_{t-i} + \beta_3 \sum_{i=1}^{q} \Delta FIZIKISERMAYE_{t-i} + \beta_4 \sum_{i=1}^{q} \Delta BESERISERMAYE_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=1}^{q} \Delta ENFLASYON_{t-i} + \gamma_1 GSYH_{t-i} + \gamma_2 VERGI_{t-i} + \gamma_3 FIZIKISERMAYE_{t-i} + \gamma_4 BESERISERMAYE_{t-i} + \gamma_5 ENFLASYON_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Model 2:

$$\Delta GSYH = \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^{q} \Delta GSYH_{t-i} + \beta_2 \sum_{i=1}^{q} \Delta DOLAYLI_{t-i} + \beta_3 \sum_{i=1}^{q} \Delta FIZIKISERMAYE_{t-i} + \beta_4 \sum_{i=1}^{q} \Delta BESERISERMAYE_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=1}^{q} \Delta ENFLASYON_{t-i} + \gamma_1 GSYH_{t-i} + \gamma_2 DOLAYLI + \gamma_3 FIZIKISERMAYE_{t-i} + \gamma_4 BESERISERMAYE_{t-i} + \gamma_5 ENFLASYON_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Model 3:

$$\Delta GSYH = \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^{q} \Delta GSYH_{t-i} + \beta_2 \sum_{i=1}^{q} \Delta DOLAYSIZ + \beta_3 \sum_{i=1}^{q} \Delta FIZIKISERMAYE_{t-i} + \beta_4 \sum_{i=1}^{q} \Delta BESERISERMAYE_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=1}^{q} \Delta ENFLASYON_{t-i} + \gamma_1 GSYH_{t-i} + \gamma_2 DOLAYSIZ + \gamma_3 FIZIKISERMAYE_{t-i} + \gamma_4 BESERISERMAYE_{t-i} + \gamma_5 ENFLASYON_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Model 1, Model 2 ve Model 3 arasındaki fark, vergi değişkeninden kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Model 1'de toplam vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılırken, Model 2 ve Model 3'de ise sırasıyla dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri araştırılmaktadır.

Bu denklemlerde, değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin test edilmesine yönelik sıfır hipotezi $H_0: \gamma_1 = \gamma_2 = \gamma_3 = \gamma_4 = \gamma_5 = 0$ şeklindedir. Hesaplanan F istatistiği, %1, %5 veya %10 anlamlılık düzeylerinde Pesaran vd. (2001)'nin çalışmasında yer alan alt ve üst sınır değerleri ile karşılaştırılır. Buna göre, hesaplanan F istatistiği Pesaran vd. (2001) çalışmasına yer alan alt sınır değerinden daha düşük olması durumunda, değişkenler arasında eşbütünleşmenin olmadığı ifade edilir. Buna karşın, F istatistiği üst sınır değerinden daha büyük ise

değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığından söz edilir. Ancak, eğer F istatistiği alt ve üst sınırlar arasında yer alıyorsa, eşbütünleşme açısından yorum yapılamamaktadır. Böyle bir durumda, başka bir eşbütünleşme testinin uygulanması gerekmektedir. Yapılan sınama sonucunda aralarında eşbütünleşme ilişkisi bulunan değişkenler için, uygun ARDL modelleri ile ilk olarak uzun dönem katsayıları, ardından da HDM aracılığıyla kısa dönem ilişkileri yansıtan kısa dönem katsayıları tahmin edilmektedir.

Sınır testi yaklaşımı çerçevesinde eşbütünleşme ilişkisinin varlığını test etmek amacıyla ilk olarak kısıtlanmamış HDM'ler için optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesinde, veri setinin yıllık olması nedeniyle, oluşturulan her bir model için maksimum gecikme uzunluğu 3 olarak alınmıştır. Daha sonra her bir gecikme uzunluğu için AIC, SC ve HQ bilgi kritleri ile Breusch-Godfrey LM otokorelasyon test istatistikleri ve Breusch-Pagan farklı varyans test istatistikleri hesaplanmıştır. Buna göre, otokorelasyon ve farklı varyans problemlerinin olmadığı, minimum AIC, SC ve HQ değerlerini veren gecikme uzunluğu, optimal gecikme uzunluğu olarak belirlenmiştir. Buna göre, Model 1, Model 2 ve Model 3 için optimal gecikme uzunluklarına ilişkin sonuçlar Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10: Modellere İlişkin Optimal Gecikme Uzunlukların Belirlenmesi

Model 1					
Gecikme Sayısı	R^2	JB Testi		Breusch-Pagan Testi	
		İstatistik Değeri	Olasılık Değeri	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
1	0.7417	1.3567	0.5074	0.7277	0.6788
2	0.8263	0.8145	0.6654	0.3826	0.8608
3	0.9219	1.8052	0.4054	0.3266	0.9581
Gecikme Sayısı	Breusch-Godfrey LM Testi		AIC	SC	HQ
	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri			
1	0.2964	0.7477	-3.9456	-3.4657	-3.8029
2	0.3093	0.7414	-3.9204	-3.1945	-3.7114
3	0.8478	0.5107	-4.2349	-3.2598	-3.9644
Model 2					
Gecikme Sayısı	R^2	JB Testi		Breusch-Pagan Testi	
		İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık

		Değeri	Değeri	Değeri	Değeri
1	0.6540	2.3911	0.7366	1.9147	0.1189
2	0.8329	1.9483	0.3775	0.4000	0.9453
3	0.9723	2.4159	0.2987	0.2876	0.9788
Gecikme Sayısı	Breusch-Godfrey LM Testi		AIC	SC	HQ
	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri			
1	1.7723	0.2037	-3.6534	-3.1734	-3.5107
2	3.8359	0.0624	-3.9592	-3.2334	-3.7502
3	1.8318	0.3021	-5.2710	-4.2959	-5.0006
Model 3					
Gecikme Sayısı	R^2	JB Testi		Breusch-Pagan Testi	
		İstatistik Değeri	Olasılık Değeri	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
1	0.4394	3.6173	0.1638	0.4852	0.8648
2	0.6638	3.1599	0.5021	0.7409	0.7057
3	0.8062	0.3345	0.8459	0.6210	0.7873
Gecikme Sayısı	Breusch-Godfrey LM Testi		AIC	SC	HQ
	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri			
1	0.3263	0.726	-3.1707	-2.6907	-3.0280
2	1.2545	0.3307	-3.2597	-2.5339	-3.0507
3	2.3011	0.3029	-3.3257	-2.5506	-3.0552

Tablo 10'daki sonuçlar incelendiğinde, her üç model için de modelde otokorelasyon ve farklı varyans problemlerinin olmadığı ve normal dağılım varsayımının sağlandığı, minimum AIC, SC ve HQ değerlerini veren uygun gecikme uzunluğu 3 olarak belirlenmiştir.

Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinin ardından, kısıtsız hata modeli, 3 gecikme ile tahmin edilerek, eşbütünleşme ilişkisinin test edilmesi amacıyla F istatistikleri hesaplanmıştır. Tablo 11'de söz konusu değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını ifade eden sıfır hipotezini ($H_0: \gamma_1 = \gamma_2 = \gamma_3 = \gamma_4 = \gamma_5 = 0$) test etmek amacıyla hesaplanan F istatistikleri ve Pesaran vd. (2001)'in çalışmasından alınan kritik değerler yer almaktadır.

Tablo 11: Sınır Testi Sonuçları

Model 1 İçin Uzun Dönem Modeli						
	Gecikme Sayısı		F İstatistiği			
	3		18.8132			
Kritik Değerler						
	%10 Önem Seviyesi		%5 Önem Seviyesi		%1 Önem Seviyesi	
k	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
4	2.2	3.09	2.56	3.49	3.29	4.37
Model 2 İçin Uzun Dönem Modeli						
	Gecikme Sayısı		F İstatistiği			
	3		12.7711			
Kritik Değerler						
	%10 Önem Seviyesi		%5 Önem Seviyesi		%1 Önem Seviyesi	
k	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
4	2.2	3.09	2.56	3.49	3.29	4.37
Model 3 İçin Uzun Dönem Modeli						
	Gecikme Sayısı		F İstatistiği			
	3		6.9534			
Kritik Değerler						
	%10 Önem Seviyesi		%5 Önem Seviyesi		%1 Önem Seviyesi	
k	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)	I(0)	I(1)
4	2.2	3.09	2.56	3.49	3.29	4.37

Not: Kritik sınır değerleri için Pesaran (1997:478) çalışmasındaki F Tablo değerleri dikkate alınmıştır. k, bağımsız değişken sayısını göstermektedir.

Çalışmada kullanılan değişkenlerden GSYİH, VERGİ, DOLAYLI, DOLAYSIZ değişkenlerinin I(0), BESERİSERMAYE, FIZIKISERMAYE ve ENFLASYON değişkenlerinin ise I(1) olması nedeniyle, hesaplanan F istatistiği Pesaran (1997)'ın alt ve üst kritik değerleri ile karşılaştırılmıştır. Sınır testi sonuçlarına göre, her üç model için de F test istatistiklerinin, %1 önem seviyesinde Pesaran (1997) çalışmasında yer alan alt ve üst sınır değerinden daha büyük olduğu görülmektedir. Bu durum, her üç model için de değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkinin varlığını işaret etmektedir. Her üç model için de eşbütünleşme ilişkisinin tespit edilmesi nedeniyle, uygun ARDL modelleri ile uzun ve kısa dönem katsayıları tahmin edilmiştir.

3.4.3.Uzun Dönem Katsayılarının Tahmini

Modellerde yer alan değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkinin tespit edilmesinin ardından, uzun dönemli ilişkinin araştırılacağı ARDL modelleri oluşturulmuştur. Bu amaçla, her üç model için oluşturulan uzun dönem ARDL modelleri aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

Model 1:

$$GSYH = \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^{q} GSYH_{t-i} + \beta_2 \sum_{i=0}^{p} VERGI_{t-i} + \beta_3 \sum_{i=0}^{r} FIZIKISERMAYE_{t-i} + \beta_4 \sum_{i=0}^{m} BESERISERMAYE_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=0}^{n} ENFLASYON_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Model 2:

$$GSYH = \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^{q} GSYH_{t-i} + \beta_2 \sum_{i=0}^{p} DOLAYLI_{t-i} + \beta_3 \sum_{i=0}^{r} FIZIKISERMAYE_{t-i} + \beta_4 \sum_{i=0}^{m} BESERISERMAYE_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=0}^{n} ENFLASYON_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Model 3:

$$GSYH = \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^{q} GSYH_{t-i} + \beta_2 \sum_{i=0}^{p} DOLAYSIZ_{t-i} + \beta_3 \sum_{i=0}^{r} FIZIKISERMAYE_{t-i} + \beta_4 \sum_{i=0}^{m} BESERISERMAYE_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=0}^{n} ENFLASYON_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Uzun dönemli ilişkinin incelenmesi amacıyla oluşturulan ARDL modellerine ilişkin uygun gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir. Buna göre, Model 1 için uygun ARDL modeli ARDL(1,0,1,1,2), Model 2 için uygun ARDL modeli ARDL(1,2,0,1,2), Model 3 için uygun ARDL modeli ise ARDL(1,1,0,1,2) olarak belirlenmiştir. Tablo 12, Tablo 13 ve Tablo 14'de Model 1, Model 2 ve Model 3 için belirlenen ARDL modeli tahmin sonuçları ve hesaplanan uzun dönem katsayıları yer almaktadır.

Tablo 12'de yer alan Model 1 için hesaplanan uzun dönem katsayıları incelendiğinde, uzun dönemde toplam vergi gelirlerinde meydana gelen %1'lik artış karşısında ekonomik büyüme oranı 0.017 puan azalmaktadır. Beşeri sermaye oranında meydana gelen %1'lik artış karşısında ekonomik büyüme oranı 0.54 puan artmaktadır. Fiziki sermaye oranında meydana gelen %1'lik artış karşısında ekonomik büyüme oranı 0.058 puan artmaktadır. Son olarak, enflasyon oranında

meydana gelen %1'lik artış karşısında ekonomik büyüme oranı 0.0053 puan azalmaktadır.

Tablo 12: Model 1 İçin Uzun Dönem ARDL Modeli Tahmin Sonuçları ve Hesaplanan Uzun Dönem Katsayıları

ARDL(1,0,1,1,2) Modeli				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
GSYH(-1)	0.089872	0.070207	1.280112	0.2188
VERGI	1.38E-11	5.51E-11	0.249519	0.8061
BESERI	0.105253	0.078107	1.347541	0.1966
BESERI(-1)	-0.094615	0.073589	-1.285728	0.2168
FIZIKISERMAYE	0.317783	0.022091	14.38498	0.0000
FIZIKISERMAYE(-1)	-0.303799	0.022562	-13.46504	0.0000
ENFLASYON	0.000117	0.000313	0.372452	0.7144
ENFLASYON(-1)	0.000745	0.000357	2.084705	0.0535
ENFLASYON(-2)	-0.000669	0.000292	-2.290810	0.0359
C	-0.395595	0.552239	-0.716347	0.4841
Hesaplanan Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
VERGI	-0.017234	0.007131	-2.416823	0.0604
BESERI	0.542822	0.160684	3.378205	0.0197
FIZIKISERMAYE	0.058816	0.021674	-2.713637	0.0421
ENFLASYON	-0.005395	0.001488	-3.625217	0.0151
C	-0.529696	0.212140	-2.496922	0.0547
R^2	0.953982	Akaike bilgi kriteri		-5.632909
Düzeltilmiş R^2	0.928096	Schwarz bilgi kriteri		-5.149026
F-istatistiği	36.85423	Durbin-Watson istatistiği		1.917274

Not: Gözlem sayısının 28 olması ve verilerin yıllık olması nedeniyle maksimum gecikme sayısı 3 olarak alınmıştır.

Tablo 13: Model 2 İçin Uzun Dönem ARDL Modeli Tahmin Sonuçları ve Hesaplanan Uzun Dönem Katsayıları

ARDL(1,2,0,1,2) Modeli				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
GSYH(-1)	0.013171	0.094854	0.138853	0.8914
DOLAYLI	0.100327	0.063933	1.569259	0.1374
DOLAYLI(-1)	-0.023879	0.072203	-0.330716	0.7454
DOLAYLI(-2)	-0.073574	0.050674	-1.451908	0.1671
BESERI	-0.016259	0.082095	-0.198054	0.8457
FIZIKISERMAYE	0.280214	0.030089	9.312819	0.0000
FIZIKISERMAYE(-1)	-0.260422	0.031195	-8.348280	0.0000
ENFLASYON	-0.000581	0.000478	-1.215949	0.2428
ENFLASYON(-1)	0.000522	0.000410	1.273936	0.2221
ENFLASYON(-2)	-0.000920	0.000382	-2.408691	0.0293
C	-0.486025	0.463072	-1.049566	0.3105
Hesaplanan Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
DOLAYLI	0.508295	0.024587	20.673280	0.0000
BESERI	0.249588	0.041217	-6.055483	0.0000
FIZIKISERMAYE	0.238906	0.016803	-14.218428	0.0000
ENFLASYON	0.247591	0.011754	21.065277	0.0000
C	0.275468	0.234773	1.173341	0.2590
R^2	0.959827	Akaike bilgi kriteri		-5.691817
Düzeltilmiş R^2	0.933044	Schwarz bilgi kriteri		-5.159545
F-istatistiği	35.83805	Durbin-Watson istatistiği		2.258142

Not: Gözlem sayısının 28 olması ve verilerin yıllık olması nedeniyle maksimum gecikme sayısı 3 olarak alınabilmiştir.

Tablo 13'de yer alan Model 2 için hesaplanan uzun dönem katsayıları incelendiğinde, uzun dönemde dolaylı vergi gelirlerinde meydana gelen %1'lik bir artışın ekonomik büyüme oranını 0.50 puan artırtığı görülmektedir. Beşeri sermaye oranında meydana gelen %1'lik bir artış karşısında ekonomik büyüme oranı 0.24 puan artarken, fiziki sermaye oranında meydana gelen %1'lik artış, ekonomik büyüme oranının 0.23 puan artmasına neden olmaktadır. Enflasyon oranında meydana gelen %1'lik bir artış ise ekonomik büyüme oranını 0.24 puan arttırmaktadır.

Tablo 14: Model 3 İçin Uzun Dönem ARDL Modeli Tahmin Sonuçları ve Hesaplanan Uzun Dönem Katsayıları

ARDL(1,1,0,1,2) Modeli				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
GSYH(-1)	0.013719	0.074904	0.183151	0.8570
DOLAYSIZ	0.065567	0.041412	1.583286	0.1329
DOLAYSIZ(-1)	-0.068468	0.042110	-1.625928	0.1235
BESERI	0.074539	0.079931	0.932538	0.3649
FIZIKISERMAYE	0.305853	0.021393	14.29673	0.0000
FIZIKISERMAYE(-1)	-0.294178	0.023570	-12.48124	0.0000
ENFLASYON	-0.000279	0.000404	-0.690638	0.4997
ENFLASYON(-1)	0.000635	0.000360	1.762749	0.0970
ENFLASYON(-2)	-0.000507	0.000296	-1.711599	0.1063
C	-0.560069	0.421043	-1.330196	0.2021
Hesaplanan Uzun Dönem Katsayıları				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
DOLAYSIZ	0.007507	0.005179	1.449608	0.1811
BESERI	-0.053291	0.072606	-0.733975	0.4816
FIZIKISERMAYE	0.024644	0.008332	2.957862	0.0160
ENFLASYON	0.000709	0.000365	1.942712	0.0839
C	-0.522738	0.250073	-2.090347	0.0661
R^2	0.956415	Akaike bilgi kriteri		-5.687233
Düzeltilmiş R^2	0.931898	Schwarz bilgi kriteri		-5.203349
F-istatistiği	39.01091	Durbin-Watson istatistiği		1.912701

Not: Gözlem sayısının 28 olması ve verilerin yıllık olması nedeniyle maksimum gecikme sayısı 3 olarak alınmıştır.

Tablo 14'de yer alan Model 3 için hesaplanan uzun dönem katsayıları incelendiğinde, uzun dönemde dolaysız vergi gelirlerinin ekonomik büyüme oranı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Benzer şekilde, beşeri sermaye oranındaki değişmeler de ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Fiziki sermaye oranında meydana gelen %1'lik artış karşısında, ekonomik büyüme oranı 0.024 puan artmaktadır. Son olarak, enflasyon oranında meydana gelen %1'lik artış karşısında ekonomik büyüme oranı 0.00007 puan artmaktadır.

3.4.4.Kısa Dönem Katsayılarının Tahmini

Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin tespit edilmesinin ardından, ikinci olarak değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkisini elde etmek amacıyla,

ARDL yaklaşımına dayanan HDM oluşturulmaktadır. Model 1, Model 2 ve Model 3 için oluşturulan HDM'ler aşağıdaki gibidir:

Model 1:

$$\Delta GSYH = \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^{q} \Delta GSYH_{t-i} + \beta_2 \sum_{i=1}^{q} \Delta VERGI_{t-i} + \beta_3 \sum_{i=1}^{q} \Delta FIZIKISERMAYE_{t-i} + \beta_4 \sum_{i=1}^{q} \Delta BESERISERMAYE_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=1}^{q} \Delta ENFLASYON_{t-i} + \alpha ECM_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Model 2:

$$\Delta GSYH = \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^{q} \Delta GSYH_{t-i} + \beta_2 \sum_{i=1}^{q} \Delta DOLAYLI_{t-i} + \beta_3 \sum_{i=1}^{q} \Delta FIZIKISERMAYE_{t-i} + \beta_4 \sum_{i=1}^{q} \Delta BESERISERMAYE_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=1}^{q} \Delta ENFLASYON_{t-i} + \alpha ECM_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Model 3:

$$\Delta GSYH = \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^{q} \Delta GSYH_{t-i} + \beta_2 \sum_{i=1}^{q} \Delta DOLAYSIZ_{t-i} + \beta_3 \sum_{i=1}^{q} \Delta FIZIKISERMAYE_{t-i} + \beta_4 \sum_{i=1}^{q} \Delta BESERISERMAYE_{t-i} + \beta_5 \sum_{i=1}^{q} \Delta ENFLASYON_{t-i} + \alpha ECM_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Modellerde yer alan ECM katsayısı uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata teriminin bir dönem gecikmeli değerini göstermekte ve hata düzeltme katsayısı olarak adlandırılmaktadır. Hata düzeltme katsayısının (ECM_{t-1}) birden küçük, negatif ve istatistiki olarak anlamlı olması beklenmektedir. Hata düzeltme katsayısı, herhangi bir şok karşısında (politika değişikliği, ekonomik konjonktür vb.) değişkenler arasındaki uzun dönem denge ilişkisinden sapmaların ne kadar süre içerisinde düzelerek sistemin tekrar dengeye geleceğini ifade etmektedir. Tablo 15, Tablo 16 ve Tablo 17'de sırasıyla Model 1, Model 2 ve Model 3 için ARDL modellerine dayalı HDM tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 15: Model 1 İçin ARDL Modeline Dayalı HDM Tahmin Sonuçları

ARDL(1,0,1,1,2) Modeli				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
D(VERGI)	0.120123	0.481418	0.249519	0.8061
D(BESERI)	0.105253	0.078107	1.347541	0.1966
D(FIZIKISERMAYE)	0.317783	0.022091	14.384978	0.0000
D(ENFLASYON)	0.000117	0.000313	0.372452	0.7144
D(ENFLASYON(-1))	0.000669	0.000292	2.290810	0.0359
ECM(-1)	-0.910128	0.070207	-12.963558	0.0000

Tablo 15'de yer alan Model 1 için hesaplanan ARDL modeline dayalı HDM tahmin sonuçlarına göre, kısa dönemde toplam vergi gelirleri ile beşeri sermaye oranının ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, kısa dönemde fiziki sermaye oranı ve enflasyon oranı değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Hata düzeltme katsayısı, negatif, 1'den küçük ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bu durum; toplam vergi gelirleri, beşeri sermaye oranı, fiziki sermaye oranı ve enflasyon oranı ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu sonucunu desteklemektedir. Hata düzeltme katsayısı, değişkenler arasında ortaya çıkan dengesizliklerin ortadan kalkma hızları hakkında bilgi vermektedir. Buna göre, söz konusu değişkenler arasındaki uzun dönem denge değerinden sapmaların bir dönem (bir yıl) sonra %91'i düzelmektedir.

Tablo 16: Model 2 İçin ARDL Modeline Dayalı HDM Tahmin Sonuçları

ARDL(1,2,0,1,2) Modeli				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
D(DOLAYLI)	0.100327	0.063933	1.569259	0.1374
D(DOLAYLI(-1))	0.073574	0.050674	1.451908	0.1671
D(BESERI)	-0.016259	0.082095	-0.198054	0.8457
D(FIZIKISERMAYE)	0.280214	0.030089	9.312819	0.0000
D(ENFLASYON)	-0.000581	0.000478	-1.215949	0.2428
D(ENFLASYON(-1))	0.000920	0.000382	2.408691	0.0293
ECM(-1)	-0.986829	0.094854	-10.403694	0.0000

Tablo 16'da yer alan Model 2 için hesaplanan ARDL modeline dayalı HDM tahmin sonuçlarına göre, kısa dönemde dolaylı vergi gelirleri ile beşeri sermaye oranının ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Buna karşın, fiziki sermaye oranı ve enflasyon oranı kısa dönemde ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Hata düzeltme katsayısı, negatif ve istatistiki olarak anlamlıdır. Bu durum, söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını desteklemektedir. Söz konusu değişkenler arasındaki uzun dönemli denge değerinden sapmaların bir dönem (bir yıl) sonra %98'i düzelmektedir.

Tablo 17: Model 3 İçin ARDL Modeline Dayalı HDM Tahmin Sonuçları

ARDL(1,1,0,1,2) Modeli				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık
D(DOLAYSIZ)	0.065567	0.041412	1.583286	0.1329
D(BESERI)	0.074539	0.079931	0.932538	0.3649
D(FIZIKISERMAYE)	0.305853	0.021393	14.296733	0.0000
D(ENFLASYON)	-0.000279	0.000404	-0.690638	0.4997
D(ENFLASYON(-1))	0.000507	0.000296	1.711599	0.1063
EC(-1)	-0.986281	0.074904	-13.167304	0.0000

Tablo 17'de yer alan Model 3 için hesaplanan ARDL modeline dayalı HDM tahmin sonuçlarına göre, kısa dönemde dolaysız vergi gelirlerinin, beşeri sermaye oranının ve enflasyon oranının ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadıkları görülmektedir. Yalnızca kısa dönemde fiziki semaye oranı ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir. Hata düzeltme katsayısının negatif ve istatististiki olarak anlamlı olması, söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu ve uzun dönem denge değerinden sapmaların bir dönem (bir yıl) sonra %98'inin düzeldiğini göstermektedir.

Şekil 10 ve Şekil 11'de sırasıyla ARDL modellerine dayalı olarak oluşturulan kısa dönem ve uzun dönem modelleri için Cusum Q ve Cusum Q^2 grafikleri yer almaktadır. Brown vd. (1975) tarafından geliştirilen Cusum ve Cusum Q testleri, uzun dönem parametrelerin istikrarının incelenmesinde kısa dönem dinamiklerinin de etkili olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla, bu testler uzun dönem parametrelerin istikrarının değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. CUSUM ve

Cusum Q grafikleri incelendiğinde her üç modelinde istikrarlı bir yapıda olduğu ifade edilebilir.

Şekil 8: Uzun Dönem Modelleri İçin CUSUMQ ve CUSUMQ^2 Grafikleri

a) Model 1

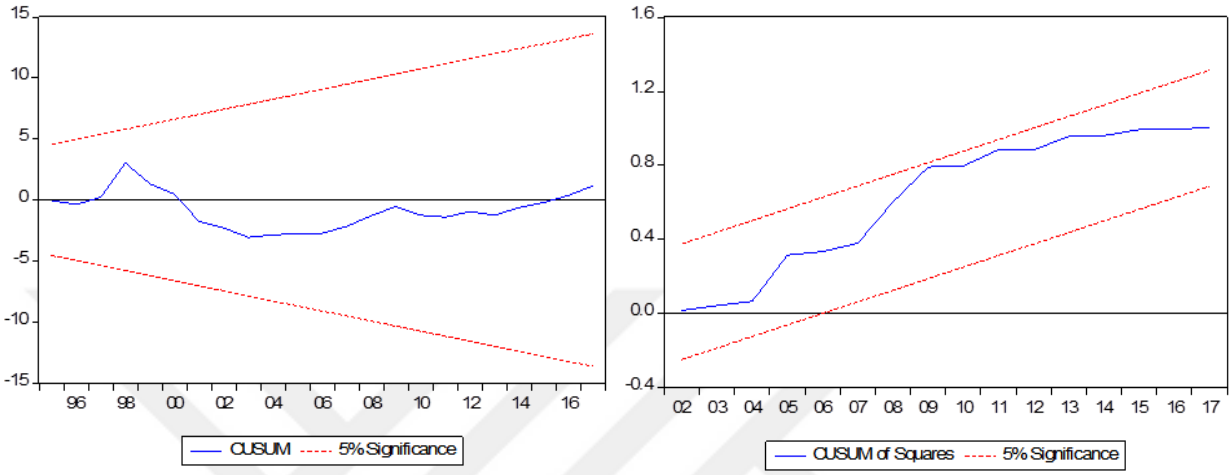

b) Model 2

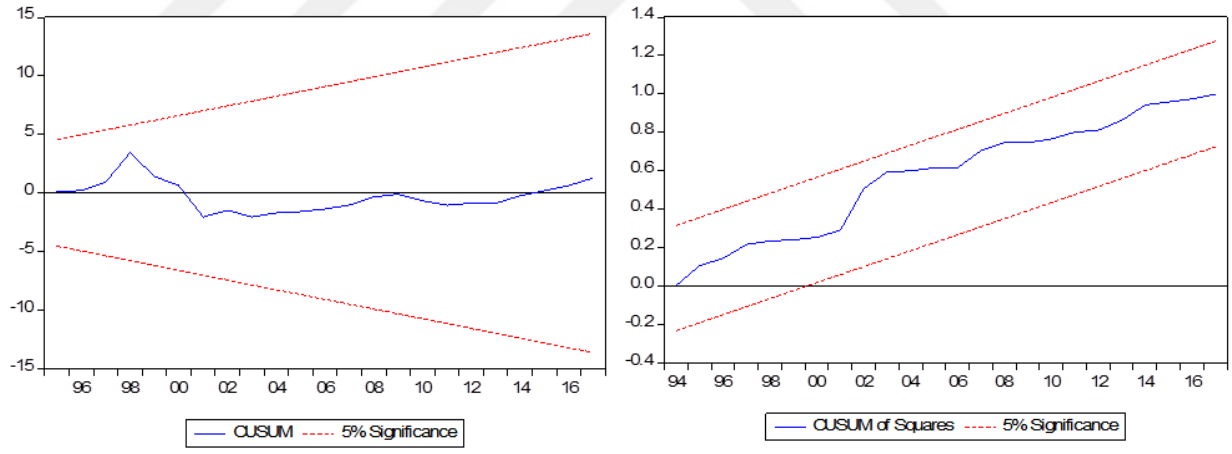

c) Model 3

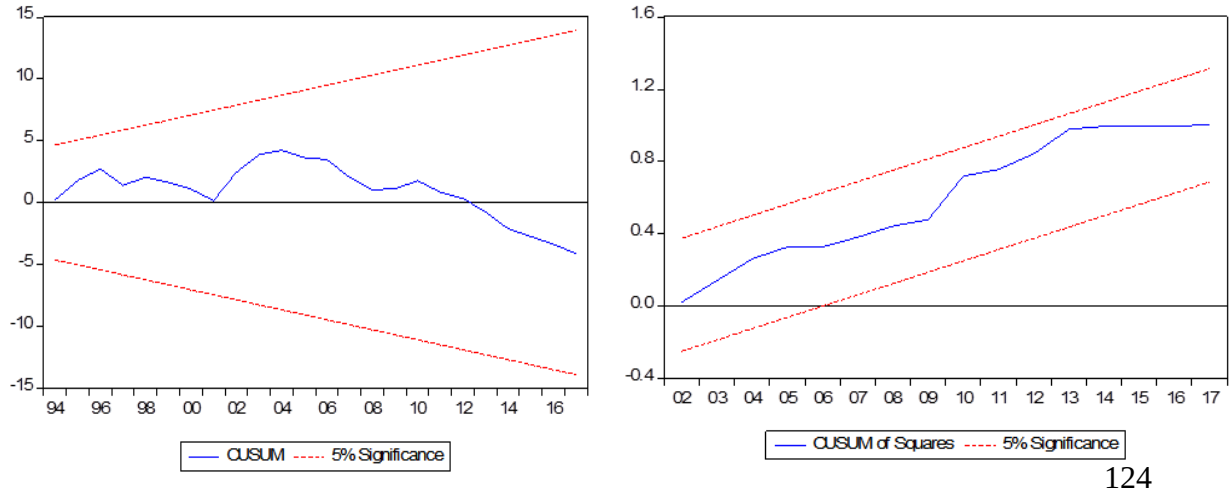

Şekil 9: Kısa Dönem Modelleri İçin CUSUMQ ve CUSUMQ^2 Grafikleri

a) Model 1

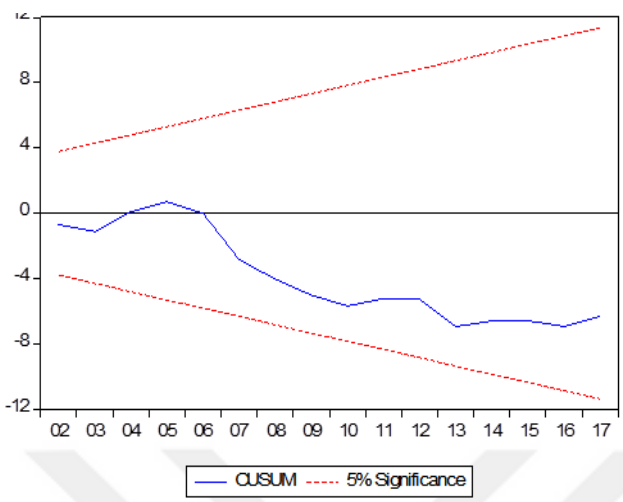

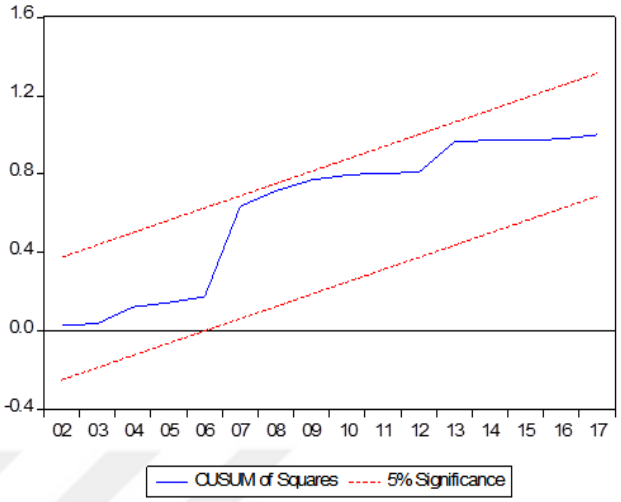

b) Model 2

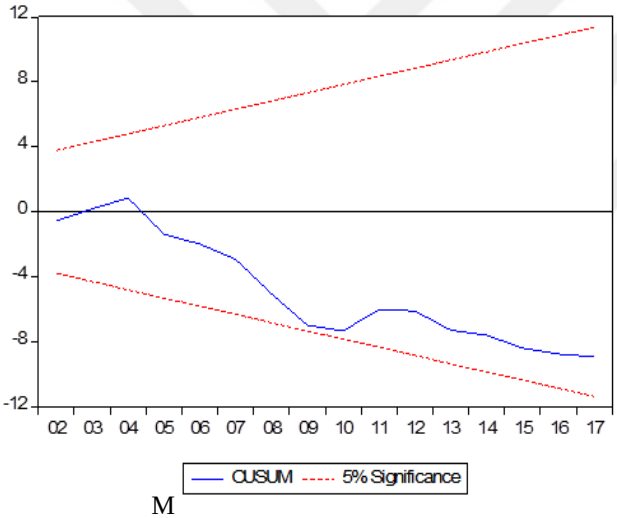

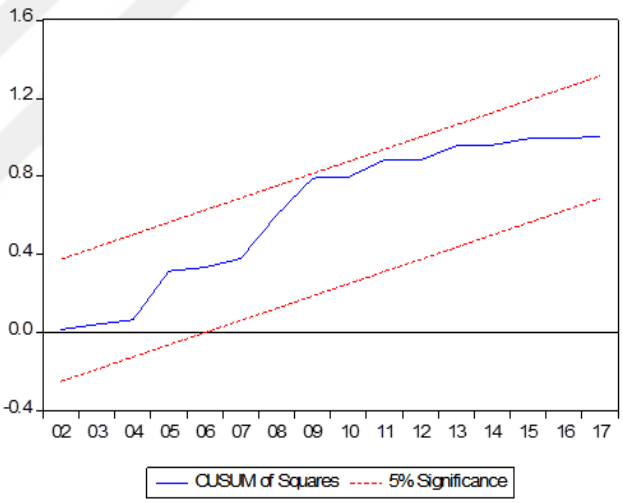

M

c) Model 3

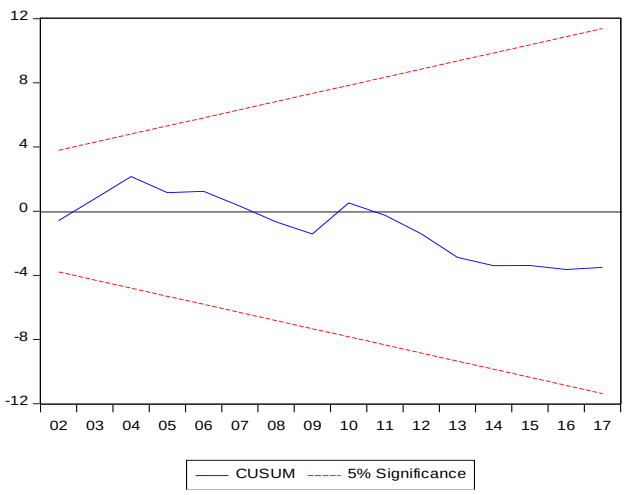

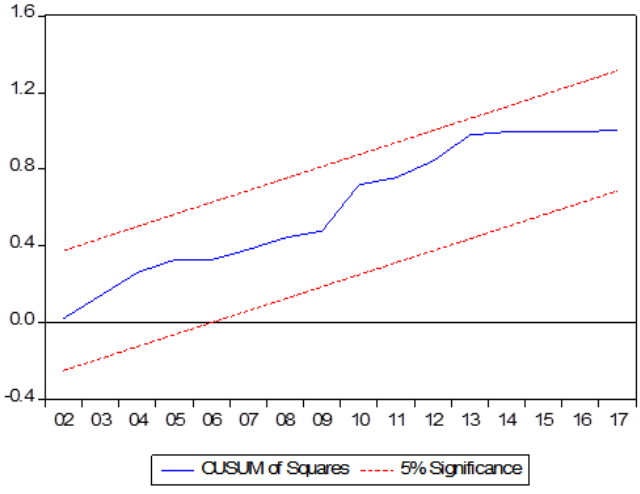

SONUÇ

Vergiler, kamu harcamalarını finanse etmek için toplanan kamu gelirleri içerisinde en önemli kalemi oluşturmaktadır. Kamu harcamalarını finanse etmek dışında, büyümeyi arttırmak, gelir dağılımında adaleti sağlamak, tasarruf ve tüketim düzeyini belirlemek, ekonomik istikrarı sağlamak ve yatırımları artırmak gibi pek çok amaca hizmet eden vergiler, ülke ekonomisinde makro ve mikro düzeyde pek çok etki yaratmaktadır.

Genel anlamda ekonomik büyüme belirli bir dönemde reel hasılada meydana gelen artıştır. Ülkeler gelişmişlik düzeylerini arttırmak için büyümeye ihtiyaç duyarlar. Vergiler de ülkelerin büyüme performansları açısından önemli bir rol oynamaktır. Vergiler tüketim, tasarruf ve yatırımlar gibi çeşitli ekonomik göstergeleri etkilemek suretiyle ekonomik büyüme üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Literatürde yer alan çeşitli büyüme modellerinde, ekonomik büyümeyi etkileyen bir değişken olarak vergileri de görmek mümkündür. Neoklasik büyüme modeline göre uzun dönemde vergilerin ekonomik büyüme üzerinde etkisi yok iken içsel büyüme modellerine göre ise vergilerin uzun dönem büyüme üzerinde etkili olduğu görüşü hakimdir. Maliye politikasının en önemli araçlarından olan vergiler, amacına uygun olarak etkin ve adil bir şekilde uygulanırsa ekonomik büyüme başta olmak üzere makro değişkenler üzerinde olumlu etkiler bırakması mümkündür. Ayrıca vergiler, ekonomik ve sosyal politikalar alanında da önemli bir yere sahiptir.

Türkiye ekonomisi, 24 Ocak 1980 kararlarıyla dışa dönük politikalar izlemeye başlamıştır. Bu dönemde vergi politikaları da bununla birlikte değişim göstermiştir. Uygulanan yeni politikalar ile vergi yapısı dolaylı vergiler lehine değişmeye başlamıştır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde görülen, vergi yapısında dolaylı verginin ağırlığının fazla olması durumu, devletin vergi toplama konusunda uygun, etkin ve denetimli politikalar izleyememesi yani bu konuda yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle devlet toplanması dolaysız vergilere göre daha kolay olan dolaylı vergilere yönelmektedir. Türkiye ekonomisinde vergi gelirlerinin dağılımı incelendiğinde, dolaylı vergilerin dolaysız vergilere göre ağırlığının çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuçta, 1985

yılında yürürlüğe giren KDV ve 2002 yılında yürürlüğe giren ÖTV'nin payı büyüktür. Çalışmanın yapıldığı 1990-2017 yılları arasında vergi gelirleri içerisinde dolaysız vergilerin payının giderek düştüğü ve dolaylı vergilerin payının ise giderek yükseldiği görülmektedir. Bu çalışmanın son yılı olan 2017 yılına göre, Türkiye'de vergi dağılımının son durumunda toplam vergi gelirlerinin %30,5' ini dolaysız vergiler, %69,5'ini ise dolaylı vergiler oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde 1990-2017 döneminde toplam vergi gelirleri ile dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenmiştir. Vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin incelenmesi için oluşturulan modellerde, ekonomik büyüme üzerinde etkili olan temel makro ekonomik değişkenlerden enflasyon oranı, fiziki sermaye oranı ve beşeri sermaye oranı da açıklayıcı değişkenler olarak analize dahil edilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler 1990-2017 dönemini kapsayan yıllık verilerdir. Değişkenler arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkileri incelemeden önce değişkenlerin durağanlık düzeylerini tespit etmek için ADF, PP ve KPSS birim kök testleri uygulanmıştır. ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre, GSYİH değişkeni düzey değerinde durağan iken diğer değişkenlerin birinci farklarında durağan oldukları belirlenmiştir. KPSS birim kök testi sonuçlarına göre ise GSYİH ve FİZİKİ SERMAYE değişkenleri düzeyde durağan, VERGİ BEŞERİ SERMAYE ve ENFLASYON değişkenleri birinci farklarında durağan, DOLAYLI ve DOLAYSIZ değişkenleri ise ikinci farklarında durağan bulunmuştur. Yapısal kırılmayı dikkate almayan ADF, PP ve KPSS birim kök testlerinin birbirinden farklı sonuçlar vermesi nedeniyle serilere yapısal kırılmayı dikkate alan Zivot Andrews birim kök testi uygulanmıştır. Zivot Andrews birim kök testi sonuçlarına göre GSYH, VERGİ, DOLAYLI ve DOLAYSIZ değişkenleri düzey değerlerinde durağan; BEŞERİ SERMAYE, FİZİKİ SERMAYE ve ENFLASYON ise birinci farkında durağan bulunmuştur. Değişkenlerin aynı dereceden durağan olmaması nedeniyle, değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi Pesaran, Shin ve Smith(2001) tarafından geliştirilen sınır testi ve ARDL yaklaşımıyla araştırılmıştır. Sınır testi analiz sonuçlarına göre; uzun dönemde toplam vergi gelirlerinde meydana gelen %1'lik bir artışın ekonomik büyüme oranını 0.017 puan azalttığı, dolaylı vergi gelirlerinde meydana gelen %1'lik bir artışın ekonomik büyüme oranını 0.50 puan arttırtığı ve

dolaysız vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Kısa dönemde ise, toplam vergi gelirleri, dolaylı vergi gelirleri ve dolaysız vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Ampirik analiz sonucunda ulaşılan, toplam vergi gelirlerinin ekonomik büyümeyi azalttığı bulgusunun literatürde daha önce yapılan çalışmalar ile uyumlu olduğu söylenebilir. Ampirik analiz sonuçlarına göre, Türkiye'de dolaylı vergilerin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu sonuç, Göçer vd. (2010) ile Topal (2017)'ın çalışmalarında elde ettiği sonuçlarla ve içsel büyüme teorilerinin öngörüleriyle benzerlik göstermektedir. Elde edilen bu bulguda, Türkiye'de toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payının daha fazla olması etkili olmuş olabilir. Bunun yanı sıra Türkiye'de dolaylı vergilerin, dolaysız vergilere göre tahsilatı daha kolay ve tahsil edilme süresi de daha kısadır. Bu durum ekonomideki kullanılabilir kaynak miktarını arttırır. Bu kaynakların etkin ve verimli alanlarda kullanılması durumunda ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler yaratması mümkün olabilir. Ancak dolaylı vergilerdeki artış ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilese de, bunun gelir dağılımındaki adaleti bozacağını da dikkate almak gerekmektedir. Dolayısıyla gelir dağılımındaki adaletin sağlanması için dolaylı vergilerin zorunlu mallar üzerinden değil, lüks tüketim malları üzerinden alınması gerekmektedir. Analiz sonucunda Türkiye'de dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Dolaysız vergilerin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebilmesi için, toplanan vergilerin kamu ihtiyaçlarını karşılamanın yanı sıra üretim ve istihdama yönelik yatırımlarda kullanılması gerekmektedir. Ayrıca vergi mükellefleri üzerindeki vergi yükünün azaltılarak vergiden kaçma yollarının önlenmesi ve denetimlerin arttırılması da büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Ş. (2008). Türkiye'de Vergi Gelirleri, Vergi Yapısı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: 1968-2006. *Ekonomik Yaklaşım*. 19(68): 91-113.

Adalısoy, Ö. (2007). *Türkiye'de Dolaylı Vergilerin Gelişimi ve Makro Ekonomik Etkileri*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ahmad, S., Sial, M.H. ve Ahmad, N. (2016). Taxes and Economic Growth: An Empirical Analysis of Pakistan. *European Journal of Business and Social Sciences.* 5(2): 16-29.

Akdoğan, A. (2003). *Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. Baskı).* Ankara: Gazi Kitabevi.

Akdoğan, A. (2011). *Kamu Maliyesi (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 14. Baskı)*. Ankara: Gazi Büro Kitabevi.

Aktan, C.C. (1997). *Anayasal İktisat*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Aktan, C., Gencel, U., ve Yay, S. (2019). Vergi Reformu mu? Yoksa Vergi Deformu mu?. *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 17(33): 165-186.

Aksoy, Ş. (1998). *Kamu Harcamaları- Kamu Gelirleri- Devlet Borçları-Bütçe-Maliye Politikası Gözden Geçirilmiş ve İlaveli(3. Baskı).* Bursa: Filiz Kitabevi.

Altıntaş, H. (2018). *Gümrük Vergilerinin Yapısının, Türkiye Gümrük ve Avrupa Gümrük Mevzuatı Çerçevesinde Karşılaştırılması.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Apak, S. ve Uçak, A. (2007). Ekonomik Büyümenin Anlamlılığı ve Gelişmişlik: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. (34): 57-65.

Apaydın, F. (2013). *Büyümenin Ekonomi Politiği: Türkiye Örneğ*i. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arabacı, H. (2017). Küresel Kriz Sonrası Türkiye'de Uygulanan Ekonomi Politikaları. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi.* 6(4): 1-10.

Arestis, P. ve Sawyer, M. (2006). *Endogenous Growth Theory: A Partial Critique.* USA: Edward Elgar Publishing.

Arin, K. P., Berlemann, M., Koray, F. ve Kuhlenkasper, T. (2011). The Taxation-Growth-Nexus Revisited, Hamburg Institute of International Economics (HWWI). *HWWI Research paper* No. 104.

Arnold, J. M. (2008). Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? Emprical Evidence from A Panel of OECD Countries. *Organisation for Economic Co-operation and Development, Working Pape.* (51).

Atacanov, A. (2005). *Arz Yanlı İktisat Okulunda Vergileme Anlayışı ve Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ateş, S. (2001). Kamu Harcamaları ve Vergi Politikalarının Uzun Dönemli Büyüme Sürecine Etkileri: Yeni içsel Büyüme Modelleri Açısından Bir Bakış ve Türkiye Örneği. *V. ErelMETU Uluslararası Ekonomi Kongresi.* 10-13.

Atılgan, E. ve Köksal, M. Z. (2010). Adam Smith ve David Ricardo'nun İktisadi Büyüme Analizleri. *Politik İktisat ve Adam Smith*. 367.

Atılgan, H. (2004).Vergilerin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Türkiye'deki Durumun Analizi. *T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama, Koordinasyon Kurulu Başkanlığı*. 365.

Ay, A. ve Karaçor, Z. (2006). 2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma. *Selcuk University Social Sciences Institute Journal*. (16).

Aydın, S. ve Çaşkurlu E. (2013). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Bağatur, M. (2018). *Vergi Yükü: Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri ve Türkiye Örneği.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Barro, R. J. (1991). Economic Growth in a Cross Section of Countries. *The quarterly Journal of Economics*. 106(2): 407-443.

Başar, M. (1963). Gelir Vergisi. *Maliye Enstitüsü Konferansları*. Yedinci Seri:14-15.

Başol, K., Durman, M. ve Çelik, M. Y. (2005). Kalkınma Sürecinin Lokomotifi; Doğal Kaynaklar. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14: 61-71.

Batırel, Ö. F. (2002). Özel Tüketim Vergilemesi ve 4760 Sayılı Özel Tüketim Vergisi Yasası Üzerine Bazı Düşünceler. *Vergi Dünyası*. 253: 4-8.

Benos, N. (2009). Fiscal Policy and Economic Growth: Empirical Evidence From EU Countries. *MPRA Paper*. 19175.

Berber, M. (2006*). İktisadi Büyüme ve Kalkınma (3. Baskı).* Trabzon: Derya Kitabevi.

Berber, M., Sivri, U. ve Artan, S. (2001). Türkiye'de Yatırım Harcamaları-Ekonomik Büyüme İlişkisi, AK Modeli Testi, 1968-1998. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 61-70.

Bilici, N. (2004). *Vergi Hukuku (9. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bleaney, M., Gemmell, N. ve Kneller, R. (2001). Testing the Endogenous Growth Model: Public Expenditure, Taxation, and Growth Over The Long Run. *Canadian Journal of Economics*. 34(1): 36-57.

Boratav, K. (1965). *Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Bujang, I., Hakim, T.A. ve Ahmad, I. (2013). Tax Structure and Economic Indicators in Developing and High Income OEDD Countries: Panel Cointegration Analysis. *Procedia Ecoomics and Finance.* 7: 164-173.

Bulutoğlu, K. (2004). *Kamu Bütçesi, Kamu Harcamaları, Kamu Borçları*. İstanbul: Batı Türkeli Yayıncılık.

Canbaz, C. (2012). *Arz Yönlü İktisatta Vergi Politikaları*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Afyon: Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cowen, T. (1982). *Supply-Side Economics: A Critical Appraisal*. Frederick, Maryland, Alethia Books.

Çevik, S. ve Oh, C. G. (2013). Tax Structure and Economic Growth: A Panel Data from OECD Countries. *Regional Industry Review*. 36(1): 31-54.

Değer, N. (2012). *Damga Vergisi Uygulaması(3. Baskı).* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Demir, M. ve Sever, E. (2017). Vergi Gelirleri Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine İlişkin Panel Veri Analizi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 9(2): 51-66.

Demircan, E. S. (2003). Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 21: 97-116.

Devrim, F. (1998). *Kamu Maliyesine Giriş (Gözden Geçirilmiş Ve Genişletilmiş 3. Baskı).* İzmir: Anadolu Matbaacılık.

Dickey, D. A. ve Fuller, W. A. (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root. *Journal of the American Statistical Association*. 74(366a): 427-431.

Dikmen, O. (1973). *Maliye Dersleri, Giriş ve Genel Teorisi (4. Baskı)*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Doğan, S. (2002). Türkiye için Laffer Eğrisi'nin Tahmini (1979-2000). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 7(2): 257-269.

Duğer, İ.H. ve Dulupçu, M.A. (2001). *İktisata Giriş (2. Baskı).* İstanbul: Graphis Yayınları.

Durkaya, M. ve Ceylan, S. (2006). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme. *Maliye Dergisi*. 150: 79-89.

Durmuş, M. (2003). Maliye Politikaları, Teori ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi. Ankara: Yaklaşım Yayınları.

Dünya Gazetesi. (18.12.2012). https://www.dunya.com/ekonomi/2012039nin-onemli-ekonomi-olaylari-haberi-194662, (27/05/2019).

Ebso (2018). 2016 Yılında Dünya ve Türkiye Ekonomisi & 2017 Yılından Beklentiler. http://www.ebso.org.tr/ebsomedia/documents/2016-yilinda-dunya-ve-turkiye-ekonomisi-&-2017-yilindan-beklentiler_89904883.pdf, (10.04.2019).

Edizdoğan, N. (2000). *Kamu Maliyesi II: Kamu Gelirleri ve Vergi Teorisi*. Bursa: Ekin Kitabevi.

Edizdoğan, N. ve Çelikkaya, A. (2012). *Vergilerin Ekonomik Analizi*. Bursa: Dora Basım Yayım.

Edizdoğan, N., Gümüş, E. ve Çetinkaya, Ö. (2011). *Kamu maliyesi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Edizdoğan, N., Özker, N., Ferhatoğlu, E. ve Bilge, S. (2007). *Türk Vergi Sistemi (Yeniden Düzenlenmiş 3. Baskı)*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Edizdoğan, N. ve Özker, A. (2003). *Türk Vergi Sistemi*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.

Eğilmez, M. (2009). *Makro Ekonomi (Türkiye'den Örneklerle) (6.Baskı).* İstanbul: Remzi Kitapevi.

Eken, Ö. (2016). *Servet ve Servet Transferleri Üzerinden Alınan Vergilerin İktisadi Analizi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eker, A. (2009). *Kamu maliyesi*. İzmir: Birleşik Matbaa.

Enders, W. (1995). *Applied Econometric Time Series*. UK: John Wiley and Sons.

Engen, E. M. ve Skinner, J. (1996). Taxation and Economic Growth (No. w5826). *National Bureau of Economic Research*. 49: 617-642.

Eshag, E. (1983) *Fiscal and Monetary Policies and Problems in Developing Countries*. Cambridge: Cambridge University Pres.

Erdem, M., Şenyüz D. ve Tatlıoğlu, İ. (1998). *Kamu Maliyesi (2. Baskı)*. Bursa: Hünkar Matbaası.

Erdil Şahin, B. (2012). *Kamu Harcamaları İçinde İlaç Harcamalarının Yeri ve Ekonomik Büyümeye Etkisi*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eren, M. V., Ergin Ünal, A. ve Aydın, H.İ. (2018). Türkiye'de Vergi Gelirleri ile Ekonomik Kalkınma Arasındaki İlişki: Frekans Alanı Nedensellik Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi.* 19(1): 1-18.

Ertek, T. (2009). *Temel Ekonomi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Ertuğrul, C., Evren, İ. ve Çolak, O. (2010). Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi.* 8(13): 59-72.

Evans, M. K. (1983). *The Truth About Supply-Side Economics*. New York: Basic Books Inc.

Feyzullah, M. (2013). *Kamu Harcamaları ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: 1980 Sonrası Türkiye Örneği* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Freeman, C. ve Soete, L. (2003). *Yenilik İktisadı.* Çev. Ergun Türkcan. Ankara: Tübitak Yayınları.

Ghosh, M. (1999). Structural Break and Unit Root in Macroeconomic Time Series: Evidence from a Developing Economy. *Indian Journal of Statistics.* 61: 318-336.

Göçer, İ. (2013). Teknolojik İlerlemenin Belirleyicileri: NIC Ülkeleri için Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizleri. *Maliye Finans Yazıları.* 100: 116-141.

Gujarati, D. N. (2004). *Basic Econometrics*. New York: McGraw-Hill Inc.

Gül, E. ve Kenar, B. (2009). AB Ülkeleri ve Türkiye'de Vergi Gelirleri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1980-2008. *Uluslararası Davraz Kongresi 2009 Bildiri Kitabı.* 16-26.

Gür, S. U. (2014). *Türkiye'de Vergi Gelirleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Uzun ve Kısa Dönemde İncelenmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hanusch, H. (1995). Die neue Qualität wirtschaftlichen Wachstums., *Ansätze für ein neues Denken in der Wirtschaftspolitik*. 70: 13-26.

Henderson, D. **(**1982). Limitations of the Laffer Curve as a Justification for Tax Cuts. Supply-Side Economics: A Critical Appraisal. Maryland: Alethia Books.

Herber, B.P. (1972). *Modern Public Finance The Study of Public Sector Economics.* ABD: Richard D. Irwin.

Herekman, A. (2009). Katma Değer Vergisi. Türk Vergi Sistemi (ss. 225-248). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri.

Ireland, P. N. (1994). Supply-side Economics and Endogenous Growth. *Journal of Monetary Economic.* 33(3): 559-571.

İnal, V. (2013). *Büyüme Teorisinin Gelişimi ve Türkiye'nin Büyüme Sorunları.* Efil Yayınevi.

İsmihan, M. ve Özcan, M. K. (2006). Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynakları. *İktisat İşletme ve Finans.* 21(241): 74-85.

Kalenderoğlu, M. (2006). Kamu *Maliyesi Bütçe ve Borçlanma (Gözden Geçirilmiş 5. Baskı)*. Ankara: Agon Bilgi Akademisi.

Karabulut, T. (2006). Laffer Etkisinin Türkiye Uygulaması (1980-2003). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (16): 367-377.

Kaynak, M. (2011). *Büyüme Teorileri Giriş (2. Baskı).* Ankara: Gazi Kitabevi.

Kazgan, G. (2009). *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Khaldun, I. (1982). *The Muqaddimah-An Introduction to the History*. Princedon University Press.

Kılınçarslan, O. ve Dinç, O. (2007). Türkiye Ekonomisinde Teknoloji ve Transferi, *GAU J. Soc. & Appl. Sc.* 3(5): 73-75.

Kibritcioglu, A. ve Dibooğlu, S. (2001). Long-run Economic Growth: an İnterdisciplinary Approach. Knowledge, *Technology & Policy*. 13(4): 59-70.

Kibritçioğlu, A. (1998). İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.* 53(1): 207-230.

King, R. G. ve Rebelo, S. (1990). Public Policy and Economic Growth: Developing Neoclassical Implications. *Journal of Political Economy*. 98(5): 126-150.

Kneller, R., Bleaney, M. ve Gemmell, N. (1999). Fiscal Policy and Growth:Evidence From OECD Countrie. *Journal of Public Economics.* 74(2): 171-190.

Küçük, E. Ö. (2018). Gelir Vergisi Kanunu Tasarlamak: İlke ve Teknik. *Ankara Barosu Dergisi*. 76(1): 219-244.

Kwiatkowski, D., Phillips, P. C., Schmidt, P. ve Shin, Y. (1992). Testing The Null Hypothesis of Stationarity Aganist The Alternative Of A Unit Root. How Sure Are We That Economic Time Series Have A Unit Root?. *Journal of Econometrics.* 54: 159-178.

Laffer, A. B. Ve Seymour, J. P. (1979). *The Economics of The Tax Revolt: A Reader.* New York: Harcourt Barce Jovanovich Inc.

Lee, Y., Gordon, R. H. (2005). Tax Structure and Economic Growth. *Journal of Public Economics*. 89(5-6): 1027-1043.

Lucas Jr, R. E. (1988). On The Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics.* 22(1): 3-42.

Mangır, F. ve Ertuğrul, H.M., (2012).Vergi Yükü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1988-2011 Türkiye Örneği. *Maliye Dergisi.* 162: 256-265.

Mashkoor, M., Yahya, S., ve Ali, S. A. (2010). Tax Revenue and Economic Growth: An Empirical Analysis for Pakistan. *World Applied Sciences Journal.* 10(11): 1283-1289.

Mendoza, E. G., Milesi-Ferretti, G. M. ve Asea, P. (1997). On the Ineffectiveness of Tax Policy in Altering Long-Run Growth: Harberger's Superneutrality Conjecture.ate *Journal of Public Economics*. *66*(1): 99-126.

Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu. (1963). Kanun Numarası: 197. Kabul Tarihi: 18/02/1963. Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 23/02/1963. Sayı: 11342. Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5. Cilt: 2. Sayfa: 654.

Mucuk, M. ve Alptekin, V. (2008). Türkiye'de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975-2006). *Maliye Dergisi.* 155: 159-174.

Mutlu, A. (2009). *Tanzimattan Günümüze Türkiye'de Vergileme Zihniyetinin Gelişimi.* Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.

Mutluer, K., Öner, E. ve Kesik, A. (2010). *Teori ve Uygulamada Kamu Maliyesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (2014). 2014 Türkiye Ekonomisi Raporu. http://www.musiad.org.tr/F/Root/burcu2014/Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%20Yay%C4%B1n/Pdf/Ekonomi%20Raporu/Turkiye_Ekonomisi_Raporu_2014.pdf, (Erişim Tarihi:27.05.2019).

Myles, D. G. (2007). Economic Growth and the Role of Taxation. *University of Exeter and Institute for Fiscal Studies*. 1-202.

Nadaroğlu, H. (2000). *Kamu Maliyesi Teorisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ.

Nadaroğlu, H. (1996). *Kamu Maliyesi Teorisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ.

Newman, H. E. (1968). *An Introduction to Public Finance.* New York: John Wiley and Sons, Inc.

Odabaşı, C. (2007). *Vergileme ve Firma Davranışları: Türkiye Otomobil Piyasası.*(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oktayer, A. (2010). Türkiye'de Bütçe Açığı, Para Arzı ve Enflasyon İlişkisi.*Maliye Dergisi.* 158(1): 431-447.

Orhaner, E. (2000). *Kamu Maliyesi (3.Baskı).* Ankara: Gazi Kitabevi.

Öncel, M., Kumrulu, A. ve Çağan, N. (2016). *Vergi Hukuku (25.Baskı).* Ankara: Turhan Kitapevi.

Öner, E. (2015). *Türk Vergi Sistemi (Güncellemiş 5.Baskı).* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Özer, İ. (1976). *Türk Kamu Maliyesi ve Sorunları*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.

Padda, I. ve Akram, N. (2009). The Impact of Tax Policies on Economic Growth: Evidence from South-Asian Economies. *The Pakistan Development Review.* 961-971.

Paksoy, S. ve Bakan, S. (2010). Türkiye'de Uygulanan Vergi Politikaları ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri:(1980 Sonrası). *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(32): 150-170.

Pamuk, Ş. (2016). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi: Büyüme, Kurumlar ve Bölüşüm*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Parasız, İ. (1997). *Modern Büyüme Teorileri (1. Baskı).* Bursa: Ezgi Kitabevi.

Parasız, İ. (2008). *Ekonomik Büyüme Teorileri (3.Baskı).* Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Pehlivan, O. (2003). *Kamu Maliyesi*. Trabzon: Derya Kitabevi.

Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics.* 16(3). 289-326.

Phillips, P. ve Jin, S. (2002). The KPSS Test With Seasonal Dummies. *Econometrics Letter*. 77: 239-243.

Phillips, P. C. ve Perron, P. (1988). Testing For A Unit Root In Time Series Regression. *Biometrika.* 75: 335-346.

Poulson, B. W. ve Kaplan, J. G. (2008). State Income Taxes and Economic Growth. *Cato J*. 28-53.

Saraç, T. B. (2015). Vergi Yükü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Maliye Dergisi*. (169): 21-35.

Saraçoğlu, F. (2006). Katma Değer Vergisinde Oransal Yapı ve Vergi Oranlarında Yapılan Değişikliklerin Tüketim ve Tasarruflar Üzerindeki Etkileri. *Sayıştay Dergisi*. (62): 67-81.

Savaş, V. F. (1997). *İktisadın Tarihi*. İstanbul: Avcıol Matbaacılık.

Selçuk, B. ve Yılmaz, N. (2008). Küresel Finansal Sistemde Değişim ve Türkiye'ye Etkileri. *Uluslararası Finans Sempozyumu, Marmara Üniversitesi, İstanbul.*

Seyhan, F. (2008). *Finansal İşlem Vergileri ve Türkiye'de Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Uygulaması*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Shoup, C. S. (1955). Theory and Background of Value Added Tax. *In Proceedings of the Annual Conference on Taxation under the Auspices of the National Tax Association.* 48: 6-19.

Solow, R. M. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*. 70(1): 65-94.

Songur, M. ve Yüksel, C. (2018). Vergi Yapısı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar.* 55(643): 47.

Stoilova, D. (2017). Tax Structure and Economic Growth: Evidence from the European Union. *Contaduriay Administracion.* 62(3): 1041-1057.

Szostak, R. (2009). *The Causes of Economic Growth: Interdisciplinary Perspectives*. Germany: Springer.

Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanun (2007). Kanun Numarası: 5602. Kabul Tarihi: 14/03/2007. Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 21/03/2007 Sayı: 26469. Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5 Cilt: 46 Sayfa:10023.

Şaşmaz, M. Ü. ve Yayla, Y. E. (2018). Vergilerin ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi: Avrupa Birliği Geçiş Ekonomileri Örneği. *Maliye Dergisi*. 174: 315-336.

Şener, O. (1998). *Kamu Ekonomisi*. İstanbul: Alkım Yayınları.

Şiriner, İ. ve Doğru, Y. (2006). *Türkiye'de Büyümenin Ekonomi Politiği: 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Taban, S. (2008). *İktisadi Büyüme: Kavram ve Modeller*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Taban, S. (2011). *İktisadi Büyüme, Kavram ve Modeller.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Taban, S. (2014). *İktisadi Büyüme*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Taban, S., Günsoy, B., Günsoy, G., Erdinç, Z. Ve Aktaş, M. (2013). *İktisadi Büyüme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. (1855).

Taban, S. ve Kar, M. (2006). Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme Nedensellik Analizi. 1969-2001. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 159-182.

Taha, R., Nanthakumar, L., ve Colombage, S. R. (2011). The Effect of Economic Growth on Taxation Revenue: The Case of a Newly İndustrialized Country. *International Review of Business Research Paper.* 7(1): 319-329.

Taş, R. (1995). Türk Mali Sisteminin Uzun Dönem (1923-1980) Gelişiminin Yapısal ve Oransal Analiz Yöntemleriyle Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 50(1-2).

Temiz, D. (2008). Türkiye'de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1960-2006 Dönemi. *2. Ulusal İktisat Kongresi*. 20-22.

Terzi, H. Ve Oltulular, S. (2006). Harcama-Vergi Geliri Hipotezi: Türkiye Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 20(2): 1-18.

Terzi, H. ve Yurtkuran, S. (2016). Türkiye'de Dolaylı/Dolaysız Vergi Gelirleri ve GSYH İlişkisi. *Maliye Dergisi.* 171: 19-33.

Topal, M. H. (2017). Vergi Yapısının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkelerinden Ampirik Bir Kanıt. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*. 5(3).

Tosuner, M. (1989). *1980 Sonrası Türk Vergi Sisteminin Yapısı ve Gelişimi*. İzmir: Bayraklı Matbaacılık.

Tosuner M. ve Arıkan Z. (2010). *Vergi Usul Hukuku*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.

Turan, T. (2008). Maliye Politikası Araçlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Bir Literatür İncelemesi. *3 Mahalli İdarelerde Performans Yönetimi ve Riskleri.* 17.

Turan, T. (2008). *İktisadi Büyüme Teorisine Giriş*. İstanbul:Yalın Yayıncılık.

Turhan, S. (1998). *Vergi Teorisi ve Politikası (6.Baskı)*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Tümer, Ö. (2012). *Stratejik Planlamaya Dayalı Performans Esaslı Bütçeleme Öncesi ve Sonrası Vergi Gelirleri, Ekonomik Büyüme İlişkisi.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türk, İ. (1992). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Turhan Kitapevi.

Türk, İ. (2010). *Kamu Maliyesi (Mevzuattaki Değişikliklere ve Son İstatistik Verilerine Göre Güncelleştirilmiş 8. Bası)*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (2009). Ekonomik Rapor 2009. https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/ekonomikrapor2009.pdf, (28/05/2019).

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (2014). Ekonomik Rapor 2014. https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2015/71GK/ekonomikrapor-2014.pdf,(27/05/2019).

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (2015). Ekonomik Rapor 2015. https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2016/72GK/72-Genel KurulEkonomikRapor2015.pdf,(18.04.2019).

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (2017). Ekonomik Rapor 2017.https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2018/EkonomikRapor2017.pdf, (15.04.2019).

Tüsiad (2018). Tüsiad 2018 Yılına Girerken Türkiye ve Dünya Ekonomisi. https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/9903-2018-yilina-girerken-turkiye-ve-dunya-ekonomisi, (20.04.2019).

Uluatam, Ö. (2001). *Kamu Maliyesi (12.Baskı)*. Ankara: İmaj Yayınevi.

Ulusoy, A. ve Karakurt, B. (2002). Vergi İndiriminin Ekonomik Etkileri. *Vergi Dünyası*. 254: 103-116.

Unay, C. (1996). *Makro Ekonomi.* Bursa: Ekin Kitabevi.

Uzunoğolu, S. ve Sönmezler, G. (2013). *Ekonomiye Giriş (Birinci Basım).* İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Ünal, A. ve Kaya, H. (2009). Küresel Kriz ve Türkiye. *İstanbul: Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi*. 2-3.

Ünlükaplan, İ. ve Arisoy, I. (2011). Vergi Yükü ve Yapisi ile İktisadi Büyüme Arasindaki Dinamik Ekileşimler Üzerine Uygulamalı bir Analiz. *METU Studies in Development*. 38(1): 71.

Ünsal, E. M. (2001). *Makro İktisat*. İstanbul: İmaj Yayıncılık.

Ünsal, E. (2016). *İktisadi Büyüme (Genişletilmiş 2. Baskı)*. Ankara: BB101 Yayınları.

Vergi Usul Kanunu. (1961). Kanun Numarası: 213. Kabul Tarihi: 04/01/1961. Yayımlandığı Resmî Gazete: Tarih: 10/01/1961. Sayı: 10703. Yayımlandığı Düstur: Tertip: 4. Cilt: 1. Sayfa: 1037.

Wibowo, K. (2003). *An Empirical Of Taxation and State Economic Growth.* (Doktora Tezi). Norman: University Of Oklahoma Graduate College.

Widmalm, F. (2001). Tax Structure and Gowth: Are Some Taxes Better than Others?. *Public Choice*. 107(3-4): 199-219.

www.etb.org.tr/tr/download/1548.html, (15.04.2019).

Yanpar, A. (2007). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme Yönelimli Vergi Politikası*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yaraşlı, G. O. (2005). *Türkiye'de Vergi Reformu*. Ankara: TC Maliye Bakanlığı Yayınları.

Yaşar, H. (2008). *Türkiye'de Büyüme ve İşsizlik*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yeldan, E. (2001). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi (3. Baskı)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yenal, O. (2013). *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yılmaz, F. ve Tezcan, N. (2007). Vergi Hâsılatı ve Sabit Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Olan Etkisi: Ekonometrik Bir İnceleme. *Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi*. 1-14.

Yiğitoğlu, A. İ. (2005). 2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi.* 1(1).

Zeng, J. ve Du, H. (2003). Allocation of Tax Revenue and Growth Effects of Taxation. National University of Singapore. *Impulse Response Functions*.1-27.

Zivot, E. ve Andrews, D. W. (1992). Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock,and the Unit-Root Hypothesis. *Journal of Business Economic Statistics.* 10(3): 251-270.